COMMENTARII

ET

ANNOTATIONES

IN

SUŚRUTAE ÁYURVÉDAM.

A

Francisco Hessler,
Philos. et medic. Doctore, Medico publice constituto et Academiae Literarum et Scientiarum Regiae Boicae, quae Monachii est, Socio.

Fasciculus secundus,
continens Notas ad totum Suśrutae Áyurvédam.

ERLANGAE apud FERDINANDUM ENKE.
MDCCCLV.

PRAEFATIO.

Annotationes in totum Sus'rutae Áyurvédam hic alter fasciculus continet. Quas si quis tenues existimare velit, tantum abest, ut succenseam illi, ut vel ipse mihi in rebus philologicis parum tribuam. Nam omne fere meum tempus Medicinae faciendae forensique ac Chirurgiae operativae et parturientium auxilio mihi transmittendum est; hi vero labores lucubrationes ad animum reficiendum sunt aestimandi. In his igitur brevis esse laboravi. Sin vero omnia, in quibus Sus'rutas cum serioribus auctoribus dissentiat, perlustrare voluissem, meus hic labor certe finem et modum transiisset. Quibus vero in rebus scriptor aut obscurus fit, aut ejus voluntas cum scripto dissentire videtur, eas enodare tantummodo sum cona-

I.*

tus, reliqua benevoli lectoris studio ac judicio permittens. Quae igitur semel a me in his annotationibus sunt explicata, ea, ubicunque in Áyurvéda sint obvia, non identidem repetere solebam. Pari modo judiciis, sententiis opinionibusque Suśrutae assentire, aut ea refellere perraro sum ausus, cum id mei opusculi hujusce lex, qua sum adstrictus, vetaret, quippe qui Suśrutam ex se ipso solummodo explicare statuerem. — Philologis quidem, proprie sic dictis, forsan minus in his satisfeci, propterea, quod medicam duntaxat disserendi rationem adhibui, criticam autem neglexi. Omnino vero hoc opus mere medicum philologis pari modo inapertum est ad intelligendum, ut medicis criticus illorum apparatus inutilis apparet! Laborem igitur hunc esse medicis fructuosissimum magis interest mea, quam philologorum expectationem explere; dummodo medicis, quae meis de Commentariis antehac promiseram, praestitisse videar, susceptus hic labor certe non inutilis erit iis, qui historiam medicam ad se pertinere putent et majorem fructum ex Áyurvéda percipere velint! — Sicut autem magnum fructum ex Áyurvéda percipit historia medica, id quod fere nemo dubitare poterit; sic ipsa etiam medicina facienda rursus magnam utilitatem ex illa historia quaerere potest. Si quis enim medicam artem inde a primis initiis usque ad hodiernum diem non habet perspectam, utputa si historiae medicae imperitus est, semper iste erit coactus, ut in verba suorum magistrorum juret, servilique munere fungatur, quippe qui proprium nullum habeat judicium, sed embryonis instar quasi in suae scholae

utero vivat, vera scientiarum liberaliumque artium vita privatus. Quicunque enim suae artis historiam cognitam non habeat, tristi infanti exposito, qui nec suum parentem, nec suam patriam novit, persimilis esse videtur. — Sed satis de hoc, quum nostris temporibus intelligentiores sane, quantam utilitatem habeat historia, haud fugere possit!

Suśrutam, Viśvámitrae filium, heroicis Indorum temporibus floruisse, atque inter medicos antiquissimos esse numerandum, ad hoc probandum in priori horum Commentariorum fasciculo firma graviaque argumenta me attulisse crediderim; attamen sunt, qui Suśrutam recentioribus saeculis adjudicent, nullis allatis argumentis. — Qui perspectos habent antiquos medicos, hac de re solummodo valent judicare. Examinent accuratius Áyurvédam; comparent diligenter e. g. Hippocratem cum Suśruta, et videant, horum uter sit antiquior? Hoc modo jam argumenta invenient, ex quibus vetustiorem Suśrutae aetatem colligere possint; etsi ex solo Áyurvéda etiam complura haurire possent, quae nostri auctoris aetatem perantiquam proderent. Multa de hoc genere posthac in hisce annotationibus indicabo, praesertim vero ea, ad primitivum Indorum gentis domicilium pertinentia, quae Suśrutae vetustatem maxime comprobare possunt.

Quidnam vero sentient illi, Suśrutae antiquitatem respuentes, si herbas medicas in Hippocrate offendant, solummodo Indicam trahentes originem? — in Áyurvéda autem nullas, quae ex Graecia sola proficiscantur? At Graecos jam

ante Hippocratem materiam medicam ex India in Graeciam importasse, Indos autem multo post in Graeciam esse profectos ilincque propriam suam materiam medicam reportasse, forsan credunt!!

In Hippocraticis operibus nobis fiunt saepius obviae herbae mere Indicae sequentes:

Sesamum orientale (Sesamum Indicum Lin.), *Σήςαμον*, Hipp. de salubri victus ratione; de morbis II; de victus ratione in acutis; de morbis mul. I.

Hyperanthera morunga (Morunga zeylanica et Guilandina Morunga, Hipp. de natura mul.

Cardamomus, *Καρδάμωμος*, Hipp. de morb. mul.; — de natura mul.; — de superfoetat. —

Andropogon schoenanthus, *Σχοῖνος ἐυ'οςμος* — Hipp. de morb. mul.; — de natura mul. —

Laurus Cinnamomum, *Κιννάμωμον*, Hipp. de superfoet.; — de natura mul.; de morb. mul. —

Amomon, *Ἄμωμον*, Hipp. de natur. mul. —

Valeria Jatamansi Roxb., *Νάρδος* (?), Hipp. de morb. mul. —

Boswellia thurifera, *Λίβανος*, Hipp. de morb. mul. I.; de morbis II.; — de ulceribus; — de intern. affectionibus. —

Hae pluresque aliae Indica e terra solum enascentes plantae in Hippocrate inveniuntur; nullae vero in Suśruta, e Graeca terra tantummodo exorientes. Sed transeamus de Suśrutae aetate ad universam Indorum veterum medicinam.

Theophrastus Eresius, qui persecutus est stirpium naturas omniumque fere rerum, quae e terra gignerentur, causasque atque rationes, nos facit certiores, odorata, quorum in unguentis usus, ex India advehi, ac inde mitti ad mare (Histor. plant. lib. IX. cap. VII.), et apud Indos etiam alia plura medicamentorum genera provenire (Hist. plant. lib. IX. cap. XV.). Memorat Nearchus (apud Arrianum), Alexandrum Indos, quotquot medicinae peritissimi erant, apud se habuisse, et per praeconem in castris edictum fuisse, ut, quisquis a serpente ictus esset, ad regis tabernaculum veniret. Hi ipsi medici (auctore Arriano, Hist. Indic. cap. XV.) reliquis quoque morbis medebantur.

Alexandri magni tempore si Indorum medici fuere tam periti, ante hoc tempus medicinam ab illis non solum inceptam, sed etiam ad quendam perfectionis gradum perductam fuisse, non est infitiandum.

Strabo (lib. XV. cap. I.) memoriae prodidit, antiquos Indos ad medendi artem tantummodo se applicavisse (μὴ ἀκριβοῦν δὲ τὰς ἐπιστήμας, πλὴν ἰατρικῆς); ex quo saltem sequitur, illos in hac arte non mediocrem operam curamque consumsisse, et medicinam Indicam non esse rem tam novam, qualem nonnulli de grege philologorum illam esse velint. — At quid dicam de medicina? ne ullum quidem literaturae genus ab antiquis Indis esse coeptum absolutumque alii, iique minime indocti, asserunt. Tot enim praeclara testimonia et monumenta Graecorum Romanorumque de veterum Indorum sapientia ipsi

non respicere videntur; imo vero illa documenta fabulosa esse prae se ferunt. — Sed ipsa fabula interdum perspicuam omnibus veritatem continet, nulliusque indiget argumentationis. Talis etiam est praeclara illa fabula de Liberi et Herculis itineribus in Indiam factis, quae, cum ullam habeat vim mythhistoricam, sane potest probare vetustissimam Indiae culturam, quae illos Heroës, ut magnes lapis ferrum, allicere et trahere potuerit. — Sed haec fabula etiam accipi potest aliam in sententiam. Graecos enim, Ramae herois, et Krishnae itineribus ac rebus gestis in India perceptis, Herculi et Baccho haec praeclara facinora assignavisse, et sic alienas prioresque fabulas suis adjunxisse, verisimile est. —

Et ipse mythus de D'hanvantare, divino medico, Indorum medicina quo tempore jam floruerit, nobis indicare vult. At vero, Súsrutam esse D'hanvantaris discipulum, Áyurvédas ait; ex quo, quae sit hujus aetas, facile intelligi potest.

Inprimis vero illi Graecorum Romanorumque loci de Indorum medicina admirationem quandam movere debent, qui cum quibusdam Áyurvédae locis consentiunt. E. g. Strabo (lib. XV. cap. I.) commemorat: *δύνασθαι δὲ καὶ πολυγόνους ποιεῖν, καὶ ἀῤῥενογόνους, καὶ θηλυγόνους διὰ φαρμακευτικῆς.* Qua de re in Áyurvédae Sútrast'hána cap. I. et in Sárírast'hána cap. II. pag. 7 et 8 agitur. Strabo (loco citato) amplius narrat: *πρὸς δὲ τοῖς τέτταρσι στοιχείοις πέμπτη τίς ἐστι φύσις, ἐξ ἧς ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ ἄστρα.* Quintum hoc elementum aetherem esse, multis ex Áyurvédae locis com-

pertum habemus. — Multo magis vero illa sententia nobis est notanda, quam **Strabo** de concursu seminis et animae, ex Indorum opinionibus, citat (lib. XV. cap. I.): *καὶ περὶ σπέρματος δὲ καὶ ψυχῆς ὅμοια λέγεται.* Nonne in memoriam nobis illum reducit **Suśrutae** locum (**Śáríras t'hán.** cap. I.): „Eae ipsae animae — in sanguinis (menstrui) et seminis virilis concursu manifestantur." — Si verum est illud **Strabonis**: *περὶ πολλῶν δὲ τοῖς Ἕλλησιν ὁμοδοξεῖν (Ἰνδούς)*, et **Plin.** secund. (Nat. hist. lib. VI. cap. XVII.): „Indi enim prope gentium soli nunquam emigravere finibus suis;" non est dubitandum, quin Indi, quibus in rebus cum Graecis Romanisque consentiant, priores sint. — Quem vero Indi apud Graecos obtinent primatum, hunc illis denegare nos conemur? Sed praetereamus hanc infructuosam inquisitionem de Indorum eorumque scientiarum antiquitate, quae hominibus literatis et historicis jam diu nullam relinquit dubitationem. —

Restat, ut illis respondeam, qui **Áyurvédam** cum **Hippocrate** aliisque veterum recentiorumque libris de medicina scriptis comparatum velint, occasionemque ad hanc comparationem mihi oblatam esse putent. Quod vero, quoniam haud commode nunc potuit effici, dilatum in aliud volumen sejungendum exsequi aggrediar. —

Mythologicarum rerum rationem in meis annotationibus nullam habitam tacitus praeterire non possum. Putavi enim, alios huic rei satisfecisse, eamque magis divulgasse, quam quae meis egeret explicationibus. —

Sanskrita vocabula, ubicunque id res postulare videbatur, his commentariis inserui, et Tabulam literarum synopticam, illis recte pronuntiandis inservientem, adjeci. —

Scr. Wemdingae, tertio Calendas Maji, MDCCCLV.

Dr. F. Hessler.

Annotationes

ad

Tomum primum.

I. Ad Sútrast'hánam (p. 1—165.).

Sútrast'hàna (e sútra, filum, et st'hána, locus, statio, liber, — id quod germanice Leitfaden) generalem artis medicae doctrinam amplectitur. Singulos igitur morbos eorumque curationes hoc libro minus auctor considerat. —

Ad Cap. I.

Suśrutas (nomen proprium e su, bene et partic. perf. pass. verbi śru, audire, i. e. bene auditus; alibi, qui sacra studia bene absolvit), auctor Áyurvédae (e Áyur, vitae duratio, aetas, et véda, sacra doctrina, scientia) est. Alter Suśrutas non alibi invenitur, qua de re cum aliis confundi nequit. Ubique filius Viśvámitrae appellatur. Itaque ejus auctoritas ac vetustas in dubium vocari non potest. Sin vero Suśrutae aetatem seriori tempori adjudicaremus, simul nomen memoriamque Viśvámitrae funditus e Védis tollere ac delere cogeremur, propterea, quod

in Rigvédae indice jam Viśvámitrae nomini occurrimus, ubi ille ceu auctor sacrorum hymnorum laudatur (cfr. fasc. I. pag 1.).

Praeterea Áyurvédas, Suśrutae opus, etiam „Suśrutas" inscribitur, et sic nomen pro opere, ut alibi saepius, ponitur (cfr. Tom. I. p. 165 in fin. etc.) —

Suśrutas Ramae heroi aequalis fuisse dicitur. Sed tam remotam antiquitatem Suśrutae arrogare in animo non est; fortasse enim vetustiores Indi, ut medicinae primordia augustiora facerent, illique summos in medicina honores tribuerent, eum fabulae heroëm finxerunt. Possibile etiam est, ut ejus hoc opus, antiquitus ore propagatum, serius mandatum sit literis, sicut olim mos fuit. Attamen Suśrutae aetatem perantiquam esse jam probavi, et saepius confirmare conabor.

Áyurvédas, Suśrutae hoc opus, Upanga, i. e. membrum, sive appendix At'harvavédae est (cfr. Tom. I. p. 1.), et suam trahit originem ab ipso Brahma summo Deo, qui ante homines creatos hanc doctrinam, tanquam divinam revelationem, coelestibus medicis, Aśvinibus duobus, et Indrae et D'hanvantari tradidit. Hic primordialis Áyurvédas autem immodice fuit extensus (ut fabula docet); continebat enim centum millia ślokarum (distichorum) et millia capitum; talis igitur fuit, qualem non homines, sed Dii memoria comprehendere valerent (cfr. Tom. I. cap. I.).

Quum vero Brahma brevem hominum creatorum vitam exiguamque eorum intelligentiam vidisset, Áyurvédam in octo partes breviores redegit, quo facilius memoriae infigeretur. Quas octo partes vero (Śalya, Śalakya etc. cfr. Tom. I. p. 1.) D'hanvantaris in centum viginti capita (ad'hyáya), haec rursus in sex libros (st'hána), distribuit. Haec est praesens et ultima Áyurvédae forma, in quam Suśrutas, Viśvámitrae filius, D'hanvantaris discipulus, hoc opus reduxit. —

D'hanvantaris, Coelicolarum medicus, qui medendi artem de coelo in terram traduxit, mythicam habet originem, ex quo intelligi potest, quantum honorem pristini Indi medicinae tribuerint. — Quae vero sit D'hanvantaris Sákárá, i. e. adparitio, cfr. Reinhold. Dietz in Analect. medic. fasc. I. p. 132; et Suśrut. Tom. I. p. 1. —

Indras (Balae occisor), mediae regionis coeli Deus, D'hanvantarem, etiam Divodásam, i. e. Deorum ministrum vocatum, in terram descendere jussit ad edocendos homines. Ibi Brahmae jussu Káśi urbis (hodie Benares) regnum occupabat, et Káśirajas, i. e. Káśi rex appellabatur. D'hanvantaris noster igitur, quem jam Manus (III. 85.) memorat, confundi nequit cum altero D'hanvantare, qui multo post inter novem margaritas sic dictas in Vikramadityae regis aula florebat. Nomen Káśirajas et Divodasas illum satis ab hoc distinguit. — D'hanvantaris Divodasas solitaria in sylva Áyurvédam multos suos

discipulos edocuit, quorum vero praeclarissimus Suśrutas praesentem Áyurvédam in hanc formam redegit. En, hic ille est Áyurvédas!

Sed satis de Indicae medicinae aetate atque origine dixi; nunc vero cetera hujus capitis, quae ad physiologiam pertinent, quam paucissimis absolvam. — (Ante omnia vero notandum est, illa substantiva — p. 1. l 8. et 9.: „liberalitate, vilosis stragulis, excellentia etc.“ — etiam nomina propria significare posse: „Aupad'hénava, Vaitarana, Aurab'hra, Paushkálavata, Karavírya, Gopura et Rakshita“).

„In hac doctrina (śástra) quinque magnorum elementorum et animarum complexio homo appellatur (p. 3.)!“ Praeter aërem, ignem, aquam et terram, quintum etiam Indi receperunt elementum, aetherem (ákàśa), tanquam matrem reliquorum elementorum. Unumquidque horum elementorum ad unum quinque sensuum pertinet, aether ad auditum, aër ad tactum, lumen (ignis) ad visum, aqua ad gustatum, terra ad odoratum (cfr. Tom II. p. 2.). Haec quinque elementa (mahábhútáńi) emanationes sunt e quinque principiis naturae (tanmátráńi) a Brahma ductis. Quinque sensuum organa (Budd'híndriyáni), auris, cutis, oculus, lingua et nasus, quinque sensuum receptatores sunt. — Quinque sensuum principia, quinque sensus, et quinque sensuum organa in homine sunt collecta, et homo igitur horum omnium complexio est. Pari modo etiam animae corporibus indutae (sarírin) ex quinque sensibus pendent; homo autem omnes spirituales indoles conjungit. —

„In hoc (homine) est actio“ etc. (ibid.). Pertinet hic locus ad quinque agendi organa (karméndriyáni), vocem, manus, pedes, organa digestiva, secretoria et genitalia, quae sempiterno se gaudent motu, de quibus fusius agit Indica philosophia naturalis. —

„Is est stabilitas“ (ibid.). Genus humanum nunquam peribit. — Actiones corporis et animi semper se movent; genus autem humanum permanet. Vocabulum „ad'hist'hána“ hanc sententiam habere, hoc praesertim in loco, colligi potest ex sequenti loco: „mundus enim duplex est, stabilis (st'hávara) et mobilis.“ Alibi „ad'hist'hána“ quoque dignitatem, potestatem, dominationem, sedem stabilem etc. significat. — „ob ejus vero substantialitatem quintupliciter“ etc. (ibid.). Quintuplex vita derivatur a quinque naturae elementis. —

„In mundo quadruplex animantium turba est: A calore orta, ovipara, a germinibus orta, vivipara“ (ibid.). Quam penitus cognitam animalium originem antiquos Indos jam habuisse, haec sane docet divisio, quae a recentioribus non longe abhorret. Aliter hic est de vegetabilium divisione, quae quam sit manca et incompleta, plane apparet. Uberiorem quidem habuerunt rei herbariae cognitionem, sed innumeras herbas plantasque et arbores in ordinem redigere conati non sunt.

„Morbi quadruplices sunt“ (ibid.). De morborum divisione cfr. Fasc. I. pag. 8 et 9.

„Animantium radix victus (alimentum) est“ (ibid.). Alimenta priscorum Indorum non solum ex vegetabilibus, ut antehac falso memoriae erat proditum, sed etiam ex animalibus constituisse, hic locus docet (cfr. Tom. I. pag. 135. sqq. —

„Hic victus in sex gustus redactus est“ (ibid.). Alimentorum non solum substantias, sed etiam sapores distinguebant ad constituendam eorum efficaciam. Sapores sunt: dulcis, amarus, adstringens, pungens acris, acidus et salinus sapor; quorum natura et vis exposita est in Sútrast'hána cap. XLII. Tom. I. p. 103. sqq. — Multipliciter miscentur sapores, ita, ut eorum quindecim duplicationes, viginti triplicationes, quindecim quadruplicationes, sex quincuplices combinationes appareant (cfr. Tom. III. p. 160. sqq.), prout sedes et genus morbi postulet. —

„In accumulatione, ira et sedatione origo (morborum corporalium) declarata est.“ (pag. 4.). Omnis morbus oritur vel ab accumulatione (chaya), i. e. a congestis morbosis materiis in singulis organis; vel ab irritatione (kopa) in singulis organis et eorum functionibus; vel in cessatione (sedatione — śama) functionum organicarum. — Brevissime quidem, sed perfectissime universam morborum Aetiologiam hoc loco esse constrictam, quis non videt? —

Ad Cap. II.

Quamquam antiquissimorum Indorum medendi ars habebatur religionis pars, et medici religiose inaugurabantur, attamen non soli Brahmanae, sed etiam homines inferioris ordinis (kshattriya, Vaiśya, Sudra), mysteriis medicinae initiari licebat, in quibus animi corporisque indoles egregia quaedam et praeclara, et ad hanc artem exercendam apta erat conspicua. Quisque autem e superiori ordine quemque ex inferiori inaugurare potuit. — Legitimum inaugurandi ritum, et discipuli magistrique officia omni ex parte noster tractat, initiandi tempus indicat, et infaustis nefastisque diebus neminem esse inaugurandum declarat. —

Ad Cap. III.

Singulorum totius operis capitum summaria, quae indicis vice me adjecturum esse pollicitus eram, nunc praetermitto, propterea, quod singula capita titulis, ex archetypo ad verbum translatis, instructa sunt. —

„Sic haec sacra, octo membra (anga) complectens doctrina a Deo manifestata est“ (p. 6.). Haec sacra doctrina Áyurvèdas est, qui, a Brahma divinis medicis revelatus et pro hominibus in octo membra reductus (cfr. cap. I. p. 1 et 2.), a Suśruta, D'hanvantaris discipulo, in sex libros, centum viginti capita continentes, redactus est. —

„Qui universae doctrinae gnarus, operationum vero imperitus est, is“ etc. (ibid.). Quantos progressus Indi veteres in medendi arte jam fecerint, ex eo intelligi potest, quod praeceptiones, quae darent certam viam rationemque sanandi, necessarias credebant, easque semper cum curandi usu conjungendas censebant, quo demum fieret, ut medicina nomen scientiae simul et artis sibi vindicaret. —

Memoratu dignus ille locus est: „qui porro in operationibus (karma, i. e. in praxi) bene versatus, ob effraenationem (d'hárshṫyát — arrogantiam) autem doctrina (śástra — theoria) orbatus est“ (i. e. theoreticam doctrinam respuit) etc. (ibid.); — sane hic locus argumento esse potest, quosdam omnibus temporibus existere medicos, qui suam ignorantiam literarum scientiarumque medicarum arroganter praetendant, semperque insolentius intolerantiusque de medicina facienda, quasi solummodo ad se pertinente, glorientur. Sic olim et nunc! Neque minus vero invehitur noster in illos, qui ita se literis abdiderunt, ut nihil possint ex his in lucem proferre et ad communem fructum afferre. Quorum nonnulli usque ad hodiernum diem medicae arti infructuose student. —

„In pugna est occidendi actio“ etc. (ibid.). Haec sententia, ob erratum typographicum (nirvoḋ'hum pro nirváḋ'hum) falso a me translata, interpretanda est sic: „sicut birotum essedum in pugna negotium suum exsequi valet.“ Sensus est: qui in theoria simul et in praxi bene versatus est, ille currum, altera rotà non carentem, dominat. —

„Nunc care, quando hoc illudque perlegendum sit“ etc. (pag. 7.) De magistri discipulique officiis atque muneribus in docendo et discendo apte agitur. —

Ad Cap. IV.

„Perlecta autem doctrina, neque vero percepta ea circa sententiam“ etc. (p. 7.). De ratione ineunda artis medicae addiscendae, i. e. de methodo optima hujus doctrinae percipiendae praeclare noster disserit. —

„Ob potestatem materiarum“ etc. (ibid.). Ob influxum materiarum, ad alias doctrinas pertinentium, in nostram doctrinam, illas quoque esse perdiscendas Suśrutas docet, omnesque artes quoddam commune vinculum habere et quasi cognatione quadam inter se contineri et alibi saepius monstrat. —

Ad Cap. V.

Totum hoc caput (ad'hyàya) de universis chirurgicis operationibus summatim agit ita, ut habeat expositionem in omne tempus valentem. Nam, ut mysticas quasdam observantias, quae antiquitati sint concedendae, hic omittamus, non solum de rebus ante operationes chirurgicas praeparandis, sed etiam de operandi rationibus bene praecipitur. — Jam vero ibi de moxa (usht'ha pichu = combustum crioxylon) et cauterii potentialis (kshára) actualisque (agni = ignis) usu in chirurgia sermo est. —

„Krityarum occidendarum" etc. (p. 9.). Talibus carminum incantamentis (mantra) saepius in Áyurvéda occurrimus, quae valeant non solum contra serpentium morsus (vid. Tom. II. p. 228) verum etiam contra alios morbos (vid. Tom. I. pag. 107. — Tom II. pag. 43. 106. 111. 155. 162. 236.) et malignos daemones (vid. Tom. III. p. 52, 53. 55. 56. 57. 58. 59.) singulis morbis et corporis partibus infestos. Sed solummodo probos homines defendi a benevolis numinibus contra malignos daemones sacris incantamentis adhibitis, multis ex Áyurvédae locis apparet. — (Omnino nunquam improbum hominem esse curandum Suśrutas praescribit (cfr. Sùtrast'hán, cap. II. p. 6.). — Naturae quinque elementa (mahàb'hútáni), aetherem (ákáśa), ignem (agni), aërem (váyu), aquam (ápas) et terram (vasund'hará), hic invocari ceu numina benevola, sicut in Védis, memoria dignum est. Divinitatem antiquissimi Indi praeterea tribuerunt Soli et Lunae, reliquisque sideribus. Quem ad naturae cultum Indi a fera agrestique vita primitus sunt deducti. In posterum colebant Brahmam omnipotentem, Vishnum et Indram, qui apud illos erant numina, omnem mundi motum vitamque regentia. De Śiva autem, omnia delente Deo, hic nondum est sermo. Itaque ex hujus hymni cum Védis apte cohaerentis proprietate antiquitas Áyurvédae colligi potest. —

Ad Cap. VI.

Ob maximum anni temporum influxum in curationes, quae singulis morbis sint admovendae, noster certa uniuscujusque annui, menstrui, diurni nocturnique spatii signa naturalia dilucide planeque ostendit. Tempus (kála) est ipse Brahma (Svayamb'hú = ex se ipso factus), quod neque originem, nec interitum habet, omnium autem interitus atque obitus conficit. — Quam vero vetustissimi Indi temporum rationem inierint, quam longe a Graecorum anni computatione absit, quis non videt? Attamen sunt, qui magnam differentiam in amborum principiis et naturalibus et mathematicis esse negent. — Anni tempora coelique varietates magnam partem in exortis

morbis (sporadicis) habere, breviter jam in priori Fasciculo commemoratum est. Nunc vero praecipue animus lectoris animadvertendus est ad illam Suśrutae sententiam: „frigus, calor, aër et pluvia plane perversa plantas annuas et aquas corrumpunt. Ex harum assumtione variorum morborum apparentia, vel epidemia oriri potest“ (pag. 12.); ex qua sequitur, epidemiam (maraka) non proxime ab anni temporibus eorumque corruptionibus, sed demum ex aquarum plantarumque illis corruptarum usu exoriri. — Maligni daemones, ut noster censet, etiam epidemiam valent efficere, absentibus nocivis aliis viribus; — quam vero opinionem omnibus temporibus de hac re habebunt superstitiosi. —

Ad Cap. VII. et VIII.

Ibi noster universum apparatum chirurgicum generatim speciatimque persequitur.

Chirurgiam inter reliquas medicinae partes apud priscos Indos maxime excultam fuisse, satis elucet ex eorum multis chirurgicis instrumentis, ligamentis, ceterisque rebus auxiliaribus. Eorum apparatus chirurgicus, brevi in conspectu positus, sex constat ex partibus: 1) ex instrumentis aptis ad explorandum (éshani); — 2) aptis ad secandum (śastra); — 3) ex machinis (yantra); — 4) ex rebus auxiliaribus (upayantra); 5) ex ligamentis (band'ha); et 6) ex pharmaceuticis praeparatibus (unguentis, emplastris etc.); quae quot et qualia sint, partim ex duobus his capitibus, partim ex dispersis totius Áyurvédae locis cernitur. Praeterea noster perscribit et instrumentorum, scalpellorum machinarumque materias, ex quibus sint fabricanda, et fabricandorum formas, et acuendorum asservandorumque negotium. Quod vero ad eorum formas spectat, ad plenam veritatem a nobis pingi non possunt, etsi ad similitudines quorundam corporum, e naturae regno sumtorum, a Suśruta accuratissime sunt descripta. Sane illi facerent imperite, ne dicam temere, qui ex isto periculo veritatem exigere, verasque illorum instrumentorum effigies exprimere conarentur, propterea, quod et notata naturae corpora, quibus similiter sint fabricanda instrumenta etc., non certa indubiaque esse solent. —

Omnino vero etiam nobis obviam venit in Áyurvéda apparatus chirurgicus tam luxuriosus, quam nostris temporibus. —

Ad Cap. IX.

Qui discipulus omnia chirurgiae praecepta bene perceperat, ad hanc doctrinam adjungere debebat exercitationem, quippe cum nulla ars sine aliquo

usu percipi possit. Quae vero exercitatio non tam in mortuis hominibus, quam in animalium cadaveribus ceterisque rebus erat instituenda. —

„Itaque medicus — in quacunque re fas est (d'harmya), ibi exercitationem (yogyá) instituat" (p. 18.). Hic locus indicare videtur, humana cadavera secare nefas fuisse. Nullibi quidem noster humanorum cadaverum sectionem interdicit prorsus, atque adeo ad partes cognoscendas eam adhiberi jubet; sed tamen sectionis ratio longe aliter apud veteres Indos, quam apud nos, instituebatur (cfr. Tom. II. pag. 24.). Praeterea Indos versatos esse in Anatomia non propter fructum, quem illa ferret morborum curationibus, sed propter utilitatem, quam Chirurgia ex illa caperet, totum hoc caput, exemplis magis, quam argumentis, docet. —

Ad Cap. X.

„Medico — acum immittere licet" (p. 19.). Quae vis voci viśik'há hoc loco sit subjecta, non clare apparet. Hoc vocabulum acum significare, et cum verbo causativo anupravéshí (intrare facere, immittere) constructum, loquendi formulam „acum immittere" efficere, mihi quidem videtur; etsi reliquum caput hanc sententiam non longius prosequitur. Forsan synecdochice intelligitur totum ex parte, et acus (viśik'há) omnia instrumenta chirurgica ad secandum apta hic significat. Reliquae significationes hujus vocabuli hic locum habere non possunt. Ceterum de acus ictibus in Uttaratantra cap. L. Tom. III. p. 126, sermo est, ubi vero súchí (acus) legitur. —

Medicus cum satis ad doctrinam adjunxerit usum exercitationemque, tum demum morbis adhibeat curationem. Sed decore in publicum prodeat, ita, ut ex ejus externa atque adeo specie, habitu, amictu, statu decentiorique motu vir in omni parte humanitatis perfectus agnoscatur. —

Apte Suśrutas omnia diagnoseos subsidia hoc loco perlustrat, quae et nostris temporibus meliori artificio docuisse nemo apparet. Bene perspecti morbi quamquam faciliores sunt curatu, attamen personarum ordinumque ratio accuratissime est habenda. —

Ad Cap. XI.

Hic sunt antiquissima verae Chirurgiae vestigia. Lixivii caustici (kshára) parandi ratio apud vetustissimos Indos non valde a nostra differt. Plantae enim (accurate descriptae) comburuntur; tum cinis ex illis aquà coquitur; dein hoc decoctum colatur per linteum. Testis choncharum (i. e. calcariis substantiis) combustis, earumque cineribus cum illo decocto rursus

concoctis, lixivium causticum conficitur. Quae praeterea ad hujus lixivii parationem assumi jubet Suśrutas, nullius sunt momenti. Lixivium hoc causticum tres condensationis habet gradus. Si tenue est, mite; si magis est condensatum, mediocre; si valde condensatum et ex acrioribus vegetabilibus substantiis paratum est, acre vocatur. Mite et mediocre lixivium causticum etiam potabile appellatur, propterea, quod morbis internis adhibebatur in mixturis etc.; acre vero etiam cicatricans nominatur, quia in morbis externis prout cauterium potentiale ad cicatrices bene formandas erat in usu. —

„Porro in recte cocto lixivio morbi sedatio“ etc. (p. 22.). Perversam lixivii caustici parationem, atque indicationes et contraindicationes in variis morbis, personis, ac reliquis circumstantiis noster plane dilucideque explicat. —

Ad Cap. XII.

„Lixivio caustico gravior ignis (agni) in operationibus demonstratus est“ etc. (p. 53.). Ignis (cauterium actuale) extremum est medicamentum in Áyurvéda demonstratum, propterea, quod morbos, imprimis chirurgicos, aliis remediis et ipso cauterio potentiali incurabiles vi quadam funditus tollit. Cauterium actuale quibus morbis, corporis regionibus ac partibus sit adhibendum, — per quas substantias ignis humano corpori ejusque partibus sit applicandus, — quo tempore denique urendi usus contraindicatus sit, — hic clare apparet.

„Anulus, instillatio, linealis ustio et impressa ustio — sunt ustionis genera“ (p. 24.). Anularis (valaya = armilla, brachiale) ustio nihil aliud esse videtur, ac moxae applicatio; quamquam et circumferens ferri candentis ustio esse potest. — Instillatio quid sit, per se intelligitur; pariterque linealis atque impressa ustio

„Exsistit vero ustio simplex“ etc. (ibid.). Cauterium actuale (agni) suos habet gradus, cum simplex, fortius, fortissimumque potest esse, prout morbi indicatio postulat; at nimia ustio semper est contraindicata. —

Reliquum hoc caput, quomodo locus cauterizatus sit curandus, et quomodo fumo laesus fulmineque ictus sit sanandus, propter permagnam quae inter haec et illa phaenomena intercedit similitudinem, explicat. —

Ad Cap. XIII.

Quam sit antiquus hirudinum usus in medicina, ex Áyurvéda intelligunt ii, qui hujus operis antiquitatem non pertinaciter pernegent. —

„Regum, opulentorum, infantium, senum, timidorum etc. gratia mitissimum sanguinis detrahendi subsidium **hirudo** (**jalauka**) indicata est" p 25.). Singulis **Áyurvédae** locis harum personarum rationem habet **Suśrutas** ita, ut omnino mitior illis medela videatur necessaria; id quod et nostris temporibus est respiciendum!

Quae igitur impedimenta inferantur medicinae faciendae, tam esse vetera, quam ipsam hujus artis historiam, hoc ex loco facile cerni potest. — Hirudinum et venenosarum et veneni expertium genera tam sunt hic incerta, ut decerni non possint. Earum vero culturam, capturam, conservationem, indicationem et applicationem, ut paucis dicam, totum hunc locum, noster praeclare pertexuit. —

Ad Cap. XIV.

De sanguinis (**śońita**, **rakta**) origine et ejus metamorphosi usque ad semen virile (**rétas**, **śukra**), confr. Fasc. I. p. 22. Sanguinem ipsum ex chylo (**rasa**), chylum rursus ex alimentis, alimenta ex quinque elementorum (**mahá b'hútáni**) essentiis orta esse, multis ex **Áyurvédae** locis manifeste apparet. —

„Perquam subtilis succus (**sára**), vi vitali (**téjas**) effectus, **chylus** appellatur" (p. 28.). Non praetermittendum est illud **Suśrutae** effatum: chylum esse vi vitali ex alimentis effectum. Vocabulo **téjas** enim (a radice **tij**, acuere) semper hanc vim in **Áyurvéda** esse subjectam, solis luce clarius videtur; etsi illud alibi etiam lucem, lumen et vim significat. —

„Hujus (chyli) vero locus cor est" (ibid.). Chylus, hepar et lien assecutus, ibique ruborem adeptus sanguisque factus, ad cor procedit. Itaque hoc loco noster sanguinis nomen cum chyli nomine commutat.

„Is ex corde viginti quatuor arterias cum emiserit" etc. (ibid.). De fabulosa vasorum arteriarumque origine et distributione suo loco (in Anatomia) edisseritur.

„Haec corporis **elementa** (**d'hátu**), quia corpus sustentant, sic appellantur" (p. 29.). De corporis elementis cfr. sequens caput. — In reliquo hoc capite noster phlebotomiam tractat, et de phlebotomandi ratione, de sanguinis ultra modum profluentis restrictione, de minus profluentis incitatione, et de variis corrupti sanguinis morbis ita praecipit, ut nullius ultra indigeat interpretationis. —

Ad Cap. XV.

„Corruptorum (dosha) corporis elementorum (d'hátu) et secretionum origo corpus est" (p. 31.). Ut mihi nunc quidem videtur, τὸ dosha per totum hoc caput significat humores (aërem = váta, bilem = pitta, et phlegma = kapha). Illa igitur sententia haec est: corporis vis vitalis efficit humores, corporis elementa (chylum = rasa, sanguinem = śońita, rakta, carnem = mánsa, telam cellulosam = médas, ossa = ast'hi, medullam = majja et semen virile = śukra), et secretiones (mala, i. e. faeces, urinam, lacrymas, sudorem, menstrua, salivam et lac). —

Humores organici, bilis, aër et phlegma, magnum habent momentum in universam Áyurvédae pathologiam, nimirum cum primitus quinque naturae elementa vim habent ad illos. Humoribus vero corruptis, corporis elementa statim vitiantur. — De corporis elementis (d'hátu) et secretionibus (mala) vid. Fasc. prior. p. 22. —

Quae sit humorum, corporis elementorum et secretionum natura, quae sit hominis valetudo vel bona vel adversa in illorum bona vel mala affectione, quantum denique valeat vis vitalis ad corporis constitutionem, hic locus uberius fusiusque disserit. —

Nunc primum explicantur trium humorum facultates, qui maximum exercent influxum in universum Áyurvédam (cfr. Fasc. prior. p. 7.). —

„Motionis, turgoris, expletionis" etc. (p. 32.). Quid „vinéka" (distinctio, judicium, dijudicatio) hoc loco esse vult, non apparet. Eodem modo se habet „méd'ha" (intellectus), qui a bile exoriri, et „ropańa" (perturbatio, confusio), quod a phlegmate provenire dicitur. Difficile enim est intellectu, aërem, bilem et phlegma habere talem vim ad animum, ut meras animi mentisque affectiones valeant producere! —

„Chylus — sanguinis nutrimentum efficit" etc. (ibid.). Universus nisus formativus in nutritione esse versatus Suśrutae videtur; ex alimentis chylus fit; chylus deinde nutrit sanguinem; sanguis carnem; caro telam cellulosam; tela cellulosa ossa; ossa medullam; medulla semen virile. —

„Horum (humorum, corporis elementorum et secretionum) aequalitas" etc. (p. 36.). Monet jam Suśrutas, aequalitatem omnium corporis conditionum tantummodo ex sanitate posse concludi; et rursus ex sanitatis definitione, morbus quid sit, optime intelligi (cfr. Fasc. prior. p. 8.). —

Ad Cap. XVI.

Jam primis annis aetatis lobulos aurium infantium transforabant veteres Indi, et morbosarum materiarum derivandarum, et inaurium gerendarum causâ. Qua vero in operatione magnam et constellationum, et divinarum observationum habebant rationem. Aures rite perforatas deligabant multimodis (cfr. p. 37.), prout res postulabat. Sed tamen clare non apparet, quomodo quodvis ligaturarum genus applicabatur, quia in oculorum obtutu illae nobis non sunt; id, quod pari modo se habet de instrumentis chirurgicis, quamvis plane descriptis. —

„A gena cum inciderit medicus" etc. (p. 38.). De Otoplastice hic est sermo. Indos enim fuisse primos, qui perditas corporis partes quasdam externas reficere et in integrum restituere sint conati, jam dudum neminem fugit. Hic primum de hujus operationis methodo noster agit; deinde fusius tractat morbos in aurium lobulis sitos, ex bile, aëre et phlegmate, tribus his humoribus in toto Áyurvéda dominantibus, exortos; denique et chirurgicam et medicam curationem, quae his morbis sit adhibenda, praecipit. —

„Nunc vero fissi (dilacerati) nasi" etc. (p. 40.). De Rhinoplastice instituenda noster hoc loco breviter agit. Quamquam τὸ viśléshita (particip. perf. pass.) usitatius disjunctum significat, tamen hic etiam dilaceratum denotare potest.

„Fulti folii" etc. (ibid.). Est genitivus τοῦ „pro hac mensura". Nasi mensuram habens folium — cum medicus sumserit, — tum pro hujus folii mensura a genae latere partem excidat, nasi apicem radat etc. —

„Ad labii defecti unionem" etc. (p. 41.). Agit ibi de Cheiloplastice, ad Rhinoplastices similitudinem conficienda. —

„ — ille reges facere potest" (ibid.), i. e. reges curare potest et debet. —

Ex his multisque aliis locis cernitur, quanto in honore apud veteres Indos fuerint medici ii, qui cum medica arte chirurgicam conjungerent, cum illi medicinam internam a Chirurgia sejungi noluerint. —

Ad Cap. XVII.

Universi tumores (sopha) hic tractantur. Omnis vero tumor, vel a singulis, vel ab omnibus simul corruptis humoribus (aëre, bile, et phlegmate), vel a vitiato sanguine, vel ab aliis accidentibus ortus, in malignam affectionem abire potest, ita, ut tumor varius, amplus, nodosus, iniquus etc. fiat. De tumorum origine ex dictis causis, de eorum symptomatibus, maturandi

rationibus, sectionibus et curationibus ita dilucide noster disserit praecipitque, ut haec res quavis interpretatione nec clarius explicari, nec planius exprimi possit; quo fit, ut ad hoc caput de universis tumoribus illustrandum nihil prorsus habeam quod addam.

Post „phlegmonae internae“ (p. 41. l. 12.) inserendum est „oculi inflammatio“ (alají). —

„Sine aëre non existit morbus“ etc. (p. 42.). Haec sententia memoratu est dignissima, cum ibi Suśrutas manifeste doceat: aërem (váta) esse primam orientis morbi causam; bilem esse ad coquendum maturandumque morbum aptam; et phlegma esse criseos materiam. De tumoribus cfr. Nidán. cap. XI. Tom. I. p. 192.; et Chikitsit. cap. XVIII, Tom. II. p 120. et cap. XXIII. p. 138. —

Veteribus Indis jam omnia pseudoplasmata fuisse nota, ex his Áyurvédae locis facile colligi potest. —

Ad Cap. XVIII.

Suśrutas solo vocabulo vrańa utitur pro vulneribus simul atque ulceribus, quibus passionibus inunctiones, vincturas et medicamina adhibet.

„Unguentum triplex est: linimentum (pralépa), malagma (pradéha) et unguentum proprie sic dictum (álépa), quae unguenti genera tantummodo in suis densationibus, nec vero in suis substantiis inter se differunt Unguentorum materiae autem sunt multae atque variae in Âyurvéda indicatae (cfr. Sútrast'hán. cap. XXXVI. Tom. I. p. 86.; Chikits. c. XVII. Tom. II. p. 118. etc.), prout curatio postulat. —

„Qui morbi in organorum vitalium“ etc. (p. 44.). Quae sint organa sive membra vitalia (marma), vid. Śárírast'hán. c. VI. Tom. II. p. 24

„Tres partes continens oleamen“ etc. (ibid.). „Tres“ hoc loco est error typographicus, pro quo lege „sex“. Oleamen (snéha), pingue oleamentum, est unguentum, saepius compositum ex oleoso sedimento et aliis curationi inservientibus substantiis, id quod permultis Áyurvedae locis offendimus. —

„Ibi ovata, restiformia“ etc. (ibid.). Quatuordecim haec vinculorum (band'ha) genera qualia sint, etsi vinculorum nominibus plerumque etiam formas eorum esse explicatas censet auctor, tamen potius conjicere, quam pro certo scire possumus. Sed solis ex his vinculorum chirurgicorum nominibus clare apparet, diligentissime a priscis Indis studium chirurgicarum vincturarum (band'hana) esse cultum. Sed de vinculorum materiis, indicationibus et ligandi rationibus minutius et scrupulosius praecepisse illi videntur. —

Ad Cap. XIX.

In hoc capite de ulcerosorum et vulneratorum habitatione et cura agitur. Subjecta est enim vocabulo sanskrito upásana duplex vis; significat sedem sive habitationem, et curam. Domus, lecti confectio et collocatio, aegrotorum curationes et famuli quales esse debeant; quae sint his aegrotis evitanda, quae facienda, ita accurate sunt indicata, ut nullum verbum ad has res illustrandas habeam quod addam. —

Ad Cap. XX.

De Diaeta, imprimis circa alimenta (áhára), hic dantur praecepta subtiliora, quam quomodo res postulare videatur.

„Oryza sativa, Oryza praecox" etc. (p. 49.). Quae alimenta suapte naturâ in omnibus hominum conditionibus salubria sint, hic indicantur. Alia verum etiam multa sunt, quae in bilioso morbi statu salubria, aëri autem et phlegmati sint insalubria, et vice versa; id quod in doctrina de cibis potibusque (Sútrast'hán. c. XLV. Tom. I. p. 114 sqq., et c. XLVI. p. 134. sqq.) fusius uberiusque edisseritur. —

„Secundum compositionem vero aliae substantiae veneno similes sunt" (ibid.). Multa alimenta propter perversas compositiones non modo insalubria fieri, verum etiam in veneni quasi naturam transire, stabilem et firmam auctor habet sententiam, id quod nonnullis Áyurvédae locis comperimus. —

„Inde vero alios secundum compositionem insalubres subtantias indicaturi sumus" (p. 50.). Quaecumque hoc loco dicta sint, quodammodo etiam, mutatis mutandis, in nostra coquinaria arte valere, nemo negare potest. Hae enim hisque similes compositiones gustui hominum adversantur. —

„Inde secundum praeparationem" etc. (ibid.). Alimentum quodcumque insalubre fieri posse perversa praeparatione, fugit neminem. Pari modo res se habet, si substantiarum partes pro portione mixtae non sunt. —

„Inde gustuum copulationes" etc. (p. 51.). Aptorum saporum mistio maximi momenti et ponderis est, propterea, quod e. g. dulce et amarum etc. non modo gustui, sed etiam digestioni adversatur.

„Nunc ventorum qualitates" etc. (ibid.). Minime noster dubitat, quin aëris constitutio ventorumque tractus plurimum conferat ad bonam adversamve valetudinem. Sed aërem ventosque in meridiana plaga non esse judicandos ex illis in temperatione nostri coeli, ne dici quidem opus est. —

Ad Cap. XXI.

Hujus capitis titulus „de ulcerum inquisitione (vraṅa — praśna)“ non apte cohaerere cum materia ibi tractata videtur. Agitur enim ibidem de humorum natura, eorum corruptione, accumulatione, irritatione et eruptione; porro de humorum sedibus et conjunctionibus inter se; etiam corruptorum humorum quinque stadia sive tempora usque ad ortos tumores varios indicantur. Tumores denique in exulcerationem transgressos, suam materiam, i. e. corruptos humores, secernere, noster docet. Hoc est totius capitis argumentum. —

„Ulcerum inquisitio“ igitur hoc loco significat inquisitionem omnium rerum conditionumque, ex quibus ulcera exoriantur. —

„Aër, bilis et phlegma procreati corporis causae sunt“ (p. 52.). Tres scil. hi humores et sanguis, ut Suśrutae quidem videtur, efficiunt elementa (d'hátu) corporis inde a chylo usque ad semen virile; qua de causa illi etiam corporis columnae nuncupantur. —

„Porro in illorum motione“ etc. (ibid.). Sensus est: per motionem et actionem tres humores et sanguis efficiunt elementa corporis (chylum scil., sanguinem, carnem, telam cellulosam cum adipe, ossa, medullam et semen virile), quae a sanguine (alibi a chylo) incipiunt, et in semen virile desinunt. His humoribus calefactis, calor vitalis oritur. Si illi invicem se penetrant, corporis cohaerentia (ślisha, amplexus) generatur. —

„Horum (humorum) activis mediis“ etc. (ibid.). Sensus est: his operantibus, per actionem trium humorum iidem, scil. aër, bilis et phlegma, procreant finguntque formas, e. g. formas oculorum, aurium, pedum, pulmonum etc. —

„Hic — aër in coxa et ano asylum habet“ etc. (ibid.). In stomacho et duodeno esse locum phlegmatis; in hepatis lienisque regione esse bilis sedem; inter coxam et anum esse aëris domicilium, auctor ubique demonstrat. Inde ab his primariis sedibus unumquemque horum humorum propriis corporis partibus praeesse credit. Sin vero unus aut alter horum humorum suam sedem relinquit, et alterius humoris sedem hostiliter irruit, morbi varii, ex illius opinione, exoriuntur. —

„Aëris sedem in aëris morbo indicaturi sumus“ (ibid.). Cfr. Nidán. cap. I. Tom. I. p. 169. sqq. —

Phlegmatis sedes etiam cruditatis sedes, bilis sedes quoque coctionis sedes, et aëris sedes maturitatis sedes esse, hique tres humores sic universam digestionem, inde a chylificatione usque ad semen virile, efficere, et omnes corporis partes regere, multis Áyurvédae locis dicuntur. —

„Exsistente adhuc spiritus absentia" etc. (p. 55). Sensus verisimilis et quasi probabilis est: Spiritu nondum exsistente, aërem jam instinctu (rajas) plenissimum fuisse. Rajas enim secundam mundi indolem conditionemque in Cosmologia Indica significat. Hoc vocabulum sanskritum quidem usitatius affectum, cupidinem, perturbationem indicat. Dubium vero esse non potest, quin illud hoc loco instinctum sive nisum (aëris) ad morbosas affectiones efficiendas notet, eoque magis, cum idem etiam hoc loco omnium creaturarum (sarvab'háva) principium (pravartaka = auctor et actor, instigator) appelletur. — Reliquum hoc caput nullam habere difficultatem videtur. —

Ad Cap. XXII.

Curiosius hic agitur de variorum profluviorum (sráva) ex quolibet ulcere ortorum natura et colore, ita, ut ad hoc caput illustrandum nihil prorsus habeam, quod addam. —

„Organa vitalia" etc. (p. 56.). Cfr. Śárír. c. VI. Tom. II. p. 24. sqq. —

„A maturitatis sede (ortum puris profluvium) incurabile" etc. (p. 57.). Ubi sit maturitatis sedes, vid. supra dict. —

Ad Cap. XXIII.

Quae ulcera sanabilia, quae dubia et quae insanabilia sint credita, uberius hic edisseruntur. Accurate diligenterque indicatur, quibus de causis et quibus in locis ulcera faciliora difficiliorave sint curatu. Juvenum, firmorum, bene respirantium animosorumque hominum ulcera facilius posse curari, quam senum etc., per se intelligitur. —

Ad Cap. XXIV.

Sane antiquissimam morborum distributionem ante oculos hic habemus. Morbos omnes autem Suśrutas non secundum eorum manifestationem, vel symptomata, sed secundum eorum originem ordinat. —

„ — a contactu orti et per atmosphaeram illati" etc. (p. 61.) Akasmika si derivatur ab akasmát, significat repentinus, subitus (morbus), id quod hoc loco vix probabilem habet sensum. Mihi quidem videtur hoc vocabulum derivandum esse ab ákáśa (aether, sive atmosphaera), et pro Ákasmika legendum esse ákáśmika, id quod tollerabilem reddit sensum.

Morbi enim, orti a contactu, sunt contagiosi; morbi autem, illati per atmosphaeram, sunt morbi míasmatici. —

„Ob corruptorum humorum, corporis elementorum“ etc. (ibid.). Morbos distribuere secundum eorum causas, difficile esse, hoc ex loco intelligi potest. —

„Sicut omne, a commutatione ortum, per universi formam perstans est“ etc. (ibid.). Sicut universi forma semper eadem permanet, sic etiam humani corporis forma suum statum tenet, tam in humoribus, quam in organis et singulis partibus. — Qualitates (guńa) satva (veritas, perfectio, integritas, germanice Vollkommenheit), rajas (ignorantia, affectus, turbidus instinctus), et tamas (obscuritas, caligo, nequitia) inhaerescunt tam in universo mundo, quam in singulis creaturis inde ab ortu usque ad occasum rerum; operanturque et in animo, et in corpore, et in hujus humoribus (dosha), elementis (d'hátu) ex secretionibus (mala). Sunt illae qualitates igitur ultimae et psychicae et physicae conditiones sanitatis, morbi et mortis.

„Corporis elementis per humorum vitia nimis corruptis“ etc. (ibid.). Per quinque naturae elementa (maháb'hútáni) corrumpuntur primitus alimenta; per haec humores (aër, bilis et phlegma); per hos vitiantur corporis elementa (d'hátu) et excretiones (mala); his corruptis, varia generantur morbi, ut reliquum caput docet. —

„Ubi enim irritatorum (kupita) corruptorum humorum (dosha) in corpore circumerrantium accumulatio est“ etc. (p. 62.). Jam supra dictum est (ad cap. XXI.), humores singuli in alterius humoris sedem si hostiliter irruant, varios exoriri morbos. —

Ad Cap. XXV.

Quod spectat ad hujus capitis inscriptionem: „de octuplice scalpellorum (śastra = culter) operatione (karma)“ cfr. cap. VIII. —

„Incidendae sunt ani fistulae“ etc (p. 63.). Ani fistulae (b'hagandara) quomodo sint incidendae curandaeque, cfr. Chikits. cap. VIII. Tom. I. p. 87. —

„Nodus (grant'hi) phlegmaticus (ślaishmika)“ quivis tumor, phlegmatica indole praeditus, appellatur. Omnia igitur pseudoplasmata, sanguine carneque magis destituta, albidoque colore praedita, in Áyurvéda phlegmatici nodi nuncupantur. — „Melanosis (tilakálaka) quid sit, liquido non patet. Tila est Sesamum orientale, et kálaka est macula; sed macula seminibus Sesami orientalis similis hic intelligi non potest; nec enim talis macula incidi solet. Kálaka interdum etiam significat hepar (Hém. 3, 268.).

Idcirco mihi videtur hic tumor esse tuberculum hepaticum, melanosi simile.

„Cutis aculeus (charmakíla)" quid sit, magis incertum est. Kíla designat usitatius aculeum, saepe quoque flammam. Cutaneam igitur etiam flammam, id est, erysipelaceam inflammationem, in suppurationes transgressam, notare potest; at recepi priorem significationem, aculeum, propterea, quod proxime post de spina (śalya) ingressa sermo est; Suśrutas autem similibus similia libenter adponit.

„Furunculus (jatumańi)" pari modo dubitanter interpretatus est. Jatu — mańi, laccae — gemma, quod certe spectat ad colorem et formam, sane furunculum significare potest, eoque magis, cum et Vegetus de re veterinaria I. 27., III. 19. tumorem quendam, in gambis situm, laccam appellat. Cfr. et Nidán. c. XIII. Tom. I. p. 198, ubi hunc morbum laccae gemmam ad verbum interpretatus sum.

„Morbus venereus (upadanśa — syphilis)"; cfr. Nidán. c. XII. Tom. I. p. 194., Chikits. c. XIX. Tom. II. p. 125.; — et annotationes ad illa capita. —

„Resecandae sunt — saepius minores (kshudra) morbi" etc. (ibid.). Qui sint morbi minores, vid. Nidán. c. XIII. Tom. I p. 196., et Chikits. c. XX. Tom. II. p. 128., ubi etiam hi morbi turpes ob eorum turpem naturam, sunt appellati. —

Omnino jam nunc notandum est, nomina morborum, tam externorum sic dictorum, quam internorum, non secundum nomenclaturam hodiernam a me esse explicata, ne in vituperationem eorum incurrerem, qui archetypum ad verbum reddi mallent. Ea nomenclatura etiam lectorem Sanskritae ignarum in errorem inducere posset. —

„Deinceps vulnus correctum" etc. (p. 64.). Bene praecipit auctor in reliquo hoc capite, quomodo vulnus per operationem chirurgicam illatum, purgandum, reuniendum, suendum, deligandum et curandum sit; et quae sint evitanda. —

„Deo Indrae regi similis ortus sanguis profluere potest" etc. (ibid.), i. e. mortiferum sanguinis profluvium homo, quasi ab Indrae fulmine ictus, adipiscitur, vasis fissis dissectisque. — Videntur igitur antiquissimi Indi vasorum ligationem non cognovisse. —

Ad Cap. XXVI.

„Radix etymologica (śal)" etc. (p. 65.). Remotissimis temporibus Indi grammaticas vocabulorum radices (d'hátu) jam novisse videntur; — aut hic locus, ni fallor, subdititius ac spurius esse potest.

„Accidentalis vero" etc. (ibid.). Omnis sagitta (śalya) quidem laedit corpus, et hac de causa a Suśruta corporalis vocatur; sed una aut altera sagittarum materies majorem hominibus potest incutere dolorem, quapropter sagitta accidentalis esse potest. —

„Omnium vero sagittarum, magnarum vel minutarum" etc. (p. 66.). Sagittam quamlibet posse tam varia motione in auras abire, verisimile non est, qualiscunque sit ejus constructio. Tales enim flexus sagitta proprie confecta in corpore transfixo facere solummodo posse videtur. —

„Hoc signum vero duplex est" etc. (ibid.). De signis et generalibus et specialibus sagittarum corpori infixarum auctor subtiliter et copiose disserit, ita, ut ne unum quidem verbum ad hanc rem illustrandam nobis addere opus sit. —

Pag. 67. post lin. 9. insere: Si in articulis occulta est sagitta, oleamentis et calidis vaporibus adhibitis, articulos protensionibus, inflexionibus, ligationibus et agitationibus valde medicus adminstret; ubi irritatio vel dolor sit, ibi sagittam esse sciat. —

Ad Cap. XXVII.

De sagittis simul ac spiculis extrahendis et amovendis, vulneribusque curandis, hic clare et dilucide, quamquam certis locis sane mirandum in modum, noster praecipit. —

„Directam, non fixam" etc. (p. 68.). Sagittae spiculaque non fixe in corpore insidentia quin magnete lapide (áyaskánta) extrahi possint, dubitandum esse non videtur. —

„Medicus, manu extrahi sagittam non posse ratus" etc. (ibid.). Machinamentum (yantra) hoc loco pro apto forcipe dictum esse videtur. —

„A fortibus hominibus" etc. (p. 69.). Rudes excipiendarum magnarum ac pennigerarum sagittarum operationes!! —

Ad Cap. XXVIII.

Ex profluentium materiarum natura recte dijudicat auctor vulnera ulceraque maligna et bona. — Odor foetidus, color furvus et consistentia tenuis praecipua sunt malignorum ulcerum signa. Praeterea tam sedes, calor, crepitus et dolor, quam forma indicant bonam malamve ulcerum affectionem. — Maligna vulnera atque ulcera medico, gloriam expetenti, esse derelinquenda, incurabilique morbo cuilibet nullam curationem esse adhibendam, multis Áyurvédae locis Suśrutas admonet. —

Ad Cap. XXIX.

Omina, sive fausta, sive infausta, in Áyurvèda maximi sunt momenti, nimirum ex quibus vita futura, aut mors cognoscitur; quae vero inter omina nuntii (dúta), aves (śakuna), insomnia et visiones (svapna — nidarśana) semper praenuntiant futurum morbi eventum. Multa alia insuper his praedicantur omina ac praestigiae, quae aut vitae exitum, aut bonam valetudinem portendere dicuntur. Sed singula haec hisque similia perlustrare taedet, et etiam opus non est, cum clare atque evidenter sint efficta. —

Ad Cap. XXX.

Perturbatio sensuum, et magna sensuum (indriya) confusio (vipratipatti) indicat proximam mortem, id quod noster demonstrat multis exemplis, quae magis dilucidam reddant hanc rem. Quam ignea vero sit omnibus temporibus orientalium imago, inter omnes satis constat. Itaque soni monstruosi ab illis, gravi morbo aegris, audiuntur, spectra aliaque phantasmata conspiciuntur, falsos sapores odoresque sentiuntur etc., quae omnia in hoc capite signa instantis mortis auctor ostendit. — Quodammodo igitur hoc caput antecedenti apte adjungitur. — Quae vero pertinent ad mythos, hic et ubique consulto omisi, quoniam, ut jam dixi, ab aliis Mythologia Indica affatim est tractata. —

Ad Cap. XXXI.

Hujus capitis titulus „de umbrarum (ch'háya) commutatione“ (vipratipatti — confusione) solummodo ad capitis initium spectare potest. Reliquum caput talia prognostica mortis proxime instantis signa enumerat, qualia et nostris temporibus maximam partem animadverti possint. —

Ad Cap. XXXII.

Prognostica symptomata infausta et proxime subsequentem mortem indicantia etiam per totum hoc caput continuantur. —

„Coralliorum colore praeditarum guttarum repentina in facie apparentia“ etc. (p. 77.). Coralliorum colores cum esse possint varii, quem sudoris guttarum colorem hoc loco auctor describere velit, omnino manifestum non

est. Verisimilius tamen est, Corallium rubrum hic intelligi. Interdum enim apud veteres de sanguineis sudoris guttis mentio fit. Hoc symptoma an sit possibile, quaesitum est. —

Ad Cap. XXXIII.

Morbi ex Suśrutae quidem opinione letales hic tractantur. —

„Aëris morbus“ (p. 79.). Non tam tympanites, quam universi morbi, superante aëre, hic intelligi videntur. Dominantiore enim bile, aut phlegmate, morbi non tam perniciosi fieri multis Áyurvédae locis dicuntur. —

„Quinque corporalium actionum functiones (karmaguńa)“ etc. (ibid.). Haec quinque corporalia organa functoria sunt: vox, superiores inferioresque extremitates, et digestioni, secretioni et generationi inservientia organa. —

„Ex hujus fistulis in ano aër, urina“ etc. (ibid.). Si ex ani fistula (b'hagandara) urina provenit, haec fistula haud dubie complicata est cum fistula vesicaria. —

„Tumidum umbilicum habentem et praeclusâ urina laborantem“ etc. (ibid.), i. e. lithiasis cum stranguria complicata. —

„Foetus et ovi retrogressus“ etc. (ibid.). Ovum (kosha), compositum cum foetu (garb'ha), foetus vaginam, i. e. uterum significare videtur. Uterus enim, in pelvem superiorem magnam retrogressus, ibique spasmo vexatus, orificio clauso et foetu torpente, maximum puerperae periculum adfert. —

„Qui — in corde ex congerie (sang'háta)“ etc. (ibid.). Hydrops cordis hic morbus esse videtur. Vocabulum vero sang'háta etiam phlegma denotat. Idcirco etiam phlegmatis impletio in thorace sive empyema, hic intelligi potest. —

Ad Cap. XXXIV.

Rex, cum exercitu conjunctus, a quoque periculo, praesertim a veneficio hostium quomodo sit custodiendus, hoc loco demonstratur. —

„Viam, aquam, umbram, nutrimentum — corrumpunt hostes“ (p. 80.).

Quomodo umbra (ch'háyá) corrumpi, sive venenari possit, magis incomprehensibile est, quam ut Averna loca spatium coeli (Lucret. lib. VI. v. 820.) venenare possint. Vocabulum ch'háyà etiam nutrimentum alibi significat; id quod hic vero impossibile videtur, propterea, quod bakta (bukta?), nutrimentum, proxime subsequitur. —

„Centum et unum mortis genera At'harváńas indicat; unum vero mortis genus Kálas appellatum est“ etc. (ibid.). At'harváńas, i. e. At'harvavédas. Nec vero quartus hic Védas, sed ejus Upángas

(membrum additicium), Áyurvédas vocatus, hic intelligitur. Kálas, tempus, temporum Deus, alibi Yamas, mortis Deus vocatus, mortem creaturis adfert, remotis aliis morborum causis. —

„ — fluidorum (rasa) et mysteriorum (mantra) periti“ etc. (ibid.), id est, medici et sacerdotes. —

„Brahmá Védángam, octo Angas habentem Áyurvédam demonstravit“ etc. (ibid.). Nostri neoterici hunc locum, spurium videlicet et suppositicium, removeant, quo facilius commodiusque Indorum veterum medicam artem serioribus temporibus adjudicare possint!!

„Octo Angas“ etc., — vid. Tom. I. p. 1 et 2.

„Hominum et regum certe aequalis est corporalitas; sed praeceptum“ etc. (ibid.). Corpora quidem inter reges et ceteros homines communia sunt; sed in regibus profecto animi virtus atque sapientia major, quam in reliquis hominibus, esse debet. Praeceptis enim imperiisque, patientia, firmitate et fortitudine, quae modum virium humanarum superent, instructus ille et exornatus sit, et res privatas relinquat donaque (tyága) det, oportet. Quum vero rex non aeque, ac Deus immortalis, aeternus sit, diligentissime ille custodiendus est, ut ex ejus vita longiori quam maximus utilitatis fructus capi possit. —

„Medicus, morbo subjectus aeger, remedium, famulus“ etc. (ibid.) Maxima medici laus, inprimis vero illius, qui in theoria simul et praxi aequaliter bene versatus sit! Praeterea aegroti curator sive famulus, et ipse aegrotus, apta indole praediti, medicamenta vero fausta et efficacia esse debent. Hae sunt quatuor bene sanandi conditiones. —

„Longaevus, mente praeditus, curabilis, aptus“ etc. (p. 81.). Longaevus (áyushmán) est, qui ea, qua natus sit conditione vivat, nihilque, quod homini accidere possit, recusare debeat, imo vero omnia humana, labores, pericula, dubias asperasque res tolerare possit, corpore animoque recte constitutus. Mente praeditus (satvaván) ille est, qui qualitate, satva dicta, i. e. animi et corporis excellentia quadam ac praestantia exornatus sit. — Aptus, i. e. apte temperatus (dravyaván), novem res inter se bene temperatas habere debet: terram, aquam, ignem, aërem, aetherem, tempus, spatium, animum et intelligentiam. —

Ad Cap. XXXV.

Quae omnia in morbis curandis generatim sint circumspicienda, plane hic exponuntur. —

„A medico“ etc. (p. 81.). De vitae duratione (Áyus) superiori capite jam mentio inchoata est. Hoc loco omnes conditiones, hominem longaevum (dírg'háyus — macrobium) efficientes, edisseruntur. —

„At rursus longaevitatis cognitionem" etc. (p. 82.). Scrupulosius et ultra veritatem hanc rem noster tractat. — Membra vitalia quae sint, vid. Śárír. c. VI. Tom. II. p. 24. sqq.; percipiendi organa, ibid. cap. V. p. 20.

„Morborum genera supra exposita sunt." (Tom. I. c. I. p. 3., et c. XXIV. p. 60.). De morborum origine et divisione, vid. Fasc. I. p. 8.

„Anni tempora supra exposita sunt" etc. (p. 84.). Cfr. Tom. I. c. VI. p. 10. sqq., et Fasc. I. p. 6. —

„Supra expositus est ignis" etc. (ibid.). Non praetermittendum est, quantam vim ignis organicus (agni) non solum ad alimenta coquenda, sed etiam ad universam vitam temperandam sustentandamque, ex Suśrutae opinione, habeat. —

„Naturam remediumque" etc. (p. 85.). Hominis naturam (prakriti) vid. in Śárír. Tom. II. Remedia (b'hésh aja) in triginta septem classes disposita cfr. Sútrast'hán. cap. XXXVIII. Tom. I. p. 90. sqq. —

Ad Cap. XXXVI.

Aliquot materiae medicae apte inter se conjungendae hic demonstrantur, quae videlicet formulas pharmaceuticas immutabiles adversus certos morbos sistunt. —

„Totam classem" etc. (p. 88). „In praxi", ad verbum: sicut in indicatis (uddishtéshu) operationibus (karmasu). —

Ad Cap. XXXVII.

Multum interesse, qua in terra plantae medicae nascantur, et quo anni tempore colligantur, Suśrutas hoc capite uberius explanat. —

„Foraminibus, — sepulcretis et diurnis Deorum altaribus" etc. (p. 89.). In sepulcretis et circa altaria, ubi hominum atque animalium reliquiae jacent, herbae medicae nimirum non colligendae sunt. — Terrae qualitates, quinque elementis plus minusve praevalentibus effectae, memoratu dignissimae sunt.

„Reges, ascetae, venatores" etc. (p. 90.). Qui mollem aut splendidam vitae rationem tenent, aliter sunt curandi aliaque poscunt medicamina, quam qui exercitatione et ciborum asperitate sunt robusti. —

Ad Cap. XXXVIII.

In conspectu bene disposito hic ponuntur praestantissima priscorum Indorum medicamina (dravya, b'héshaja; aushad'ha speciatim vocantur remedia ex regno vegetabili recepta), eaque simul cum viribus suis plane

describuntur. Sed diutius hoc loco lectores non sum celaturus, quantam dubitationem plantae hic definitae habeant; quam vero ab omni parte tollere nequeo! Apud alios enim auctores iisdem plantis alia nomina saepius esse indita, inter omnes Sanskrĭtae peritos satis constat. Si quando dubitatio accidit, quae esset planta, de qua consideraretur, omnes ejus qualitates, et physicas et pharmaceuticas, et pharmacodynamicas perpendi, i. e. materias et sapores singularum plantarum viresque pro virili parte dijudicavi. Praeterea ad aliud tanquam adminiculum adnixus sum! In una alterave enim formula pharmaceutica, permultas plantas saepius continente, eandem plantam semel tantummodo inveniri oportet, sin aliter, recte non est definita. Itaque in meo plantarum arborumque in Áyurvéda obviarum indice (Tom. III. in fin.), ubi Sanskrĭta nomina apud alios auctores alias habent interpretationes, ibi primam, Sanskrĭtas voces in illo indice proxime subsequentem, interpretationem per totum opus retinui; reliquas autem interpretationes omnes etiam recepi, ne lectorem potestate dijudicandi privarem. —

„Medicus in domo“ etc. (p. 96.). Materiae medicae si non perfectionem, primum tamen ejus perficiendae conatum veteribus Indis adjudicare debemus; certe quidem primi sunt, qui in hac re ex artis lege laborarint, et medicamentorum officinas instruxerint. —

Ad Cap. XXXIX.

„Nunc vero de ablutione“ etc. (p. 96.). Vocabulum sanskrĭtum sanśod'hana proprie significat ablutionem, quam vocabuli vim in hujus capitis inscriptione et in contextu retinui, quamquam hic de substantiis alvum et caput purgantibus agitur, velut interiora abluentibus. Quapropter et śod'hana hanc significationem habere videtur. Sed si purgatio magis placet, minime repugnabo. — Purgativas substantias proprie sic dictas (viréchana — dravya) cfr. Sútrast'hán. cap. XLIV. Tom. I. p. 109. Jam vero illam purgantium substantiarum quasi luxuriam quisquis mirari desinet, qui nostrarum farraginem hodie examinet! Praeterea apud veteres Indos purgativa remedia latius, quam apud nos, patent, quippe cum illa non solum inferiorem alvum, sed etiam superiorem et caput deorsum purgent, id quod hic in conspicuo habemus. —

„Deinceps sedativa“ etc. (p. 97.). Si, ut jam supra dictum est, trium humorum (aër, bilis et phlegma) unus aut alter quasi seditiosus in alterius sedem irruit, sedari oportet; — unde medicamenta sedativa (sanśamanáni), quorum magnum hic numerum invenimus. —

Ad Cap. XL.

Persubtilem inquisitionem et investigationem rerum eximie et unice veteres Indi dilexerunt. Controversiam inter eorum sententias de materia medica in illo jam fuisse, ut quaererent, utrum subtantia, i. e. materia ipsa (dravya), an materiae sapor (rasa), an vis (vírya), an maturitas (vipáka) esset praestantissimum (prad'hána), hoc loco conspicimus. Inter has qualitates praestantissimum esse substantiam sive materiam ipsam probabilibus ex argumentis concluditur. —

„Quidam literati (áchárya) dicunt" etc. (p. 98.). Áchárya est doctus ille praeceptor, qui literas sacras discipulos edocet, viamque recte vivendi monstrat. Itaque et medicinae praeceptor áchárya vocatur, propterea, quod et medicina ad sacras doctrinas spectat. Ceterum hic est videndum, ante Suśrutam jam exstitisse doctos medicos, id quod etiam ex Śárirast'hán. c. III. Tom. II. p. 11. et 12., ubi Śaunaka, Krĭtavírya, Párásarya, Márkańdéya, Sub'húti et Gautama (cfr. Fasc. I. p. 3.) citantur, colligi potest. —

„ — plantas medicas ne ratiocinationibus (hétu) exploret — medicus" etc. (p. 101.). Ne concludat unquam medicus vires medicaminum ex argumentis (hétu), neve ratiocinetur, quomodo similia in similibus operentur, sed has vires ex sacra doctrina (Áyurvéda) solummodo compertas habeat! De scrutanda videlicet medicaminum natura per experimenta nullibi in Áyurvéda sermo esse potest, nimirum quod medicina sacram exhibet institutionem, ab omni parte, ut opinantur, perfectam, quae non futurae indigeat progressionis ad majorem perfectionem. —

Ad Cap. XLI.

Omnis materia, ut Suśrutae quidem videtur, suas elementicias substantias ex quinque naturae elementis ducit, eaque de causa rursus in haec resolvitur. Materiarum autem differentia ponitur in eo, utrum majorem, an minorem de uno alterove naturae elemento partem habeant (cfr. Fasc. I. p. 17. in fin.). — Quae igitur indoles in aliqua materia insit, pendet ex ejus praevalentibus elementiciis partibus. —

„Porro purgationis substantiae" etc. (p. 102.) Ex materiae cujuslibet medicae elementicia indole etiam ejus medica vis potissimum derivatur. Exempli causâ: purgativa substantia quia plurimas terrae et aquae partes habet, idcirco ab inferiore parte purgat ex sua gravitate; et vice versa substantia vomitoria, igne et aëre praevalentibus, se habet etc. —

„Sic hoc qualitatis superfluum“ etc. (ibid.). Sensus est: sic hanc qualitatis redundantiam, in quaque substantia demonstratam, bis pluriesve meditatus (medicus), vitio humorum curationem adhibeat. —

„Rebus aequales qualitates habentibus“ etc. (p. 103.); i. e., ubi qualitates elementiciae aequales in substantiis sunt, ibi sapores in harum viribus dijudicandis juvant. Cfr. saporum qualitates eorumque vires in capite proximo. —

„Qualitates quae dictae sunt in substantiis“ etc. (ibid.). Elementa naturae scilicet ab alimentis, alimenta rursus ab hominibus assimilantur; homo igitur elementorum qualitates habet, quae illius causam formativam corporisque constitutionem efficiunt. — Sed ut paucis absolvam totum hoc caput: omnium substantiarum vires pendent maximam partem ex earum elementiciis qualitatibus quantitatibusque; sed quodammodo etiam ex earum saporibus. —

Ad Cap. XLII.

In hoc capite sex gustuum sive saporum (rasa) differentiae (visésha), signa (lakshańa), qualitates (guńa), substantiae (dravya) et compositiones (sanyoga) breviter perlustrantur. —

„In aethere, aëre, igne, aqua et terra“ etc. (p. 103.). Aether sonos, aër tactum, ignis (lumen) formas, aqua sapores et terra odores gignit (cfr. Fasc. I. p. 18.). Si quando autem unum aut alterum elementum semel pluriesve in ullo corpore reduplicatur, tum etiam ejus efficientia, i. e. sonus, aut tactus etc, augetur. —

„Ideo aquarius gustus, ob mutuam unionem“ etc. (ibid.). Aqua est reliquorum naturae elementorum receptaculum, et in mutua vicinitate et penetratione cum illis versatur. Sin vero aqua cetera elementa superat, haec quasi rapiuntur, i. e. suam perdunt liberalitatem, vim et vitam. —

„Quidam dicunt: Ex ignis et aëris qualitate“ etc. (ibid.). Cfr. Sútrast'hán. c. I. Tom. I. p. 3 in med. — Chemia hodierna et pharmacodynamice sane, quid esset veri his in rebus, ab antiquisssimi populi instinctu magis, quam a periculo profectis, inquirere posset. —

„Porro ipsorum gustuum conjunctiones“ etc. (p. 106.). Saporum compositiones fusius descriptae sunt in Uttaratantr. cap. LIII. Tom. III p. 160 sqq. —

Ad Cap. XLIII.

De vomitoriis substantiis (vamana — dravya) hic agitur, ita quidem, ut magis earum praeparatio et compositio nauseam vomitumque, quam materia ipsa, facere videatur.

„— hac incantatione (mantra — hymus sacer) utens“ etc. (p. 107.). Dii protoplasti et primipotentes hic sunt invocati, ut pejora averterent, meliora ferrent.

„Elixirium vitae quasi“ etc. (ibid). Rasáyana elixirium vitae, sensu Alchymistarum, hoc loco significare mihi videtur, quamquam hoc sanskrĭtum vocabulum hanc vim non plane aequat, quoniam quodvis medicamentum praevalenti vi praditum, et vitam prolongans, etiam rasáyana appellari licet. — De formulis pharmaceuticis permulta ingredientia continentibus, hic et saepius in Áyurvéda occurrentibus, jam supra quodam respectu fuit sermo (cfr. adn. ad cap. XXXVI.). —

Ad Cap. XLIV.

Ditissime exornata est a Suśruta purgantium classis (viréchana, viréka, vairéchana — dravya). Omnes enim illo tempore notae radices, cortices, fructus, olea, succi, et aquae ad purgandum aptae memorantur. Haec vero purgantia latius patent, ut jam est dictum, et non modo alvum ducentia, verum etiam alias corporis partes (praesertim etiam caput) purgantia intelliguntur. —

„In Prast'ha de hujus radicis fluido“ etc. (p. 109.). Pondera pharmaceutica, in Áyurvéda usitata, sunt Indorum antiquissima. Cum haec pondera alio loco sint exposita (Tom. II. Tab. I. II.), amplius de illis agi opus non est. —

„Haec sunt breviter decoctorum praecepta“ (p. 110.). Quod pertinet ad purgantium formas, in quibus illa applicantur, eadem sunt, atque in reliquis remediis (cfr. Fasc I. p. 15.). — Tam varia sunt in Áyurvéda purgantia medicamenta, quam morborum genera, quibus illa sunt adhibenda.

„Solani melongenae, ad quinas radices pertinentis“ etc. (p. 113.). Quinae radices quae sint, cfr. Sútrast'hán. cap. XXXVIII. Tom I. p. 95. num. XXXIII. —

„Convolvuli turpethi albi Śáńas tres pensatos“ etc. (p. 114.). Pondus

pharmaceuticum Śáńas aequale est quatuor Máshis, i. e. circiter drachmae uni. —

„In butyris — purgativa medicamenta — porrigat“ (ibid.) I. e. ingrato fastidiosoque sapore praedita. —

Ad Cap. XLV.

Fluidae (mobiles) substantiae (drava — dravya), quae ad medicamina et alimenta pertinent, hic tractantur, — turbâ solidarum materiarum (dravyagańa) supra jam recensitâ. —

„Aqua aërea, inexplicabili gustu praedita“ etc. (p. 114.). Pániya est potabilis aqua, quae nullo sapore praedita esse debet. Magnum vero discrimen inter aquas noster facit; multum enim interesse credit, utrum aqua ab aëre, an a terra oriatur. Ab aëre autem profectam aquam, sive pluvitatilem, sive niveam, sive a nebulis, sive a pruinis ortam, ceteris aquarum generibus semper praeoptat. Pluviatilem aquam tamen, quae a maris exhalationibus proveniat, insalubrem esse censet; idcirco etiam hujus aquae inquirendae rationem describit. —

„Varium gustum adipiscitur aqua“ etc. (ibid.). Saporem vero, si quem habeat aqua, semper a terrae natura esse profectum, contra alios auctores noster contendit. Ceterum et hoc loco elementiciae qualitates suum tenent imperium, quum aqua, sive e terra scaturiens, sive in terra fluens vel stagnans, semper elementiciam terrae indolem recipiat; ex qua etiam aquae medica vis pendeat. —

„Deinceps fluvii in Sahya-, Malaya-, Mahéndra-, Himaván-, Páripátra monte orti“ etc. (p. 116.). Omnes hi montes in Indiae regionibus, inter occasum et septentrionem sitis, adsurgunt. Si verum est, quod literati, iique perdocti, non dubitant, duce geographia sedes veterum Indorum, et ex horum sedibus historicam eorum aetatem colligi posse, quum priscam hanc gentem longa annorum serie de sua septentrionali et occidentali regione ad meridionalem et orientalem sensim migravisse constet, — non est infitiandum, Suśrutae aetatem esse pervetustam, quum ipse illo tempore, quo haec gens adhuc septentrionales regiones circa dictos montes, et circa fluvios ex iis profluentes, accoleret, floruisse videatur. —

„Vaccinum lac, camelinum“ etc. (p. 118.). Lac dulce (kshíra) initio generatim, deinde ejus singulae species percensentur; pari modo agitur de lacte coagulato (dad'hi), lacte ebutyrato (takra), butyro recenti (navanita) et butyro clarificato (g'hrĭta). — Butyrum clarificatum vero in Áyurvéda maximi esse momenti hic memoratu dignum est, praesertim, quum etiam ad id notandum aptus hic sit locus. —

„Undecies centum annos coctum butyrum clarificatum“ etc. (p. 122.). Fabulosum hoc butyrum est, sicut „daemoniacum“ butyrum clarificatum (kumb'hasarpis), quod malignos daemones perdere valet. Kumb'ha hoc loco daemonem quendam malignum (rakshas), nec vero ollam significare mihi veri similius videtur. Si quis vero mythicum hunc sensum neget, hunc locum interpretari potest hoc modo: Ollae inditum butyrum clarificatum, permagnum (praestantissimum) butyrum, bibendum est hominibus (b'húta-creatura) aëris nimietate praeditis etc. —

„Nunc olea“ etc. (p. 123.). Multiplex fuit oleorum (taila) usus apud priscam gentem Indorum; inprimis vero oleum de seminibus Sesami orientalis (tila) confectum saepissime adhibebant. Ricini communis oleum etiam magno apud illos honore, praecipueque vero inter purgantia medicamina primo loco fuit. —

„Nunc mellis classis“ (p. 124.). Varia mellis (mad'hu) genera oriuntur partim a variis apum generibus in India exsistentibus, maximam vero partem ab herbis, plantis et arboribus earumque floribus tam immodice luxuriantibus, ut vix credibile sit dictu. Vis igitur medica jam per se melli adscripta augeri credebatur, si mel ex herbis efficacioribus medicis pararetur. —

„Nunc saccharorum classis“ (p. 126). Sacchari (ikshu) sensus apud priscos Indos latius, quam apud nos, patebat. Nam omnibus extractis solubilibus dulci sapore praeditis nomen Sacchari fuisse videtur, id quod apparet ex eo, quod Śacchara tam multiplicem efficaciam habuisse dicuntur.

„Nunc vinorum classis“ (p. 127.). Sensus τοῦ madya (vinum) latissime patet; ad madyam enim pertinent omnia vina et ex uvis Vitis viniferae, et ex palmarum succis confecta; spirituosi liquores et vinosi spiritus, tam ex frumentis, quam ex saccharis, fructibus, radicibus etc. parati; siccera etc.; — quorum vires positae sunt in materiis, ex quibus sint confecta. —

„In Therapia (chikitsita) spirituosi liquores — separatim edisserentur“ (p. 129.). Separatim, i. e. non in uno, vel singulis Chikitsitae capitibus (ad'hyáya) proprie et peculiariter tractantur, sed in singulis morbis singulatim ibi indicantur. —

„Nunc de urinis“ (p. 130). Quamquam forma medicae materiae multis in locis apud Suśrutam admodum impolita et plane rudis apparet, attamen ille in suis principiis quasi semina futurorum fructuum sparsisse videtur. Huc pertinere doctrinam de urinae (mútra) usu in medicina velim. Urinam enim veteres Indi ita ad curandos morbos adhibuisse videntur, ut nostrates sal alcali urinosum, id quod ex urinae natura, vi et adhibitione descripta facile intelligi potest. —

„Fluidae substantiae —; has temporum, regionum et dosium gnarus medicus regi porrigere debet“ (p. 131.). Hoc loco vocabulum kála (tempus)

significare non modo anni tempus, quo singulae substantiae fluidae sint sumendae, sed etiam morborum stadium, in quo sint dandae, videtur. Pariter désa (regio) non modo regionem notare, in qua illae oriantur, sed etiam regionem corporis, in qua morbi locales siti sint, apparet; id quod etiam ex sequenti vib'hága (distributio, dosis) cerni potest. — Archiater, sive princeps regis medicus, summo honore usus est, nimirum, quod tunc temporis, sicut hodie, artis peritissimus habebatur a populo. —

Ad Cap. XLVI.

Diaeta (vrittam), illa medicinae pars, quae victu morbos curat, latissime in Áyurvéda se extendit. Amplectitur enim non modo alimenta, i. e. cibos potusque ad sanandum morbum bonamque valetudinem sustentandam aptos, verum etiam reliquas vitae rationes jam ab ineunte aetate suscipiendas, quae inprimis hominibus praescribant, ne a salubri moderatoque cultu et moribus bene compositis temperatisque abhorreant. — Hoc loco duntaxat cibos (anna) potusque (pána) noster uberius tractat; reliquam vero Diaetae partem per totum Áyurvédam dispersit. —

„Supra relata — radix rursus alimentum est". (p. 131.). Cfr. Sútrast'hán. cap. I. Tom. I p. 3. —

„Gustus porro substantiarum inhabitatores sunt. In substantiarum" etc. (ibid). Cfr. Sútrast'hán. cap. XL. Tom. I. p. 98. sqq., et annotationes ad hunc locum. —

„Brahmae et ceterorum animantium" etc. (ibid.). Hunc locum, antehac non recte a me translatum, lege nunc sic: A Brahma incipientis mundi (hominis) alimentum est causa exsistentiae, ortus et obitus, i. e. hominum et omnium animantium, a Brahma tanquam principio ortorum, alimentum est conditio, sub qua illi oriuntur, subsistunt et intereunt. —

„Rubra oryza sativa" etc. (ibid.). Oryzae (sáli) species permultae, in Áyurvéda descriptae, hodie ignotae sunt. Quae vero oryza in Kédára (p. 132), Himálayae montis parte, crescit, eximie laudatur; simulque docemur, Susrutae tempore priscos Indos circa Himálayam habitasse, id quod Susrutae aetatem antiquissimam prodere videtur. Cfr. annot. ad Sútrast'hán. c. XLIII. —

„Nunc frumentorum classis" (ibid.) Frumenta (kud'hánya) hoc loco tam cerealia, quam legumina et alia grana frumentaria sunt. —

„Protinus carnis (mánsa) classem" etc. (p. 135.). Vetus opinio erat jam usque ab antiquissimis ducta temporibus, magis vero conjecturâ, quam veris literarum monumentis accepta, priscam gentem Indorum omnibus cibis e carne paratis abstinuisse; quam vero opinionem, tam penitus usque ad

seriora tempora insitam, hic locus funditus ex animis hominum evellere debet. —

„Aquatica vero classis est quintuplex“ etc. (p. 137.). Non possum praetermittere, quin hanc animalium quasi aquaticorum (ánúpa) partitionem designem ineptam, nimirum quod hic animalia diversorum generum in unam classem congerantur. Nec solum in aqua vitam degentia animalia, verum etiam in aquis natantia et in aquarum vicinitate viventia creduntur aquatica. At discrimen facit noster inter aquatica (ánúpa) sic dicta, et „aquigena“ (jalaja) animalia (p. 140.). — His quoque animalibus, sicut aliis, systematica nomina imponi non potuit. Praeterea nonnulla omnino tam sunt ignota, ut eorum sanskrĭta nomina in mea interpretatione retinere sim coactus. —

„Corporis elementis, — superioribus exsistentibus“ etc. (p. 140.). Uttarottarásu (in plur. locat feminin.), ad verbum: „in superioribus superioribus“, mihi nunc neque superiores corporis regiones, nec superiora corporis elementa (a sanguine incipientia et cum semine finientia), sed terrae regiones superiores, i. e. septentrionales, significare videtur, ita, ut, quo magis animalia in septentrionalibus regionibus (uttarottarásu, in septentrionalibus, subintellige díkshu, regionibus) vivant, eo gravior eorum caro fiat. —

„Porro fructuum (p'hala) classis“ etc. (ibid.). Omnia poma, baccae, uvae et acini in arboribus, fruticibus, sarmentis et plantis enascentia huc pertinent. Latissime igitur, uti apud alias priscas gentes, haec alimentorum classis etiam apud veteres Indos patuit. —

„Olera (śáka) posthac“ etc. (p. 145.). Hic olerum natura et usus consideratur. Ad olera etiam condimenta et aromata spectant. Sed non possum, quin plane confitear, quantam in difficultatem incurrerem, si coquinariam explicare Indicam conarer. Silentio igitur res universas ad culinam pertinentes praeterire liceat, quae scilicet propter antiquitatis obscuritatem satis dilucideque exponi nequeant. Pari modo res se habet de floribus (p. 150.), partim quoque de salibus (p. 152.), de factorum ciborum formis et qualitatibus (p. 154., 164. et 165.), de ciborum paratorum saporibus, facultatibus et digestione (p. 157.). Quae vero omnia quam difficiles, ne dicam impossibiles, habeant explicatus, quis est, quin cernat? —

„Porro omnia fluida vehicula (anupána)“ etc. (p. 159.) Anupána (ex anu, post, et pána, potus.) est omne fluidum vehiculum, omne humidum, quod recipit stomachus; est igitur potus, qui post medicinam vel cibum sumtum potatur, quo facilius medicina vel cibus ad digestionem praeparetur. Aqua, e. g., lac, juscula, ptisanae, vina, spiritus vinosi, cremores, olea etc. in hoc sensu sunt fluida vehicula. —

„ — magni Indrae aqua“ etc. (p. 160.), i. e. aqua pluvia.

„Utensilibus instructa — culina“ etc. (p. 161.). In culina (mahánasa) quam multa et speciosa vasa et supellectilia (ápta, apta) habuerint veteres Indi, hoc ex loco apparet. Sed quae fuerint omnium vasorum etc. verae formae, non satis clarum est, cum singula in sculptilibus operibus antiquis vix conspici possint. —

„Prius dulcem cibum comedat“ etc. (ibid.). Restat, ut ciborum potionumque tempus, quo ii sint sumendi, et ordo, ex quo sint capiendi, et efficacia, qualis sit, consideretur; id quod affatim ab auctore est factum. — (Pro injucundam sitim faciens (p. 164.) lege voluptatem subsequentem habens.).

In Sútrasťhánae fine notandum est, Suśrutam in hoc libro morbos tantum nominasse, omnibus autem morborum accuratioribus abstinuisse descriptionibus; quas vero in sequens Nidánasťhánam (Pathologiam), Chikitsitasťhánam (Therapiam) et Uttaratantram (ultimum tractatum) distulit. —

„Sic in Suśruta, composito a — Suśruta“ etc. (p. 165.). Notandum hic est, Suśrutam esse operis simul et auctoris nomen. —

Annotationes

ad

Tomum primum.

II. Ad Nidánast'hánam (p. 169—206.).

Nidánast'hána (e nidána, causa primaria, et st'hána, locus, statio liber.) morborum singulorum causas, symptomata et signa continet, et tam Aetiologiam et Pathologiam, quam Symptomatologiam et Semioticam amplectitur. Quapropter Nidánast'hánam Pathologiam (specialem) interpretatus sum. —

Magnam Nidánast'hánae partem esse perditam, facile colligi potest ex eo, quod ejus capita correspondent Chikitsitast'hánae capitibus usque ad hujus dimidium, ulterius autem non continuantur. —

Ad Cap. I.

De aëris (váta) natura et vi in bonam adversamque valetudinem hic agitur. —

„Svayamb'hús hic venerabilis Aër appellatus est“ etc. (p. 169.). Poëtice Susrutas loquitur et sublimiori sono, quam res postulat. Ut

Anaximines, noster aërem Deum esse statuit. Aërem enim esse Svayamb'hum (e svayam, ipse, et b'hú esse, exsistere, = ex se ipso exsistens), i. e. Deum maximum Brahmam, docet. — Aër igitur, elementum e Brahma in mundum universum emanans, hoc loco ceu Brahmá ipse demonstratur. Imo vero aërem esse spiritum universi, qui sit causa efficiens, qua omnia oriantur, sustententur et intereant, hic locus prae se fert, nimirum quod aër pars operativa e Brahmae spiritu esse creditur. Homines et animalia aërem ducunt respiratione in pulmones, qui tum, ut noster opinatur, in universum corpus diffunditur. —

„Aër spiralis, aër cephalicus" etc. (ibid.). Respiratione ductus aër fit in corpore organicus, qui quinque has notatas sedes tenet, et a quaque sua sede nomen trahit. Hi quinque aëres vitales (máruta) vocantur, propterea, quod si sunt bene compositi, universum corpus sustentant, vivificant et movent; sin vero irritantur, aut ex suis locis erumpunt aliasque sedes aggrediuntur, morbos et mortem efficere possunt. Porro irritatus et a sua sede erumpens aër, cum bile, aut phlegmate, aut sanguine consociatus, varios complicatos sic dictos morbos affert hominibus. —

„Cujus pedes gaudent et dormientes fiunt" etc. (p. 173.) Hrĭsh (gaudere, exsultare) hoc loco „spasmo vexari" significat. Triste videlicet gaudium!

„Qui dolor deorsum it" etc. (ibid.). Hic dolor, túńi appellatus, tenesmus esse videtur, id quod ex radice grammatica túń efficitur, quae significat implere (scil. sagittis, aculeis, sive spiculis), vel contrahi (scil. spastice). Sin vero hic dolor ab ano et genitalibus incipit, et sursum adscendit, intestinaque vexat, pratitúńi vocatur, id quod ileum sive coli dolorem designare videtur. —

„Latus et cor liberantem" etc. (ibid.) Ad verbum: liberatum latus et cor habentem (latus et cor non tangentem) illam, scilicet ex cruditatis sede exortam, oppositam inflationem (pratyád'hmánam) agnoscat (medicus) aërem, a phlegmatis perturbatione (ortum.). — Ád'hmána videtur inflatio abdominis esse, cum thoracis emphysemate complicata; Pratyád'hmáná vero flatulentus tumor abdominis, intacto pectore. —

„Osseum, durum nodum" etc. (ibid.) Ashťhílá et Pratyashťhílà per errorem antea „osseam inflationem et oppositam inflationem interpretatus sum. Ashťhílá quidem et Pratyashťhílá in lexicis non inveniuntur, sed globosos tumores supra et infra umbilicum significare, ex aliis locis apparet. Ad verbum: globosi tumoris (circa umbilicum) more durum nodum, sursum versus longum et altum, globosum aëris (ab aëre ortum) tumorem (vatáshťhílá) dignoscat (medicus).

Tympanites supra umbilicum, sive tumor abdominis fixus et quasi in saccum ingestus, durus quidem, sed tamen aequabilis, esse videtur. „Hunc

autem cum morbo conjunctum, aërem, faeces et urinam includentem, superiori oppositum tumorem (pratyashťhílá) medicus appellet" etc. Videtur haec morbosa affectio esse tympanites infra umbilicum. —

Ad Cap. II.

Haemorrhois (arśas) strictiori ac frequentiori sensu medicis significat sanguinis profluvium ex venis, quae sunt in ano; Suśrutae autem denotat tumores sive tubercula illarum venarum absque sanguinis eruptione (cfr. paulo inferius). De caecis igitur, nec vero de apertis haemorrhoidibus in Áyurvéda agitur. —

„Hic dictis sui non compotum irritationibus" etc. (p. 173.). Retrogressus (prishťhayána) denotare videtur, vel si quis retrorsus in curru sedens vehitur, vel retrorsus versum tergum dans incedit. — Virudd'ha — ad'hyáśana perversis alimentis interpretatus sum. Sed virudd'ha potius cohibitus significat. Ad verbum nunc interpretor: „cohibito et nimio esu", cfr. Chikits. cap. XXXIX. Tom. II. p. 202., et Sútrasťhán. c. XLVI. Tom. I. p. 164.: quod vero usque ad Indigestionem (ajírńa) comeditur, id ingurgitatio (ad'hyáśana) appellatur. — Utkuťa, dormitationem erecto capite denotat. — Véga significat quidem omnem impetum et vehementiam, sive celerem vehementemque motionem; sed hoc loco proprie alvi profusionem designare videtur; quem sensum si quis reciperet, non facile hoc loco erraret. Sin vero de aliis morbis, praecipue vero de febribus mentio incidit, saepius accessionem sive paroxysmum τὸ véga significat (cfr. Uttaratantr. cap. XXXIX. Tom. III. p. 66.). — Vid'hárańa (a d'hri, tenere, retinere), quod vocabulum in lexicis non venit obvium, a regione τοῦ véga significare obstructionem apparet. — Vasa tubulata (d'hamaní) quae sint, cfr. quae infra circa Anatomiam de his adnotantur.

Plicaturae (balí) et carnis capitula, sive nodi, sive edita tubercula (mánsa — praroha) in ano sunt vera signa haemorrhoidum, in Áyurvéda descripta. —

„Sic post torpidum calorem" etc. (p. 174.). Pro ushťra nunc lego loshťa, et interpretor hunc locum sic: post diminutum calorem (organicum) per gramina, ligna, lapides, terrae glebas, vestes (frigidas) etc. —

„ — bulbi incrementum adsequuntur" (ibid.). Bulbus (kanda), idem, quod carnis capitula. —

„In eo (ano) sunt plicaturae tres" etc. (ibid.). De inferiore parte intestini recti usque ad anum hic sermonem esse apparet, praecipue vero de illa parte, quae non amplius peritonaeo sit circumdata. Ibi profecto sunt

aliquot plicaturae, sphincterem ani supervenientes et quasi supertegentes, et venae haemorrhoidales, hunc illumve varicem intrinsecus ibi sistentes, extrinsecus vero tubercula haemorrhoidalia dura formantes. —

„Porro ab aëre (ortae haemorrhoides) exsiccatae" etc. (ibid.). Discrimen, quod Suśrutas facit inter tubercula haemorrhoidalia, utrum sint ab aëre, bile, phlegmate, sanguine, ab omnibus his humoribus simul corruptis orta, an innata, non in haemorrhoidum natura inest; quod qui funditus tollit, auctorem ad veritatem jam propius accessisse, et hac quidem in re a communibus nostrorum praeceptis non valde abhorruisse, intelligit. —

„Irritata humorum vitia, penem aggressa" etc (p. 175.). — „testes et vulvam aggressa" etc (ibid.). Duobus his in locis haud est dubium, quin morbosa symptomata describantur, quae magis ad morbos venereos et ulcera syphilitica, quam ad haemorrhoides pertinere videantur. De morbis venereis attamen separatim agitur (cfr. Nidán. cap. XII. Tom. I. p. 195., et Chikits. cap. XIX. Tom. II. p. 124. sqq). —

Ad Cap. III.

Suśrutam in viris epigastricam calculi (aśmarí) vesicae (vasti) sectionem, in feminis autem urethro-vesicalem lithotomiam perfecisse, ante omnia hoc loco mihi esse commemorandum videtur. —

„Quatuor calculi fiunt" etc. (p. 176.). Phlegma inhabitantes; ad verbum: phlegmatis sedem (ad'hist'hána) habentes, i. e. calculi, qui in phlegmatis sede (cfr. supra, annot. ad cap. XXI) oriuntur. —

„ — phlegma —, ventrem ingrediendo, calculos generat" (ibid.). Vasti in lexicis ventrem significat, quam significationem hic retinui, quippe quia non satis constat, utrum sola in vesica, an etiam in aliis abdominis regionibus calculos oriri Suśrutas censeat. At mihi veri similius est, hoc loco et aliis locis permultis vasti vesicam urinariam denotare; quam conjecturam ex eo etiam feci, quod paulo inferius et postea saepenumero de vesicae orificio (vasti — muk'ha) sermo est. Quodsi vero abdominis orificium noster ibi designare voluisset, certe anum (guda) scribere maluisset. — Cfr. et Śárírast'hán. c. VI. Tom. II. p. 25., ubi legimus: „In abdomine et pectore sunt: anus, abdomen etc." Ibi manifeste abdomen (udara), primo loco positum, aliud denotat, quam secundo loco interpretatum abdomem (vasti), quod vesicam necessario significare videtur. Quam ob rem in parte therapeutica (Chikitsitast'hán. cap. VII. Tom. II. p. 85 et 86.) ad „abdomen inferius" etiam „vesicam" per interclusionem posui. Quam τοῦ vasti significationem qui et hoc loco recipit, profecto longius a veritate discedere nequit. —

„ — ventris orificium (vasti — muk'ha)" etc. (ibid.). Manifeste hic et postea saepius de calculo, qui in fundo et collo vesicae haeret, sermo est, ubi vasti semper vesicam significat. Sed nullum dubium relinquit ille locus (p. 177.): „in umbilici, dorsi — medio abdomen (vasti = vesica) est, uno exitu — praeditum, deorsum versum orificium (muk'ha) habens, sicut Cucurbita lagenaris formatum" etc, quin vasti toto hoc in capite non abdomen sive ventrem, sed vesicam urinariam significet. — Sanskrĭtam hanc vocem vasti quoque clysterem et clysma notare vid. in Chikits. cap. XXXV. Tom. II. p. 179. sqq. —

Ceterum Suśrutae sententia, ex phlegmate, quod cum aëre, bile aut semine compositum esse possit, oriri quatuor calculorum species, satis declarat, quanta in obscuritate apud veteres Indos versetur doctrina de calculorum subtantiis. —

„ — tubuli uriniferi (nádyo mútravahás," (ibid.), nihil aliud, nisi ureteres esse possunt. — De calculis secandis sive de lithotomia cfr. Chikits. c. VII. Tom. II. p. 83. —

Ad Cap. IV.

Ani fistulas (b'hagandara) hic et in Chikits. cap. VIII. Tom. II. p. 87. Suśrutas uberius tractavit clariusque exposuit, quam quae indigerent meae explicationis. —

„Earum vero priores formae" etc. (p. 178.). Priores formae, i. e. prima morbi symptomata. —

„ — aër irritatus, retrogradus" etc. (ibid.). Varias fistularum ani formas ita, ut permulta alia morborum genera, a tribus humoribus corruptis proxime esse profectas, auctor nos toto in hoc capite edocet. —

„In ani fistula prior morbi forma in lumbo est" (p. 179.). Mihi quidem hic Áyurvédae locus memoratu dignior videtur, quam quem silentio praeterire possim. Ipse enim antehac virum quendam, aetate jam provectum, curavi, qui multos annos vehementissimis in regione lumbali doloribus erat affectus prius, quam fistulae in ano exorirentur. —

Ad Cap. V.

Lepram (kushťha), veteribus medicis satis notum morbum, nullibi tam accurate diligenterque descriptam invenimus, quam in Áyurvéda. Jam penitus enim, ut hic et in Chikitsitasťhán. c. IX. Tom II. p. 190. apparet, perspectam habebant prisci Indi lepram, ceu morbum a corruptis humoribus ortum, sistentem cutis mutationes in habitum praeternaturalem,

cum asperitate, pruritu et doloribus. In cute eruptus hic morbus, serius interna organa corripit et corrumpit. —

„Porro septem magnae leprae" etc. (p. 180.). Describuntur hic variae cutis eruptiones earumque formae, quae cum similibus corporibus naturalibus, partim ex regno animali, partim ex regno vegetabili sumtis, nec vero satis perspicuis, comparantur. Veras quidem leprae formas, eruptionum figuras et colores cogitatione nobis fingere ex Áyurvéda non possumus, attamen de ipsa hujus morbi natura Suśrutas omnem nobis tollit dubitationem. — Discrimen auctor facit inter magnas et parvas lepras, quae tamen non in ipsa natura, sed in forma inter se tantummodo differunt. —

„Majorque insanabilitas a corporis elementorum penetratione pendet" (ibid.). Si nimirum, humoribus corruptis, lepra in cute apparet, ibique aliquandiu versatur, morbosa leprae materia resorbetur et in partes internas postea intrat (anupravéśa), ubi corporis elementa (d'hátu) corrumpit. —

„Kákańae fructui similes — Kákańacae (leprae) sunt" (ibid.). Kákańa Abrus precatorius esse videtur, nisi est Ardisia solanacea, aut Leea hirta. —

„Harum quatuor (leprarum) calor, fumi via, — vermium generatio" etc. (ibid.). Fumi via (d'húmáyana) nihil aliud esse hic videtur, nisi fissura, fumario similis. —

Vermes exoriri posse in leprae ulceribus, satis inter doctos constat. —

„Sicut arbor exorta, nacta temporis interruptionem" etc. (p. 181.), i. e., si lepra in cute erumpens disturbatur, retrocedit, invaditque corporis elementa, primum videlicet sanguinem, deinde carnem, telam cellulosam et adipem, tum ossa et medullam, denique semen virile et menstrua. Inde a sanguine usque ad semen virile progrediens lepra horribilior in suo progressu fit, id quod hic in Áyurvéda cerni potest. — Saepius lepra credebatur poena inhoneste actae superioris aetatis, a Diis immissa. —

„Copulatione, corporis contactu" etc. (ibid.). Quin hic morbus contactu (sansparśa) transeat in alios, et contagiosus sit, minime Suśrutas dubitat. —

De leprae curatione, vid. Chikits. c. IX. et X. Tom. II. p. 90. sqq. —

Ad Cap. VI.

„Nunc vero urinalium affectionum (praméha)" etc. (p. 182.). Praméha omnes urinae mutationes morbosas significat, sive in colore, sive in quantitate, sive in consistentia et substantiis versatas. — Plane exponuntur in hoc capite viginti urinalium affectionum formae et morbosae accumulationes

urinosae in variis corporis regionibus et organis, inde multiplicia symptomata exoriuntur. —

„ — accumulationes decem generantur hoc modo: Śarávika“ etc. (p. 183.). Describuntur hic decem eruptiones urinariae, et nodi in cute apparentes, ab urinariis morbis profecti. Quae vero urinariae eruptiones et accumulationes in ano, capite, humero, dorso et in organis vitalibus (vide de his supra) appareant, inprimis noster incurabiles credit.

„ — ad mellitum urinae statum“ etc. (p. 184.). Mellitus urinae status (mad'hu — méhatva) hoc loco nihil aliud esse videtur, nisi urinae dulcedo, quam in diabete mellito animadvertimus; ad quem statum morbosum omnes affectiones urinarias suo tempore pervenire Suśrutas sua auctoritate affirmat. —

Ad Cap. VII.

In hoc capite de octo abdominis tumoribus (udara) agitur.

„Brahmarshis filium“ etc. (p. 185.). Brahmarshis hic est Viśvámitras, Suśrutae pater, qui fuit sacrosanctus praeceptor, cujus nomini jam in Védis occurrimus (cfr. Fasc I. p. 1.).

„Singulatim omnibus humorum vitiis“ etc. (p. 185.). Hanc sententiam corrige hoc modo: „singulis humoribus corruptis (ortam intumescentiam), omnibus humoribus simul corruptis (ortam), lienis intumescentiâ (ortam), ano restricto (ortam), adventiciam septimam, octavamque aquosam abdominalem intumescentiam medici indicant“. Descripti sunt igitur hic octo abdominis tumores, ab octo causis exorti; — 1. 2. 3. ex singulis (prĭt'hak) humoribus (aëre, bile et phlegmate) orti tres abdominis tumores; 4. ex his tribus simul (samasta) corruptis humoribus ortus abdominis tumor; 5. ex lienis (plíha) intumescentia ortus; 6. ex restrictione ani (bad'ha — guda) ortus; 7. adventicius (ágantuka), i. e. extrinsecus effectus; et 8. aquosus abdominis tumor (kadodara), i. e. ascites. —

Ad Cap. VIII.

„Nunc vero perturbati embryonis“ etc. (p. 186.). Perturbatus foetus (múd'ha — garb'ha), i. e. partus praeternaturalis. Primum de abortu, deinde de partu irregulari, denique de foetu mortuo hic disseritur. Accurate indicantur octo irregulares situs partium infantilium ad partum. — Ex hujus capitis fine intelligi potest, veteres Indos, matre mortua, caesaream sic dictam sectionem peregisse, ventrem incidendo (kukshim pátayitvá). —

Ad Cap. IX.

„Nunc vero phlegmonarum“ etc. (p. 188.). Phlegmone (vidrad'hi) apud Suśrutam est omnis tumor, profundiorem sedem habens. Sextuplicem phlegmonen statuit: a singulis humoribus (1 — 3. a bile, aëre et phlegmate) ortam, — 4. ab omnibns humoribus simul corruptis ortam, — 5. ab ulcere (vel vulnere) ortam, — et 6. a sanguine ortam (Pro „laesoque sanguine“ lege „ulcere et sanguine“). —

„Manifestam phlegmonarum et glandularum indurationum (gulma) differentiam“ etc. (p. 189.). Rationes ita sunt perscriptae scite, cur phlegmone maturitatem adeat, glandularum induratio autem non maturescat, ut nihil prorsus habeam, quod ad hoc locum illustrandum addere possim. —

Diagnosin et prognosin phlegmonarum intelligenter accurateque ita docet noster, ut et hodie suam habeant praestantiam. —

Ad Cap. X.

„Nunc vero abscessuum, fistularum“ etc. (p. 190.). Recte definiendo abscessum auctor explicat intumescentiam (sopha), a corruptis humoribus irritatis, sive inflammatis, generatam, a qua definitione nostri quoque non longe abhorrent. —

„Intumescentiam (sopha) immaturam qui intuitur tanquam maturam“ etc. (ibid.). Qui medici imperiti abscessus hauddum maturos incidant, variis locis multa in eos Suśrutas invehitur; „is (medicus) tum lustrandus (púyas) est,“ i. e. religiosis ritibus a peccato purgandus est! —

„ — alia (fistula — nádí) autem animi deliquio, a sagittis orto“ (p. 191.). Corrigendum est; torpentibus (sanmúrchch'hitair) quoque (humoribus corruptis) sagittae causâ (a sagitta orta) alia (fistula fit.). —

„ — sicut quinque vitalium spirituum exitium efficientem summam senectutem (kálarátri)“ (ibid.). Quinque spiritus vitales (asu) hoc loco nihil aliud, ac quinque aëres (Nidán. c. I) significare videntur. — Kálarátri (a kála tempus, et rátri, nox) extremam aetatem denotat (cfr. Wilson, Lexic. sanskrit. sub hoc vocabulo: „a particular night, one which occurs on the 7th day of the 7th month of every 77th year; after such a period of life, a man is exempt from attention to the usual ordinances“. —

„Sapori jucunda dulcedo“ etc. (ibid.). Memoratu digna est haec comparatio lactis materni cum semine virili, ad quam animum lectoris advertam. Mammillares feminarum morbi (ibid.) saepius sistunt, humoribus lacteque corruptis, tubulata ulcera, sive fistulas; qua de causa etiam abscessibus et fistulis hic adjunguntur. —

Ad Cap. XI.

„Aër et cetera“ etc. (p. 192), i. e. aër, bilis, et phlegma. —

„Inde nodus arthriticus“ etc. (ibid.). Nodus arthriticus (granťhi) quid sit, clare exponitur. —

„Hic vero nodus arthriticus, a vasis tubulatis ortus“ etc. (ibid.). Vasorum tubulatorum (sirá) fabulosam descriptionem vide in Śárírasťhán. cap. VII. Tom. II. p. 31. sqq. —

Anne hoc loco nodi arthritici sint arthriticae arteriarum ossificationes, quaeri potest? — At vocabulum sanskritum sirá non arterias solummodo, verum etiam venas, et nervos tubulatos quoque creditos, significat. Quid enim intersit inter arterias et reliqua vasa nervosque, veteribus Indis satis clarum fuisse non videtur. —

„Tumorem incoctum vocant“ (ibid.). Tumores incocti (apachí) steatomata, scrophulosi nodi etc., ad maturitatem vix pervenientia, esse videntur, in quibus materia sevo similis inclusa, quaeque folicu1is membranisque circumdata et arthritica indole praedita sunt. —

„ — indolorem tumorem (arvuda) vocant“ (p. 193.). Dubitandum esse non videtur, quin hic de sarcomatibus et scirrhis, partim in ulcera transgressis, partim duris, sermo sit, nisi forte mihi accidit, ut aliqua signa ab auctore dubie data pro certis accipiam. Sed subsequens auctoris sententia: „in sanabilibus quoque (tumoribus) hos tumores relinquat (ibid.)“ meum hoc judicium probare videtur, ubi nimirum agitur de profluente (sanprasruta) et de secundario (ad'hyarvuda — tumor super tumorem crescens) tumore, i. e. si e tumore priori novus malignus tumor enascitur. Itaque corrigendum est illud: „Qui (tumor) oritur alius in priori ortu, is cognosci debet primarius tumor“, in: „Qui (tumor) oritur in prius exorto tumore, is cognosci debet secundarius (sive supernatus) tumor.“ Saepissime enim exoritur juxta unum aut alterum tumorem scirrhosum novus tumor, qui cum priori copulatur, quem duplicem (sive copulative ortum — dvandva — játa) tumorem Suśrutas nuncupat. —

„Non maturitatem subeunt omnes tumores insensiles“ etc. (ibid.); nimirum si phlegma, adeps, aut rigiditas tam praevalens, sanguis autem tam exiguus est, ut ad coctionem, auctore Suśruta, ii pervenire nequeant. —

„Hunc colli tumorem vocant“ (ibid). Colli tumores (gala — gańda) hoc loco nihil aliud, nisi glandularum cervicalium tumores denotare videntur.

„Cujus constricta intumescentia testiculorum instar dependet in collo“ etc. (ibid.). — Haec colli intumescentia (svayaťhu), testiculis similis (mushkavat), tonsillarum etiam uvulaeque tumor inflammatioque esse potest. —

Ad Cap. XII.

In hoc capite de morbis, verisimiliter eadem ex causa oriundis, agitur. Testiculorum enim, vel scroti intumescentia (v r i d d'h i), morbus venereus (u p a d a n ś a) et elephantiasis (ś l i p a d a) quasi cognatione quadam inter se contineri S u ś r u t a e quidem videntur, quam ob rem et hos morbos simul in uno capite (a d'h y á y a) tractat. —

„Septem sunt testiculorum (vel scroti) augmenta" (p. 194.) Augmentum scroti ab urina ortum significare h y d r o c e l e n; ab intestinis ortum h e r n i a m denotare videtur; id quod paulo post apparet. Itaque his duobus morbis cum s y p h i l i d e nihil est commune. —

„ — quem morbum venereum appellant" etc. (p. 195.). Sanskritae voci u p a d a n ś a vim luis venereae subjectam esse, non solum ex his allatis morbi causis, sed etiam ex hujus morbi curandi ratione (cfr. C h i k i t s. cap. XIX. Tom. II. p. 125.). cernitur. — Quam vetus igitur sit v e n e r e u s m o r b u s, et quam valde haec vetustas recentiorem hujus morbi historiam destruat, id apparet etiam caeco!

„Irritata humorum vitia — tarde intumescentiam (s o p'h a) procreant, quam elephantiasin appellant" etc. (ibid.) Quam brevi in conspectu noster posuit elephantiasis veras causas, naturam et symptomata!

Pro: „a formicis albis orta" (ibid.), lege: „formicetum quasi orta (elephantiasis)," i. e. magnis tuberibus instructa.

Ad Cap. XIII.

„Nunc vero turpium morborum" etc. (p. 196.). Sanskritae vocis k s h u d r a significatio non t u r p i s, sed p a r v u s est. Cum vero hi morbi potius t u r p e s, i. e. impuri, quam p a r v i mihi sunt visi, eos t u r p e s nominavi, etsi iis nomen p a r v i m o r b i (k s h u d r a — r o g a) est. — Quoniam vero hi morbi magna ex parte parvulos invadunt, etiam morbos p a r v u l o r u m k s h u d r a — r o g a significare potest. — Majore ex parte illi morbi nostris temporibus non modo in nostris terris, sed ne in India ipsa quidem existere videntur; quapropter nomina certa, nostris morborum nomenclaturis systematicis convenientia, indere non potui, sed ad verbum transtuli, ut lectoribus conjecturas facere permitterem; quo etiam factum est, ut nullos adjecerim adnotatiunculas. Quia autem alii singulos hos morbos aliter interpretantur, idcirco hic breviori in conspectu posui eorum nomina S a n s k r i t a, simul cum magis conjecturali significatione:

1. Ajagalliká, mentagra.
2. Yavaprak'hyá, grano hordei similis cruptio.
3. And'hálají, obcaecans oculi tuberculum, panno simile.
4. Vivrĭtá, rotundum ulcus.
5. Kachch'hapiká, testudinata pustula.
6. Valmíka, formiceto similis nodus.
7. Indravridd'há, pustula, Nelumbii speciosi bulbo similis.
8. Panasiká, pustula, Artocarpi integrifoliae fructui similis.
9. Páshánagardab'ha, lapidi simile tuber.
10. Jálagardab'ha, reticulatum tuberculum.
11. Kakshá, axillare tuber.
12. Visp'hoťaka, pustula (quoddam variolae species?).
13. Agnirohiní, ignea inflammatio.
14. Chippa, paronychia, — reduvia.
15. Kunak'ha, deformis unguis.
16. Anuśayí, capitis pustula, — pedis tumor.
17. Vidáriká, bubo.
18. Śarkará — arvuda, calculosus tumor.
19. Pámá, impetigo.
20. Vicharchiká, scabies.
21. Rakasá, videtur leprae esse forma (cfr. p. 181.).
22. Pádadáriká, pedum dilaceratio.
23. Kadara, nodi dilaceratio.
24. Alasá, intumescentia elephantiaca inter pedum digitos.
25. Indralupta, alopecia.
26. Dárunaka, caesaries horrida.
27. Arunshiká, porrigo in capite.
28. Palita, canities.
29. Masúriká, variolae.
30. Yauvanapidaká, juvenum papulae.
31. Padminíkanťaka, macula, Nelumbii speciosi spinis similis.
32. Jatumaní, laccae gemma, — macula.
33. Maśaka, verruca, vel huic simile cutis tuber.
34. Charmakíla, ad verbum: cutis flamma.
35. Tilakálaka, Petecchiae, cruptio, nigris seminibus Sesami orientalis similis.
36. Nyachch'ha, ecchymosis, naevus.
37. Vyanga, nigrae maculae faciei.
38. Parivarticá, paraphimosis.
39. Avapáťiká, penis laesio.
40. Nirudd'haprakáśa, phimosis.

41. Nirudd'haguda, ani praeclusio.
42. Ahipútana, prurigo infantilis in ano, a Daemonibus (Ahi et Pútana) effecta.
43. Vrishańakuchch'hu, scroti prurigo.
44. Gudab'hranśa, ani prolapsus.

„Hic morbus in infantis ano" etc. (p. 199.). Hic locus, non ad „ani praeclusionem" sed ad „Ahipútanicam" referendus, sententiam inchoare et a linea typis exscribi debet. —

Ad Cap. XIV.

Ad hos octodecim morbos, a spiculis (śúka) variis in corpus penetratis ortos, nihil ultra adjicere possum, errore typographico „venerata" (p. 200. lin. 17) in „venenata" mutato. Quid enim de morbis superioris capitis est dictum, maximam partem et huc pertinet. Sunt enim ipsi hi morbi pari modo dubii. Quorum vero nomina Sanskrita eadem de causa simul cum eorum simplici interpretatione hic apposui:

1. Sarshapiká, Sinapis albae seminibus similis tumor.
2. Asht́'hiliká, ossiculis similis tumor.
3. Grat'hita, nodosus tumor.
4. Kumb'híká, hordeolus (?).
5. Alají, oculi inflammatio quaedam.
6. Mrĭdita, tormen.
7. Sammúd́'hapid́aká, torpidus tumor.
8. Avamant'ha, agitatio, commotio.
9. Pushkariká, Costo similis tumor.
10. Sparśaháni, tactus inopia.
11. Uttamá, tumor principalis.
12. Śataponaka, penis fistula (centuplicibus foraminibus perforatus penis.).
13. Tvakpáka, cutis coctio.
14. Śońitárvuda, sanguinosus tumor.
15. Mánsárvuda, carnosus tumor.
16. Mánsapáka, carnis coctio.
17. Vidrad'hi, phlegmone.
18. Tilaká, Petechiae (seminibus Sesami orientalis similis eruptio). —

Ad Cap. XV.

De fracturis (b'hagna) luxationibusque (sand'himukta) variis hic agitur tam particulariter, ut, cujusne generis sit unaquaelibet illarum forma,

in dubium venire nequeat. Saepius enim auctor chirurgicas praesertim materias lucidius definiat, quam quae aliorum interpretatione planius exprimi possint. — Pari modo etiam se habet sequens caput. —

Ad Cap. XVI.

Hoc caput de oris morbis (mukharoga) hujus doctrinae (Nidánast'hánae, Pathologiae) ultimum est, ad cujus intelligentiam, nullo docente, res ipsa plurimum confert. —

Annotationes

ad

Tomum secundum.

III. Ad Śárírast'hánam (p. 1 — 48.).

Somatologia (Śárírast'hána. e śaríra, corpus, et st'hána, codex, liber, doctrina) totam corporalitatem, ut ita dicam, sive corporis totalitatem, sive omnia ad corpus humanum pertinentia, una comprehensione complectitur; ejusque significatio igitur apud veteres Indos laxior est ac longius patet latiusque, quam apud alias gentes priscas. Nam nec solum Anatomiam, verum etiam Embryologiam et Physiologiam sensu recentiorum, imo vero et Cosmologiam, quatenus haec spectet ad hominum generationem generalem et naturam, continet. De quibus vero doctrinis cum generatim jam satis in fasciculo commentariorum meorum priori (p. 17—22.) egisse videar, nunc ad singulos transiturus sum locos illos, quorum difficiliores hic sunt explicationes, quam quas plerique fortasse suspicentur. —

Ad Cap. I.

„ — omnium creaturarum somatologiam ad cogitationes pertinentem“ etc. (p. 3.). Agitur hoc loco de illis partibus corporis humani, quae ad quinque sensus, sive ad cogitandi sentiendique actionem (chintá) spectant. Quam vero doctrinam noster inde ab ultimo rerum initio repetit, et omnia haec a Brahma ipso ducenda asserit. Sed obscuriora mihi sunt haec vestigia Indicae philosophiae, ac prope incunabula, quam quae satis explicare valeam. Omnino vero multae res in philosophia priscarum gentium, inprimis vero Indorum, nequaquam satis adhuc explicatae sunt. —

„Omnium creaturarum causa, causae expers“ etc. (ibid). Brahma (generis neutr.) summum Ens, numen supremum invisibile (avyakta), esse causam (káraňa) omnium rerum, ipsum vero a nulla superiori causa esse ortum (akáraňa — causae expers), philosophiae veterum Indorum principium est. —

„Satva, Rajas, Tamas“ quas naturae qualitates conditionesque exprimant significentque, cfr. Fasc. I. p. 18. —

„Brahma (avyakta) illis signis (lakshaňa) instructus,“ i. e. illarum qualitatum in omnium rerum natura obviarum causa est. — „Octupliciter formatus,“ i. e. in octuplici evolutione sive emanatione se manifestans. Primum enim τὸ Bráhma est Avyakta (invisibile supremum numen, nondum manifestatum); dein Mahán (magnum rerum spiritualium et materialium principium); tum Ahankára (sui ipsius factor, i. e. singulorum procreator, et individualitatem efficiens), et quinque naturae elementa (aetherem, aërem, ignem sive lumen, aquam et terram) gignens (cfr. paulo infra). —

„Multarum animarum moderator“ etc. (ibid.). Ad verbum: multarum animarum dominus (ad'hist'hana). — „elementa procreans“; ad verbum: elementorum initium (ádi). —

„ — quinque elementorum principia“ etc. (ibid.). Est enim subtile discrimen inter quinque elementorum principia (tanmátráňi) et ipsa elementa (maháb'hútáni), quippe quia haec ex illis suam habent vim movendi, efficiendi et generandi —

„Proprium unicuique horum objectum“ etc. (p. 4.). Vishaya (omnis res sensibus obvia sive subjecta), vocabulum latinum objectum, sensu recentiorum, significare mihi placuit, quamquam illius sanskritae vocis vis et significatio latius patet, praesertim in philosophica dictione. —

„ — summum Ens“ etc. (ibid.). Ad'hib'húta (gen. neut.) idem est, atque Avyakta (invisibile numen supremum), et Brahma (gen. neutr.), et At'hyátma (gen. neutr.), supremus spiritus, et Ad'hidaivata (gen.

neutr.) supremum numen divinum. Quid vero esset illud, quo Brahma (gen. neutr.) a Brahma (gen. masc.) differret, philosophis ad inquirendum reliqui. —

„ — excretionis Mitra" etc. (ibid.). — Ad verbum: ani (objectum est) Mitra. —

„Haec est omnis inscia classis et spiritus" etc. (ibid.). Purusha significat hominem, animum, spiritum. Quam vero significationem hoc loco habeat, difficile est dictu. Mihi quidem in hac philosophica scriptione purusha potius spiritum, quam hominem denotare videtur. —

„In creatura, adeo inanimata" etc. (ibid.). Ad verbum: Exsistente adhuc cogitandi absentia (achaitanya), i. e. absente mente sive cogitandi vi. Sensus est: mente naturae (prad'hána) et cogitatione adhuc deficiente, propter spiritus (purusha) universalitatem evolutionem (pravritti) fieri docent. —

„ — et causas aquas etc. pronuntiant." Aqua scilicet et cetera naturae elementa evolutionem mundique perfectionem absolvunt, operante spiritu. —

„Una est natura (prakrĭti) inscia" etc. (ibid.). Prakriti est materialis natura naturans; prad'hána, natura naturata (prakrĭti) est per se inscia, etsi seminandi pariendique facultatem habet; in centro autem versari haud valet, ubi solus spiritus versatur. Mundus materialis (prakrĭti) igitur est quasi superficialis; spiritus autem centralis. —

„ — omnes quoque differentiae sunt Satvae etc. phaenomena" etc. (ibid.). Ad verbum: omnes differentiae (i. e. singulae in rerum natura res) e naturae qualitatibus, Satva, Rajas et Tamas sic dictis (cfr. Fasc. I. p. 18.(profectae sunt, ut quidam falso dictitant. —

„Dominum (Iśvara) a se exsistentem, tempus" etc. (ibid.). Ad verbum: Iśvaram (Brahma) esse ex se existentiam (svab'háva), tempus (kála), spontaneitatem (yadrichch'ha), praedestinationem (niyati), transformationem (parińáma) et naturae evolutionem (prakrĭti, germanice Herausbildung) credunt longius videntes Itaque Brahma (Iśvara, Avyakta, Ad'hib'húta, Svaya, Ad'hyátma, Ad'hidaivata), nec vero naturae qualitates (guńa) tres (Satva, Rajas, Tamas) sunt rerum creatores. (Post fatum insere transformationem.). —

„Naturae activa elementa naturae qualitatibus instructa" etc. (ibid.). E naturae activis (tanmaya) elementis (b'húta), naturae qualitates (Satva, Rajas, Tamas) solummodo habentibus, materialis, nec vero spiritualis, mundus exit. —

„ — ultra naturae elementa non exsistit" etc. (ibid.). Memoratu dignum est, quod hoc loco auctor praecipit. Medicinae speculationes ne quis ultra naturae elementa extendat, recte admonet. —

„Materialia sentiendi instrumenta" etc. (ibid.). Materialia, i. e. a quin-

que naturae elementis pendentia et ad illa se referentia (b'hautika) sentiendi instrumenta (indriya, germanice: die 5 Sinneswerkzeuge). —

„Sentiendi instrumento prehendit homo materiam" etc. (ibid.). Unusquisque sensus solummodo ea objecta prehendit, quae ei conveniunt et eandem habent elementiciam originem. — Materia (art'ha) hoc loco est res, sive objectum, sensibus materialibus obvium. —

„Nec vero in Áyurvédae dogmatibus" etc. (ibid.) Sensus est: Animae (in humanis corporibus) neque universum penetrantes, nec aeternae esse in Áyurvêda demonstrantur, quia ullum habent ortum. (Pag. 5. lin. 1 corrige sed in et; et lin. 3 ante sempiternae insere et). Earum autem ortus a sempiternis spiritibus divinis ducitur. —

Reliquum hoc caput difficiles explicatus habere non videtur. —

Ad Cap. II.

„Nunc vero seminis virilis" etc. (p. 6.), i. e. eam Somatologiae partem expondituri sumus, qui purgationem (sudd'hi) seminis virilis (śukra) et menstrui sanguinis (śońita) docet. —

Hoc in capite praecepta dantur de semine virili menstruoque sanguine purgando; de coitu exercendo; de pueris puellisve ad libidinem generandis etc.: quae omnia mere orientalium in modum peraguntur. — In hujus capitis fine commemoratur Metempsychosis, Platonicorum Pythagoricorumque more. —

Ad Cap. III.

„Placidum semen virile, menstruum igneum" etc. (p. 9.) Sensus est: in generandi functione semen virile, menstruum, et quinque naturae elementa exiguam differentiam habent, quippe quia illa sibi vicissim auxiliantur, favent et se mutuo penetrant, usque eo, ut quaevis differentia paene tollatur. De generatione embryonisque incremento, de gravidae immutationibus etc., de influxu matris in foetum etc., satis clare, sed orientalium more mirum in modum disseritur.

„Śaunaka —; Krĭtavirya" etc. (p. 12.). Cur hos solummodo auctor citat? nullibi vero Charakam reliquosque memorat? Nimirum quod illos solos, nec vero hos veluti seriores cognoscere videtur (cfr. Fasc. I. p. 3.).

Ad Cap. IV.

„— expansibiles septem membranae“ etc. (p. 13.). Ex septem membranis cutem constare et earum unamquamque esse sedem quorundam morborum cutaneorum, sive exanthematum sic dictorum, hoc loco contenditur.

„Segmenta reapse septem oriuntur“ etc. (ibid.) Hanc sententiam nunc mallim hoc modo interpretari: Segmenta (humani corporis) revera septem sunt, quae ejus elementa (d'h á t u), sedes (á ś a y a), intervalla (a n t a r a) et terminos (m a r y á d a) continent. — Quae sint segmenta, cfr. paulo post; elementa et sedes supra jam exposita sunt; intervalla et termini esse corporis cavamina et eorum fines, nunc mihi videntur. —

„Embryonis hepar et lien e sanguine nata sunt“ etc. (p. 15.) Ex quibus partibus constent embryonis singula organa, mirum in modum excogitatum est. — Reliquo in hoc capite clarius quidem, sed quasi prodigialiter variae hominum physicae et psychicae sic dictae indoles exponuntur. —

Ad Cap. V.

In anatomicis rebus S u ś r u t a s quidem plurimum posuit, sed his accuratius inquirendis suum tempus et religio obfuit (cfr. Fasc. I. p. 18.); quo fiebat, ut enumerationem magis, quam solertem subtilemque corporis partium descriptionem confecerit. —

„Hunc mente constantem aër distribuit“ etc. (p. 19.). Semen virile et menstruum parem partem in generatione habent. Ab initio quamquam embryo est inscius sui ipsius, attamen in primis jam seminibus tam inest mens animusque, quam vis earum rerum, quae ex his, elementis adjuvantibus, progignuntur. Sed si verum est, quod dubitari non potest, ut elementa in foetu conformando multum conferant, non est tamen infitiandum, S u ś r u t a m veritatem excesisse eo, ut singulis elementis singulas functiones hac in re adscriberet. —

„Porro percipiendi organa indicabuntur“ etc. (p. 20). Percipiendi organa (p r a t y a n g á ń i) omnia ea sunt, quae, extrinsecus sita, omnino externas res percipiunt. Idcirco huc pertinent quinque sensuum organa (i n d r i y á n i, et quatenus sunt canales, s r o t á n s i), et tota corporis superficies, sive omnes partes, quae hanc superficiem constituunt, et quasi tactus sensum sistunt. —

„Aures, oculi, os, nares“ etc. (ibid.). Praeter aures, oculos, os et nares, anus etiam, urethra, menstruorum ductus (vagina) et feminarum mammae

vocantur sensuum organa; ex quo simul intelligitur, haec organa quasi canales esse, sive flumina (srotansi). —

„Carnis (mánsa), vasorum (sirá), tendinum (snáyu) et ossium (ast'hi), retia (jála)" etc. (ibid.). Retia quasi cribriformia a cutis poris incipere et totum corpus penetrare creduntur, per quae naturae elementa in universum corpus descendant. —

„Capitula sex sunt" etc. (ibid.)., scil. capitula (kurchcha) in manibus, malleoli in pedibus; in collo carthylago thyreoidea; et glans penis. —

„Magna carnis ligamenta quatuor sunt" etc. (ibid.). Haec ligamenta (rajju) carnis nihil aliud esse videntur, nisi magnae nervorum, a medulla spinali ortorum, restes, quas noster ligamenta esse censet. —

„Trecenta ossa sic supplentur" etc. (p. 21.). Quam accurate diligenterque omnia totius corporis humani ossa hic sunt enumerata, intelliget is, qui haec numerando velit examinare. —

„Articuli vere duplices sunt: mobiles et immobiles" etc. (ibid.).

Articuli (sand'hi) hoc loco non solum sunt diarthrorses (chéshťavan-mobilis), verum quoque synarthroses et symphyses (st'hira — immobilis). Omnem igitur ossium syntaxin vel compositionem, sive laxiorem sive strictiorem, vocabulum sand'hi significat. —

„Nongentae sunt tendines" (p. 22.). Snáyu hoc loco tendinem haud dubie denotat, id quod ex numero musculorum (cfr. paulo post — p. 23.) colligi potest. Musculos (péśi) enim quingentos (quem numerum circiter et nostri constituunt) Suśrutas memorat. Multo enim plures musculi duas habent tendines; quo fit, ut hic numerus tendinum fere huic musculorum numero convenire videatur. —

„Propterea medicus hominem integro corpore instructum" etc. (p. 24.). Interdictam fuisse priscis Indorum gentibus humani cadaveris sectionem, ex hac partium corporis explorandarum ratione satis apparet; quo magis illam musculorum, tendinum et ossium fere accuratam enumerationem admirari debemus. —

Ad Cap. VI.

Membra vitalia (marman) sunt, quae ad valetudinem tuendam vitamque servandam necessaria sunt. His autem vulneratis vel perditis, homo aut magnis doloribus, aut morbis periculosis, aut ipsi morti succumbere creditur.

„Superiorum extremitatum membra vitalia sunt: membrum celere" etc. (p. 25.). Quid sit membrum celere (kshipra), vix conjici potest. — Singula hic percurrere opus non esse videtur, quippe quia singuli loci nihil habent dubitationis in eo, quidnam dicere velit auctor. Omnia autem ibi

exposita produnt rudem adhuc et imperfectam partium corporis humani et functionum cognitionem; quae tamen ad Anatomiae historiam certe multum afferunt. —

Ad Cap. VII.

De vasorum (sirá) ortu, natura, situ, procursu et distributione fabulose multa auctor refert, ex quo simul colligi potest, angiologiam universam in profundis tenebris apud veteres Indos jacuisse; nimirum qui mera hic deliramenta, — vasa, aërem, bilem et phlegma ferentia, — fingunt. —

Ad Cap. VIII.

„Nunc vero de vasorum sectione" etc. (p. 33.) Vasorum sectionem (sirávyad'hi) jam antiquissimis Indis notam fuisse, inficiandum igitur non est. —

„ — acutis febribus — confectorum vasa medicus ne secet" (ibid.). Hae contraindicationes non omnes possunt probari; minime vero illud, quod ab auctore dictum est, esse vasorum sectionem in acutis (pravrĭdd'ha — auctis) febribus (jvara) non instituendam, assentiri possumus.

„ — illaque, quae non secanda" etc. (ibid.). Cfr. pag. anteced., cap. VII. — Recte praeparationes, conditiones et secandi modos usque ad hunc diem magna ex parte valentes auctor per reliquum hoc caput indicat, si quasdam minoris momenti res praetermittas, et multorum ad vasa secanda indicatorum locorum nullam habeas rationem. —

„Vasorum sectionem in Śalyatantra etc. (p. 36.). Salyatantra (cfr. Sútrast'hán. c. I. Tom. I. p. 1—2.) est Chirurgia, Káyachikitsita (cfr. ibid.) est curatio internorum morborum, sive Medicina proprie sic dicta. Sensus est: in Chirurgia vasorum sectio, in medicina autem alvi purgatio summa est. —

„Vasculis, cornibus, cucurbitulis, hirudinibus, pariterque punctionibus" etc. (p. 37.). Varia haec detrahendi sanguinis genera, jam apud antiquissimos Indos usitata, scientiam historicorum fugere haud debent. —

Ad Cap. IX.

„Vasorum, nervorum canaliumque individuitas" etc. (p. 37.). Sunt, qui dicant, vasa (sirá) transire in nervos (d'hamaní) et canales (srotas), quibus vero noster non assentitur. Qua quidem ex dissentione certe colligi potest, illarum partium differentias a priscis Indis non satis fuisse distinctas ac dignotas. —

„Certe vero propter mutuam propinquitatem“ etc. (ibid.). Sensus est: quia vasa, nervi et canales se mutuo tangunt et adjuvant in suis functionibus, idcirco in eorum operationibus, quamvis diversis divisisque, quasi nulla diversitas conspicitur. Quippe quia et ipse Suśrutas neque situs formasque, nec harum partium functiones satis habeat perspectas, hanc tulit sententiam. — De nervorum ortu, natura, situ et processu eadem valent, quae de vasis supra sunt dicta. —

„Deinceps canalium, eorumque“ etc. (p. 38). Vocabulum srotas non modo canales sentiendi instrumentorum (aurium, narium, oculorum et aoris), verum quoque ani, urethrae, mammarum muliebrium et vaginae saepissime significat (cfr. annot. ad Śárírast'hán. cap. V. p. 20.); hoc loco autem et alibi saepius denotat canales, respirationem, cibum, aquam, chylum, sanguinem, semen virile, menstrua etc. ferentes, quorum ortus et iter aeque mirum in modum explicatur. —

Ad Cap. X.

Hoc caput nihil continet, quod ad gravidarum Anatomiam vel Physiologiam spectet. Solummodo enim hoc loco est sermo de puerperarum diaeta ante et post partum; de praeparando partu; de neonati nutricisque alimentis, et de ipsis adhibenda cura. — Ceterum nec minus dilucide haec omnia, quam mire sunt explicata. —

„Timorem et Śankaram — evitet“ etc. (p. 39.). Śankara, juxta timorem positus, videtur Śivae nomen attributivum esse, excidii et mortis symbolum, quod a puerperis sit amovendum.

„Porro, embryone causis antea dictis delapsuro“ etc. (p. 46.), i. e. abortu instante. —

„Decidente embryone“ etc. (ibid.), i. e. abortu facto.

Annotationes

ad

Tomum secundum.

IV. Ad Chikitsitast'hánam (p. 49 — 208.).

Chikitsa non modo Therapiam proprie sic dictam, verum quoque Chirurgiam significat (cfr. Fasc. I. p. 9.). — De apparatu chirurgico in Sútrast'hán. cap. VII. et VIII. Tom. I. p. 14 — 18.; de materia medica sparsim in toto Áyurvéda, generatim vero in Sútrast'hán. cap. XXXVIII., Tom. I. p. 90 — 96. agitur. — Chirurgia in Áyurvéda praestantissima est pars. Inter omnes enim medicas doctrinas Chirurgia ibi palmam fert (cf. Fasc. I. p. 9. de Chirurgia). —

Admiratione vero quadam afficientur certe ii, qui totum hunc Áyurvédam lectione transcurrant, ibique septingentas medicas materias, et quae hunc numerum excedunt, reperiant. Nonne id magno argumento esse debet, permultis saeculis antea praeterlapsis, tum demum praesentem Áyarvédae formam apparere, ejusque speciem in conspectum venire potuisse? — Partem hanc therapeuticam, experientiâ multorum saeculorum fundatam, primordium Áyurvédam fuisse, ob vetustatem autem divinitus traditum a Brahma

ipso creditum, serius a Suśruta in hanc formam redactum esse suspicari licet; quod vero Áyurvédae antiquitatem et Suśrutae auctoritatem nullo modo valet imminuere. —

Ad Cap. I.

„Duo ulcera exsistunt" etc. (p. 51.). Vocabulum vraṅa ulcus simul et vulnus significat; quorum totum discrimen in eo positum putat noster, ut ulcera intrinsecus, vulnera autem extrinsecus oriantur. —

„Corruptorum humorum impetus" etc. (ibid.). De trium humorum (aëris, bilis et phlegmatis) vi in omnem Pathologiam et Therapiam jam saepius ita est dictum, ut amplius de illis agere opus non esse videatur (cfr. et Fasc. I. p. 7.). Quem vero influxum ii exerceant speciatim in ulcerum vulnerumque ortum, naturam et secretionem, noster curiosius hoc loco explicat (cfr. et Sútrast'hán. c. XXII. Tom. I. p. 56 — 58.). —

„Ulcerum (vulnerumque) sexaginta medelae exsistunt" etc. (p. 52.). Ex hoc loco jam clare apparet, quantam perfectionem Chirurgia apud priscos Indos sit consecuta. —

„Sextuplex antea demonstratus est tumor" etc. (p. 53.). Cfr. Sútrast'hán. c. XVII. Tom. I. p. 41. sqq.; et Nidán. c. XI. Tom. I. p. 192. sqq. — Tumoris curatio poscit ex supradictis sexaginta medelis undecim priores, i. e. remedia ad maturandos tumores apta. — Reliquae supradictae curationes usque ad hujus capitis finem ita singulis ulceribus adhibentur, ut non sit dubitandum, jam priscis Indis nexum organicum inter morbos internos et externos, sive inter Medicinam et Chirurgiam, fuisse notum.

„ — pariterque ex turba medicamentorum a Kákolí incipiente" etc. (p. 55.). Cfr. Sùtrast'hán. c. XXXVIII. Tom. I. p. 93. nr. XVII. —

Ad Cap. II.

Peculiariter hoc loco de recentibus vulneribus, eorumque curationibus agitur. —

„D'hanvantaris — linguarum peritus, Viśvámitrae filium" etc. (p. 60.). Priscas Indorum gentes non institutis solum et legibus, id quod nemo dubitat, verum quoque linguis inter se distulisse, efficitur et cogitur uno jam ex hoc loco, qui D'hanvantarem linguarum peritum (vágviśárada) perhibet; — nisi quis fortasse vocabulum vág (vách) in hoc attributivo nomine composito pro linguarum vertere malit linguae (in genitivo singul.). Sed utcunque hoc se habeat, facile ex eo intelligi potest, quid

medicis noster praescribere velit. Scito enim sermone loqui, nec vero inopi lingua uti debent medici. — Suśrutas saepius Viśvámitrae filius átmaja, (i. e. ex se ipso genitus) et D'hanvantaris discipulus vocatur (cfr. et Fasc. I. p. 1.). Suśrutae aevum igitur in dubium vocari non potest, nisi hos horumque similes locos funditus ex Áyurvédae tollere ac delere libebit, quod non licet. —

„ — vulnus hoc adventicium (differt ab ulcere) — sextuplex relatum est“ etc. (ibid.). Vulnerum recentiorum genera satis scite et commode hic sunt perscripta, ita, ut et nostris temporibus haec divisio valeat. —

„Sedes cruditatis, digestionis et coctionis, urinae et sanguinis (lienis)“ etc. (p. 60 — 61), i. e. vulnera abdominalia varia. —

„Protenus exsequar dissectorum“ etc. (p. 61.). Vulneribus omnino curationes ad eorum naturam aptas noster admovet, exceptis quibusdam rebus minus necessariis. —

„Fissus oculus incurabilis; qui vero — nervo optico imperfosso“ etc. (p. 62.). Vocabulum sirá etsi saepissime vas designat, hoc tamen loco nervum (nervum opticum) denotare mihi visum est. —

„ — quasi turunda telae cellulosae egressa“ etc. (ibid.). Turundam (vartti) telae cellulosae (médas) adipe impletam, interdum ex vulneribus abdominalibus prolabi ipse identidem vidi. Ad hanc vero curandi rationem experientia Suśrutae plus, quam ejus commentatio et meditatio contulisse videtur. —

„Cujus hominis faeces, urina et vapores suas vias ingressa sunt“ etc. (p. 63.). Sensus est: intestinis vesicaque urinali, quamvis penetratis, sed faecibus urinaque in cavum abdominis non effusis, homo pericula mortis non obit. — Omnino autem vulnera abdominalia perfecte noster explicat, eaque optimo, quo par est, artificio curat. Quod vero hic de abdominalibus vulneribus dictum est, id et de ceteris vulnerum recentiorum generibus dici potest, quippe quae pari artificio describuntur et curantur, omnibus rebus minoris momenti posthabitis. —

„Quod sextuplex recentiorum vulnerum curandorum praeceptum edoctum est antea“ etc. (p. 65.). Hic locus usque ad hujus capitis finem spurius interpolatusque esse videtur, praesertim, qui Suśrutae illustre ingenium scribendique rationem plane offendat. —

Ad Cap. III.

(Cfr. Nidán, cap. XV. Tom. I. p. 200.).

Primum de rebus, quae sint observandae circa fracturas (b'hagna), in universum agitur; deinde nominatim hae tractantur. In omnibus autem

praeceptis, quae Suśrutas hoc loco de fracturarum curationibus, sive de earum repositionibus, sive de ligationibus ceterisque rebus auxiliaribus dat, vestigia certa sunt, quae significent, ejus artem mero usu experientiaque esse fundatam (cfr. Nidán. c. XV. Tom, I. p. 200.). —

„Porro declarabimus oleum Sesami orientalis“ etc. (p. 68.). Hoc oleum in primis medicaminibus apud vetustos Indos numeratur; praecipue vero omnes ab aëre organico ortos morbos pellere creditur. —

Ad Cap. IV.

(Cfr. Nidán. cap. I. Tom. I. p. 169. sqq.).

„Nunc vero morborum ab aëre (váta) ortorum“ etc. (p. 69.). Horum morborum numerus maximus est, propterea, quod aër organicus corruptus plurimos morbos hominibus adfert. —

„Cruditatis sedem ingressus aër“ etc. (ibid.), i. e. inflatio stomachi et praecordiorum, ubi cruditatis sedem esse credit auctor. Recte adversus hunc morbum vomitoria esse commendanda indicat. —

„Coctionis sedem ingresso aëre“ etc. (ibid.). Ubi sit cruditatis, coctionis et maturitatis sedes in abdomine, cfr. Sútrasťhánam c. XXI. Tom. I. p. 52. Aër in maturitatis sede, bilis in coctionis sede, phlegma in cruditatis sede suum habet domicilium; sin vero unus aut alter horum humorum ex sua sede erumpit et in alterius sedem aut in ceteras corporis partes irruit, varios, ut jam dictum est, morbos efficit. —

„Cum quinque radicibus coctum lac“ etc. (ibid.). Quinque radices quae sint, vid. Sútrasťhán. c. XXXVIII. Tom. I. p. 95. nr. XXXIII. et XXXIV. —

„Kákoli“ etc. (ibid.). Medicaminum classem a Kákoli incipientem vid. ibid. nr. XVII.

„ — cum omnibus acidis substantiis“ etc. (ibid.). Acidae substantiae enumeratae sunt in Sùtrasťhán. c. XLII. Tom I. p. 106. —

„ — cum omnibus oleis praedita“ etc. (ibid.), vid. Sútrasťhán. c. XLV. Tom. I. p. 123. —

„Caput ingredientem aërem discutit Śirovasti“ etc. (ibid.). Śiras significat caput; vasti usitatius denotat vestem et ventrem, inusitatius vero clysterem, rarissime vesicam urinariam, ut supra jam est dictum. Quid sit capitis vestimentum, ante oculos versatur et per se intelligitur; quid vero sit capitis clyster, nescio, nisi fere aurium injectio? At quoque herba medica sic dicta, vel medicamentum aliud esse potest Śirovasti. —

„ — Aksham — Vilvae“ (p. 70.). Pondera pharmaceutica, cfr. Tab. I. et II. in fin. Tom. II. —

„ — millecoctum — centicoctum“ (ibid.). Indiciis monstrare recentibus abdita rerum dabitur licentia sumta pudenter! Hor. art. poëtic. —

„Himavantica — odoramenta“ (ibid.). Vestigia geographica permulta reperiuntur in Áyurvéda, quae significent, priscam gentem Indorum illo tempore, quo Suśrutas vixerit, Áyurvédamque in praesentem formam redegerit, meridionales regiones circa Himálayam montem inhabitasse; quod maximo argumento esse potest, Áyurvédam esse pervetustum; qua de re jam supra feci mentionem. —

Ad Cap. V.

Vátaśońita (váta, aër, et śońita, sanguis) significat rheumarthritidem, cujus morbi natura in aëris organici sanguinisque morbosis quibusdam affectionibus posita esse censetur. Aërosanguis, ad verbum ex Sanskrĭta in Latinum versus, hujus morbi vim optime notare videtur. Differt autem hic morbus a nodis arthriticis (grant'hi), in Nidán. cap. XI. Tom. I. p. 192. jam descriptis. —

„ — bis quinque radicibus paratum“ etc. (p. 72.). Ne identidem medicaminum classes citare coactus videar, ad integrum cap. XXXVIII., Sùtrast'hán. relego. —

„Tympaniticum“ (p. 75.), sic vocabulum apatánakí interpretandum est. Aër enim intendit cava internasque partes (cfr. Nidán. cap. I. Tom. I. p. 171. in fin.), quae tum tympanitica vocantur. Quando autem aër tendinum nervorumque (snáyu) extensionem (pratána) efficit, tum spasmus procreatur (cfr. ibid.). —

„Drona — Prast'ham“ (p. 76.) sunt pondera pharmaceutica, quae vid. Tab I. et II. in fin. Tom. II. — Ne vero in his identidem citandis tempus terram spatiumque perdam, ad illas tabulas lectores nunc relego. —

„In arthritide, in rheumatismo“ etc. (ibid.). Grĭd'hrasi arthritidem in coxa usitatius designat; sed hoc loco etiam coxarthrocacen, vel ischiadem notare potest. — Viśváchí rheumatismus brachialis (a viśva, omnis, universus, et ach, ire?) esse videtur. — Kroshtuśiras, i. e. rheumatismus occipitalis, Canis aurei capiti similem tumorem in occipite sistens (cfr. de his in Nidán. cap. I. Tom. I. p. 172. in fin.). — Páda — harsha nihil aliud hoc loco, ac podagra esse potest (cfr. Nidán. cap. I. Tom. I. p. 173., ubi ad verbum satyrice dictum „pedum gaudium“ verti.). —

„Hunc morbum alii femoris columnam" etc. (pag. 77.). Uru (femur) — stamb'ha (columna, sopor), ut ex symptomatibus hic expositis effici cogique potest, femorum paralysis arthritica tremula est. —

Ad Cap. VI.

(Cfr. Nidán. cap. II. Tom. I. p. 173. sqq.).

Tuberculorum haemorrhoidalium (arśas) quae et quot sint genera, quaeque curationes, tam internae, quam chirurgicae, ipsis adhibeantur, singulari auctor egregiaque arte docet. —

„Medicamentis curandorum tuberculorum haemorrhoidalium" etc. (p. 79.). Post „haemorrhoidalium" insere „invisibilium" (adrĭśya), i. e. caecorum, quod vocabulum incuriâ typothetae excidit. De haemorrhoidibus caecis primo sermonem esse, deinde de operationibus chirurgicis tuberculorum haemorrhoidalium, apparet. Has vero operationes, vel per cauterium potentiale (per lixivium causticum siccum — kshára), vel per cauterium actuale (per ignem, sive per materias ignitas quasdam — cfr. Sútrast'hán. c. XII. Tom. I. p. 23.) instituendas ita dilucide auctor explicat, ut et nostris tam accuratae operationum harum descriptiones sint memoratu dignae. — Inprimis vero partium speculi ani descriptio (p. 80. in fin.) solertior est, quam quae ampliorem desideret demonstrationem. — Medicamenta et interiori usui commendata, et in formis unguentorum, emplastrorum etc. adhibenda, tam multa hic nobis sunt oblata, quam et alioquin exstant exempla medicaminum quasi innumerorum. —

Ad Cap. VII.

(Cfr. Nidán. cap. III. Tom. I. p. 176.).

Calculorum morbum (aśmarí) et sectionem (ch'hédana) jam antiquissimi Indi noverunt, primique fere inter priscas gentes fuerunt, qui hanc operationem instituere solebant. —

„In calculi prioribus formis oleamenti" etc. (p. 83.). Calculorum prior (púrva) forma (rúpa) nihil aliud, nisi arena vesicalis (śarkara) esse videtur; cujus elementa (múla — radix) jam hic antiquissimus auctor ad maturitatem (ápachaya), i. e. ad solutionem, traducere conatur. —

Inter lithontriptica (aśmaríb'hédana) jam indicatas terras salinas (úsha), et lixivia (kshára) et kalia memoratu dignissima sunt (p. 84.). (Cfr. infra, cap. XIII. p. 106, ubi adversus calculos bitumen etiam commendatur.). —

„Aegrotum inunctum, vitiis humorum privatum“ etc. (p 85.). De lithotomia jam in Fasc. I. p. 10. egi, quo loco jam dictum est, priscos Indos viris epigastricam, feminis autem urethrovesicalem calculi sectionem adhibuisse. — Descriptio ipsa haec de operandi via et ratione tam perspicua est, ut omnia huc pertinentia oculis quasi cerni possint. —

„Illum, cujus calculus extractus est“ etc. (p. 86.). Praecepta quoque de rebus circa operationem vitandis et de curis lithotomiam subsequentibus tradita artem tam rationalem, quam empiricam sistunt. —

„Spisso sanguine vexatum superioribus vestimentis curet“ etc. (ibid.). A vera hujus et paulo inferioris loci sententia aberravi. Vocabulum vasti enim, cujus diversae significationes jam supra sunt expositae, me in hunc errorem induxit. Nullis enim in lexicis id clysterem designare videmus (cfr. de clysteribus in Tom. II. cap. XXXV. et XXXVI.). Sensus est: Spisso sanguine vexatum subsequentibus clysteribus curet. — Clysteres etiam in lithiasi adhibendos cfr. in Chikits. p. 180. ab initio. —

Ad Cap. VIII.

(Cfr. Nidán. c. IV. Tom. I. p. 178.).

Hoc caput de ani fistulis (b'hagandara) operandis iterato argumento esse debet, quantam dexteritatem audaciamque vetusti Indi in Chirurgia operativa habuerint. —

„ — sagittae similis“ etc. (p. 87.). Śalyanimittao, ad verbum: (ani fistula) sagittam causam habens, i. e. a sagitta effecta. Quoniam vero sagitta fistulam efficere vix possit, mea interpretatio praeferenda videtur. —

„ — a jejuniis incipiente et cum purgationibus finiente“ etc. (ibid.). Vide undecim priores curandi rationes in ulcerum therapia (Chikits. c. I. Tom. II. p. 52. in fin.). —

„ — ani fistulam inspiciat, aut universam“ etc. (ibid.). Apta declarari potest haec quadripartita ani fistularum divisio, et digna, de qua mentio fiat. Fistula aversa (paráchína) ea est, quae quidem ab ano incipit, sed de intestino recto declinat; deorsum versa fistula (avάchína) est ea, quae ad sacralem regionem tendit; reliquae duae vel internum (antarmuk'ha), vel externum (vahirmuk'ha) habent orificium. — Operandi autem hac methodo ipsa, quid est evidentius? —

„Quoquoversus effluentes vias medicus igne urat“ (ibid.), i. e. vias fistularum incisas et sanguinis vel morbosae materiae profluvium (sráva) habentes ferro candente adurat. Omnino in incidendo et exurendo per cauterium, sive actuale, sive potentiale, consistit praecipua ani fistularum operatio. —

„ — deinde tubi vapore medicus eliciat vaporem vulneris“ (p. 88.). Ferventis infusionis, ex indicatis substantiis paratae, vapor (svéda) per tubum (nádi) in vulnus intromittendus est, vulneris vaporandi causâ. —

„ — aut ex spiritu Sauvírensi“ etc. (ibid.). Quid sit spiritus Sauvírensis, utrum sit spiritus ex fructibus Zizyphi jujubae confectus, an alius in regione Suvíra paratus liquor, nescio (cfr. plur. loc. subsequent.). —

„Aegroti multiforis fistulis affecti“ etc. (ibid.). Ani fistulae saepius multa (centum) habent foramina quoquoversus, sive laterales fistulas; saepius quoque incurvatae (camelino collo similes = ushtíragríva) sunt. —

„A cavo sursum ferat medicus —, dein hoc semilunare instrumentum“ (etc. (p. 90.). Haemorrhoidale instrumentum (arśoyantra) et semilunare instrumentum (ardd'héndusannib'ha) scalpelli incurvi esse videntur. —

Ad reliquam harum ani fistularum curandarum rationem nihil plus contulisse, quam experientiam, negari non potest; quippe quia haec omnia non sunt commenticia, sed ex veritate et usu deprompta. —

Ad Cap. IX.

(Cfr. Nidán. cap. V. Tom. I. p. 179.).

Lepra (kust'ha), in parvam lepram et magnam divisa (cfr. Nidán. c. V. Tom. I. p. 180.), primam sedem suam in cute habet. Sensim sensimque, humoribus magis corruptis, sanguinem, carnem, telam cellulosam, ossa medullamque et seminalia organa invadit. Quo fit, ut quinque formae secundariae oriantur (cfr. Nidán. c. V. Tom. I. p. 181—182.). — In hoc capite primum de videndi ratione, deinde de curatione leprae agitur. In omnibus autem leprae formis tres humores maximam partem habent (p. 91.). —

Remedia adversus lepram quidem tot sunt, ut vix enumerari queant; sed ejusmodi sunt, ut ulla interpretatione planius exprimi non possint. Inter quae vero ferri praeparata (ayaskrĭti), sulphas cupri (tutt'ha) et auripigmentum (ála) reperiuntur (p. 91 et 93 in fin.), id quod nos in admirationem quandam traducere valet. —

Praetermittendae non esse videntur curationes leprae per vomitoria, purgativa et per sanguinis missiones (cfr. p. 94.).

Ad Cap. X.

Magna lepra (mahákusht'ha) summus leprae gradus esse videtur. In cute enim incipiens parva lepra (kshudra — kusht'ha) se per resorptio-

nem extendit ad sanguinem et cetera quinque corporis elementa (cfr. Nidán. c. V. Tom. I. p. 182.), ea corrumpit, usque adeo donec in intumescentias et tabem transit, ac magnam lepram sistit. —

Omnino medicaminum farrago dubitationem significare hoc loco potest quodammodo, quam ipse Suśrutas de curandae leprae ratione habuerit. — Praecipue vero magnae leprae sic dictae adhibentur ferri praeparata (ayaskrĭti), quorum jam in parvae leprae formis mentio est facta (cfr. ayaskrĭti in p. 91. Tom. II.). —

„Prakuńcham unum adhibeat" etc. (p. 99.). Hoc pondus pharmaceuticum mihi quidem prorsus ignotum est. —

Ad Cap. XI.

(Cfr. Nidán. c. VI. Tom. I. p. 182. sqq.).

„Duo urinales sunt morbi" etc. (p. 100.). Urinales morbi (praméha) aut ingeniti (sahaja), aut insalubribus (apat'hya) effecti sunt. Perniciosae, sive insalubres, sive inconvenientes res autem, urinalem morbum progenerantes, sunt corrupti, insalubres, inconvenientes cibi praesertim et potus, et reliqua aptae diaetae non convenientia. —

Embryonem ex maris semine simul et feminae sanguine menstruali generari, auctor pluribus locis docet (cfr. Śárírast'hán. c. IV. ab init., Tom. II. p. 13. — et cap. V. p. 19. etc.). —

„Ibi macrum curationibus" etc. —, „corpulentum autem" etc. (ibid.). Ut in curationibus ubique, sic etiam in diaeta noster contraria contrariis persequi, i. e. Allopathiae deditus esse videtur. —

„ — saccharatâ urina affecto" etc. (p. 101.). Inter varia urinae genera hic exposita (cfr. Nidán. c. VI. Tom. I. p. 183.) memoratu dignissima est saccharata urina (ikshu — méhina = sacchari urinam reddens), quae mihi diabeten mellitum reducit in memoriam (cfr. paulo post in cap. XIII.). —

„ — post anni spatium ab urinae" etc. (p. 103.). Post spatium insere aut (anni) intervallo. —

Ad Cap. XII.

Tumores (piḋaká), ex urinalibus passionibus (praméha) orti, saepius ad maturitatem perducuntur et dirumpuntur, saepius quoque internas partes invadere, et abscessus, usque ad lumbum progredientes, efficere possunt. — De dulci urina per totum hoc caput identidem incidit mentio. — Curatio,

Suśrutae propria, etiam hoc loco tam varia, quam ipsa morbi natura est; de qua vero uberius agère non est in animo, quippe quae nullius indigeat explicationis. —

Ad Cap. XIII.

Nihil hic locus habere dubitationis videtur, quin dulcis urinae passio (mad'hu, dulcis, méha, urina et urinae passio) sit diabetes mellitus; mihi quidem hic locus hac de re omnem tollit dubitationem. —

„Bitumen (petrarum lacca) sic dictum omnes morbos delet“ (p. 105.). Id quod auctor de bituminis (śilájatu) ortu, natura et virtute fabulatur, dignum plane existimari potest, quod legatur. —

„Quinque actionum qualitates praetergressum“ etc. (p. 106). Quamquam me semper est pertaesum philosophiae veterum Indorum, attamen non possum, quin eam hoc loco paucis attingam, vocabulo composito pancha — karma — — guńa (quinque — functionum — qualitates) coactus. Inter omnes scilicet jam satis constat, ex quinque naturae principiis (pancha — tanmátráńi) procreari quinque naturae elementa (pancha — mahább'hútáńi), et ex his rursus quinque sensuum organa (panchéndriyáńi). Pari modo ex quinque naturae principiis exoriuntur quinque functionum organa (pancha — karméndriyani (vox, pedes, manus, digestionis organa, et secretionis generationisque organa). Horum organorum quinque functiones (pancha — karma) si bona qualitate (guńa) praeditae sunt, homo salvus est; sin vero disturbatae, morbo is implicatur. Itaque homo quinque actionum sive functionum qualitates (bonas) praetergressus ille est, cujus quinque supra dicta functionum organa suas functiones sive munera explere administrareque amplius nequeunt. —

„ — quae sunt in occidentalis maris terris“ etc. (ibid.). Utrum hoc loco vocabulum arńava flumen magnum, an mare significet, non satis clare apparet; probabilius autem denotat occidentale mare, quod terrae adjacent quae proferre possint arbores, adstringentibus salsisque fructibus refertas. Ex hoc loco, si res ita se habeat, iterum efficitur, Suśrutae tempore Indos vetustos illas Indiae partes inter occasum et septentriones sitas incoluisse, nec vero terras Gangem adjacentes, quas illi serioribus temporibus inhabitasse dicuntur. Ex quo simul argumentum iterato sumere liceat, Áyurvédam esse pervetustum. —

Ad Çap. XIV.

(Cfr. Nidán. cap. VII. Tom. I. p. 185.). —

„Octo abdominales intumescentiae antea demonstratae sunt" etc. (p. 107.). De octo abdominalibus intumescentiis (udara) antea demonstratis cfr. Nidán. cap. VI. Tom. I. p. 185., et adnotationem ad illud caput in hocce fasciculo. —

„Inter illas prima ex quatuor" etc. (ibid., i. e. intumescentiae tres ex tribus singulis humoribus singulatim corruptis, et quarta intumescentia, ab omnibus humoribus simul corruptis orta, medicamentis curabiles sunt; reliquae vero quatuor, lienis scilicet intumescentia (plíhodara), restrictus anus (badd'ha — guda, convolvulus, intussusceptio, ileus?), adventitia (laesionibus effecta?) et aquosa intumescentia (dakodara — aquae abdomen = hydrops abdominis, ascites) chronicae (e kála, tempus, et prakarsha, i. e. tempore excusa, infossa) sunt, et scalpellis curantur, aut incurabiles derelinquuntur. — Omnes vero hae intumescentiae aut aëris, aut bilis, aut phlegmatis habent indolem, sicut fere omnes Áyurvédae morbi, quippe qui tribus illis humoribus effecti sint, et ex iis pendeant. Itaque et medendi ratio ubique illos respicit tres humores. —

„Eo enim homo sanus fit, aut in aliam naturam transit" etc. (p. 108.), i. e his veneno similibus medicamentis homo aut sanari potest, aut in aliam naturam transit, i. e. moritur, et in aliam exsistentiam, in supermundialem regionem transmigrat. —

„ — aut cum Sind'hico Caro carvi commixtum oleum" etc. (ibid.). Saepissime de plantis ad Sind'hum flumen et in Sind'huica regione nascentibus mentio in Áyurvéda incidit, ex quo probabiliter effici potest, Indos Suśruta florente ex illis sedibus adhuc non emigrasse. —

„Haec est turundarum operatio" etc. (p. 109.). In alvi retentionibus (ánáha) turundas sive balanos (vartti) jam antiquissimis temporibus fuisse in usu, hoc ex loco apparet. —

„Constricto ano — alvum — indicat" etc. (p. 110.). Quam audax haec sit operatio, nemo non videt; quibus vero de causis instituebatur, nos in admirationem jure debet traducere. —

„In circumfluo ano (parisráva) pariter etiam medicus extrahat sagittam" etc. (ibid.). Pro ano lege alvo. Quod pertinet ad reunienda intestinorum vulnera harum formicarum ope, dubitari potest, utrum haec operatio prospere eveniat, nec ne? Ceterum tota haec operandi ratio audacissima est declaranda, et documento esse debet, antiquos Indos fuisse Chirurgiae

peritissimos, sine subtiliori Anatomiae scientia (cfr. Fasc. I. pag. 9. in fin.). —

„Ascite autem affecti hominis“ etc. (ibid.). Hoc ex loco intelligi potest, primum abdomen incisum, deinde in hoc vulnus tubum sive fistulam ingestam esse ad derivandam aquam; punctionem autem omnino veteribus Indis fuisse ignotam. — Fistula ad derivandam aquam clare quidem descripta est; sed conjecturale est instrumentum (vríhimuk'ha) ad incidenda abdominis integumenta. —

Ad Cap. XV.

„Nunc vero perturbati embryonis“ etc. (p. 111.). Quotuplex sit embryonis perturbatio (múd'hagarb'ha), cerni potest ex Nidán. c. VIII. Tom. I. p. 187. in med. —; cfr. et Fasc. prior. p. 11. — Quam vero difficilis sit embryonis perturbati extractio, et quibus de causis, hoc ex capite comperimus. —

„Idcirco protomedicum consulendo“ etc. (ibid.). Vocabulum ad'hipati superiorem (ad'hi) dominum (pati) denotat. Quis vero in medendi arte summus sit dominus, facile est intellectu. Mihi quidem nemo alius, nisi protomedicus esse videtur. Alibi ad'hipati est princeps, penes quem est summa civitatis potestas; imo vero et summus Deus ipse. Si quis igitur Ad'hipatim hoc loco summum Deum (Brahma) esse mavult, qui sit invocandus, equidem hanc sententiam non prorsus impugnabo. —

„Octuplex perturbati embryonis“ etc. (ibid.) Parturientis adjutor primum foeti situm inquirat, qui octuplici modo exsistere indicatus est; dein deficiente pariendi facultate, sacrum hunc hymnum (mantra) recitet; tum, foetu non progrediente, medicamenta partum pellentia adhibeat; denique, his rursus nihil proficientibus, ad operationes obstetricias, indicationibus certe oblatis, pergat. —

„Si embryo educi non potest, medicus“ etc. (p. 112.). Animo adhuc praeditus, i. e. vivens embryo in utero, neque perforari, nec secari ullo modo debet. —

„Ibi uxorem consolatus, disci mucrone vel cultro digitis prehenso, caput dissecet“ etc. (ibid.). Embryonem in utero jam mortuum solummodo medicus perforare, dissecare et indicato modo extrahere debet. — Disci mucro (mańd́alágra) instrumentum ad secandum aptum chirurgicum est, quod disci instar rotundam aciem habuisse videtur; incurvatus culter sive scalpellus etiam fuisse creditur. —

„Piper longum, Piperis longi radicem“ etc. (ibid.). Curationem puerperis multiplicem, ut ceteris in morbis ubique, auctor adhibet. —

Ad Çap. XVI.

(Cfr. Nidán. cap. IX. et annotat. ad hoc caput.).

„In his vero insanabilis est illa ex omnibus“ etc. (p. 114.). Utrum haec phlegmone (vidrad'hi) et reliqui ab omnibus tumoribus simul corruptis orti tumores (sarvaja), saepius in Áyurvéda obvii, scirrhi essent veri, qui in cancrum apertum transirent, an simplices tantummodo indurationes et tubercula majora sisterent, diu multumque eo magis dubitavi, quod omnes hae hisque similes extuberationes, variis in corporis partibus sitae, prorsus insanabiles declarantur; singulis vero humoribus corruptis exortae sanabiles indicantur. —

Ad Cap. XVII.

(Cfr. Nidán. c. IX. et X.).

Trium morborum, abscessuum (visarpa), fistularum (nádí) et mammalium morborum (stana — roga) curationes simul in hoc capite componuntur conjunguntur que, quippe quae similitudinem quandam habeant inter se.

„Pustulas (visp'hoṫa), corrupta ulcera (dushṫa — vraṅa), capitis morbos (śírsha — roga) et coctionem faciei (páka – ásyasya)“ etc. (p. 117.). Cur auctor hos morbos huc pertinere credat, intelligi non potest, propterea, quod hi nullam cum illis habere cognationem videantur. — Visp'hota etiam variolas significat, sicut masúriká. — Corrupta ulcera quidem affinitatem quandam habent cum fistulis et malignis abscessibus. —

„Infanti autem planetis vexato“ etc. (ibid.). Graha hoc loco utrum planetam designet, dubitare licet. Mihi nunc vero potius daemonem malignum, ut Pútana etc., quam planetam denotare videtur. Daemones novem maligni enim parvulos vexant daemoniacis sic dictis morbis (cfr. Uttarantr. c. XXVII. — XXXVII. Tom III. p. 51. — 60.).

„Fistula ex tribus simul corruptis humoribus orta“ etc. (p. 118.). Ut omnes morbi, tribus humoribus simul corruptis orti, sic etiam fistulae tales putantur incurabiles. —

„Fistulam vero a sagitta ortam“ etc. (p. 119.). Possitne fistula laesione per sagittam oriri, quaerere licet; vix possibile esse videtur. Ulcus excavatum quidem, insidente adhuc sagittâ, adesse, nec vero fistula potest — Curationes has ipsas, ut ubique, nec fusius explicare, nec eas probare, neque laudare et vituperare in animo est. Si quis enim universam medicinalem historiam percurrere conaretur, per omnia saecula aliis morbis alias medendi rationes aliaque ipsa remedia esse adhibita, facile cerni posset. —

Ad Cap. XVIII.

(Cfr. Nidán. cap. XI.).

Omnia pseudoplasmata, sive tumores, sive nodos sistentia, vel aëris, vel bilis, vel phlegmatis naturam habentia, his tribus humoribus convenientem desiderant curandi rationem, quam noster consequenter, sicut in ceteris morbis, indicat. —

De causis, naturis et medendi viis omnium tumorum et pseudoplasmatum non minus usque adhuc recentiores, quam Suśrutas, incerta dant praecepta. —

Ad Cap. XIX.

(Cfr. Nidán. c. XII.).

„Dolorosum scroti augmentum — raphen" etc. (p. 124.). Sévaní significat in Anatomia omnes suturas; quapropter hoc loco nihil aliud, nisi scroti raphe esse videtur. —

„In scroti augmento adipato" etc. (p. 125.). Méda — samutt'há, scil. vrĭdd'hi, ad verbum: adipe (telà cellulosa) exortum scroti augmentum (vrĭdd'hi). Hic morbus aut fungus medularis testiculi, vel tunicae albugineae, cum hydrocele complicatus, aut etiam hydrosarcocele esse videtur, id quod ex hujus morbi chirurgica curatione colligi potest. —

„Ab urina ortum (mútrajá) scroti augmentum" etc. (ibid.), i. e. hydocele. Haec operandi methodus non multum differt ab illa circa asciten descripta (cfr. annotat. ad cap. XIV.). „Evitet augmentum ab intestinis ortum" etc. (ibid.). Interdum hydrocele cum hernia inguinali complicata est, ubi in operando magna cautio est habenda. —

„ — praeceptum de nodo arthritico aëreo" etc. (ibid.). Vocabulum váta — vrĭdd'hi non arthriticum nodum, sed scroti aëreum augmentum (vid. paulo ante — ab init. hujus cap.) designat, quod ita corrigendum est. —

„Si augmentum in inguine" etc. (ibid.). Hic tumor non hydrocele, sed hernia inguinalis esse videtur. — Si quis quaereret, utrum mobilis hernia inguinalis, praesertim recens, curari possit cauterio actuali, ut Suśrutas hoc loco praescribit, nec ne, sane non quasi artis imperitus quaereret! Ex quo simul videre licet, quantum munus sit medici historia medicinalis!

„Omnino ob canalis abdominalis" etc. (ibid.). Márga, via, hoc loco canalis abdominalis esse videtur. Kosa significat ovum, hic vero nihil aliud, ac testiculum designare potest. —

„ — quia tendinum consectio in his immodica est" (ibid.). Vocabulum snáyu tendinem significare, hic vix est possibile; mihi funiculum spermaticum cum vasis denotare videtur. Imo vero res anatomicas prisci medici minime exploratas habuere, et arterias, venas, nervos tendinesque persaepe confunderunt. —

„In morbis (ulceribus) venereis curabilibus" (ibid.). Ex hujus morbi curatione ipsa cogi quasi et effici potest, upadanśa esse morbum venereum (cfr. annot. ad Nidán. cap. XII.). Nam sanguinis missio in pene vehementer inflammato, hirudinum applicatio ad bubones (sop'ha), linimentorum mitium etc., carbonatis sodae impurae (sarjjiká), sulphatis cupri (tutt'ha), vitrioli martis (kásísa), et arsenici rubri (manaśila) flavique (haritála) etc. adhibitiones sententiam atque opinionem hanc meam affirmare videntur. —

„In elephantiasi autem ab aëre orta" etc. (p. 127.). Pro perforatum locum lege ordinatum corpus. Cum vero vasti, ut jam ante dictum est, non solum vestem, abdomen et vesicam urinalem, verum etiam clysterem significet, etiam „clysteribus curet (opus aggrediatur) pro pannis circumdet" verti potest. Nec facile vero hoc loco de ligaturis applicandis post venaesectionem sermo esse potest, quippe quas nullibi Suśrutas, nimirum quod per se intelligantur, nominatim praescribat. Quo fit, ut hic locus sit incertus. —

„Hoc lixivium potabile elephantiasin depellit" etc. (p. 128.). Cfr. Sútrast'hán. c. XI. Tom. I. p. 29., ubi lixivium (kshára) potabile (pániya) memoratur. —

Ad Cap. XX.

(Cfr. Nidán. c. XIII., et annot. ad illud cap.). —

„Mentagra, hirudinibus medicus curet" (p. 128.). Ajagalliká (caprae — gena) est impetiginis quaedam forma, quae cum mentagra magnam habet similitudinem, id quod colligi potest ex hujus morbi epithetis: unguinosus (snigd'há), nodosus (grat'hitá); cfr. Nidán. cap. XIII. Tom. I. p. 196. Qua de causa hunc morbum mentagram sine ulla dubitatione appellavi. —

Ceterum curationes horum tuberculorum, pustularum, impetiginum, reliquarum cutanearum eruptionum etc. perdifficilem habent explicatum, propterea quod et ipsa horum morborum natura adhuc jacet in tenebris. Vix enim, aut ne vix quidem, mens nostra horum morborum species imaginesque cogitatione depingere valet. Praeterea omnibus saeculis morbi in cute siti maxime variantur; novi exoriuntur; veteres evanescunt; praesertim vero orientalibus in regionibus, ubi horum morborum vera est patria. —

„Bubonem oblinat" etc. (p. 129.). Vidáriká non venereum bubonem,

qui sop'ha vocatur, sed quemlibet tumorem, buboni venereo similem, designare videtur. —

„In alopecia" etc. (ibid.). Qua de causa alopecia (indralupta) hoc loco tractetur, non facile est intellectu, nisi forte suspicari velimus, hunc morbum morbos cutis impetiginosos quosdam esse secutum; id quod etiam fit probabile ac intelligi potest ex medicaminibus, quae huic morbo adhibentur, inter quae scilicet arsenicum, vitriolum martis et vitriolum caeruleum in unguentis memorantur. —

„Ad juvenum papulas praecipue" etc. (p. 130,). Pidaká non variolas, sed alias papulas pustulasve significat; fortasse rubeolas potius, quam morbillos. Ex emeticorum usu colligi potest, illas fuisse cum statu bilioso complicatas. —

„Praeputii recessionem (paraphimosin)" etc. (ibid.). Unguenta oleosa et praeputii emphysema pellentia adhiberi, et leni reductione glandis, et praeputii protractione rem noster vult absolvi, quod vero non semper fieri potest; saepissime igitur chirurgica operatio desideratur. Pari modo etiam in phimosi res se habet. —

„Ani praeclusioni adhibenda est phimoseos curatio" (p. 131.). Si ani praeclusio (nirudd'ha — guda) phimoseos in modum sit curanda, ea non esse potest completa, sed foramen quoddam adesse necesse est, cui fistulae sensim crassiores ingerantur. —

„Atrophia infantilis Ahipútana" etc. (ibid.). Ahipútana est sive prurigo, sive porigo in infantium ano cum ulceribus complicata, quae atrophiam phthisinque adfert. Maligni daemones Ahi et Pútana hunc morbum parvulis adferunt. —

„In ani prolapsu" etc. (ibid.). Chirurgica hujus morbi curandi via digna est, quae et nostris temporibus adhibeatur. —

Ad Cap. XXI.

(Cfr. Nidán. c. XIV. Tom. I. p. 199.).

Śúka omnia acuta corpuscula, seu spicula, seu spinas, seu aculeos cujuslibet generis significat, nec vero sagittas, quas śalya vocant. —

„ — ut nodum arthriticum phlegmaticum" etc. (p. 132.). Cfr. Tom. II. p. 121. —

„Ophthalmiam hirudinibus tollat" etc. (ibid.). Est discrimen inter hanc ophthalmiam (alají), et obcaecantem ophthalmiam (and'ha alají) hoc, ut alají simplicem oculi inflammationem aculeis ortam, and'hálají vero pannum oculorum cum inflammatione complicatum denotet, qui tunicis oculorum adhaereat, visumque impediat; qui vero cum ungue oculorum non sit confundendus. —

Ad Cap. XXII.

(Cfr. Nidán. c. XVI.).

„Quadruplici unguento, cum cera composito“ etc. (p. 133.). Quadruplex unguentum, i. e. tollens aërem, bilem, phlegma et hos humores simul corruptos; cfr. Sútrasth. c. XXXVI. Tom. I. p. 86. in fin., et p. 87. ab init., ubi tria priora unguenta tumores a singulis humoribus corruptis ortos, quartum vero tumores a tribus humoribus simul corruptis ortos delere dicuntur. Haec vero unguenta, mitigandi causâ, cum cera sunt conjungenda. —

„ — Śálvanum in emplastro adhibeat“ etc. (ibid.). Śálvana, a septentrionali Indiae regione Śalva sic dictum oleum, sive unguentum, sive jusculum, sive emplastrum, saepius in Áyurvéda obvium, cfr. Tom. II. p. 76. et 107. — Tom. III. p. 13. et alibi. —

„Capitis purgatio, fumigium, — nasale remedium,“ vid. Chikits. cap. XL. et annot. ad hoc cap. —

„Quinque salia et lixivium cum melle sunt remedium“ (ibid.). Ad verbum: cum quinque salibus et melle (compositum) lixivium. Cfr. Sútrasthán. c. XLII. Tom. I. p. 106. sub salina classe, et cap. XLVI. p. 152. sub salium classe, ubi plura memorantur salia. Hoc loco autem intelligi videntur sal fossile, sal marinum, murias sodae impurae, sal culinarium et natron, quae nobis saepissime in Áyurvéda sunt obvia. —

„Omnium labii, gingivae, alveoli, dentium, linguae, palati, gutturis etc. morborum curatio hic ita dilucide est indicata, ut nihil ad hunc locum illustrandum addi possit. —

Ad Cap. XXIII.

De generalibus intumescentiis (sop'ha), certam sedem non habentibus, hic agitur. Saepius quidem auctor de variis tumoribus, e. g. arthriticis, venereis, indoloribus, haemorrhoidalibus, scrophulosis, tuberculosis, aliisque pseudoplasmatibus, in certis corporis partibus exortis, uberius disseruit; nunc vero de generalibus intumescentiis, quibus primitus nulla degenratio, nulla massa quasi pseudorganica subest, quae et non certam corporis habent sedem. —

„Sextuplex intumescentia est; in artubus“ etc. (p. 138.). Hic locus multo aliter est interpretandus. Ad verbum: „Sextuplex in membris (variis corporis partibus) orta intumescentia relata est quoad symptomata et cura-

tiones; universalis (sarvasara = quoquoversus procedens) autem quintuplex est hoc modo: ab aëre, bile, phlegmate, tribus humoribus simul corruptis et a veneno orta. Sensus est: Antehac noster de singulorum sex corporis membrorum, scil. quatuor extremitatum, capitis et trunci (cfr. Śárir. c. V.) tumoribus sextuplicis generis disseruit; nunc vero generalem intumescentiam (sop'ha), quae quintuplex est ex quinque relatis suis causis (aëre, bile, phlegmate etc.), quae vero ob generalem indolem in qualibet corporis parte oriri potest, brevius tractat. —

Ad Cap. XXIV.

Quas sanus homo, qui adhuc bene valet, vitae rationes ab ineunte aetate suscipere, quomodo is quotidie vivere, quas res vitare aut adhibere debeat, conspicuo hoc in conspectu auctor ponit; quae omnia vero, uti orientalibus omnino est mos, tractat uberius fusiusque, quam quae ampliorem requirant explicationem, quippe qui res minimi momenti, e. g. dentiscalpii usum, scipionis gestationem, muscarium flagellum, flabellum, coitus circumstantias etc. religiosissime quasi commemorat. Nullum omnino momentum, quod quidem ad recte vivendi viam pertinet, praeteriisse Suśrutas videtur. Haec vero praescripta, de Diaeta data, priscis Indis in religionem venere; religione igitur ad ea servanda obstricti fuere. —

Ad Cap. XXV.

Hoc caput nihil habet, quod difficile sit explicatu. —

Ad Cap. XXVI.

De aphrodisiacis (vájíkaraňa), sive Veneris oestum excitantibus medicaminibus hic agitur Orientalium more. Quae vero veteres omnino de suis medicaminibus, amatorium stimulum efficientibus, referunt, magis fabulae, quam veritati convenit, nimirum cum specifica nulla, neque illis, nec nostris, praesto sint. —

Ad Cap. XXVII. — XXX.

„Nunc vero omnium morborum sedativum elixirium“ etc. (p. 152.).
Vocabulum rasáyana (elixirium) in his quatuor capitibus fere illum

Chymicorum habet sensum. In Áyurvéda enim „elixirium vitae“ est medicamentum admirabile, quod vitam conservet et multos pellat morbos. Itaque medicamentum praecipuum significat, ex optimis ingredientibus substantiis compositum. —

„Impuro corpori non utile est“ etc. (p. 152.). Impuro corpori alvum moventia antea sunt danda; dein elixirium, propterea, quod impurum corpus elixiria non assimilat, sicut sordida vestis colore fucari nequit. —

„Eorum praeservationem (prophyllaxin)“ etc. (ibid.). Vox váraňa latius patet, quam praeservatio sive prophyllaxis; nam significat non modo sanitatis tutelam, verum quoque imminentis morbi impedimentum (a radice vri, impedire). —

„Aqua frigida, lac, mel et butyrum“ etc. (ibid.). Post composita insere antea. Sensus est: Prius, quam cibi vel medicamenta sumuntur, haec praeservativa sunt sumenda. —

„ — affectuum impetum (rajas) et obscuritatem (tamas)“ etc. (ibid.). Quamquam naturae qualitates (guňa), satva, rajas et tamas, supra jam explicatae inde a mundi creatione usque ad naturae interitum (pralaya) se extendunt, ita, ut ab initio rerum mundus fuerit perfectus (satva), deinde in pejorem transierit statum (rajas), denique in pessimam (tamas) conditionem, et interitum (pralaya) transgressurus sit; attamen omnibus temporibus et homines et reliquae creaturae has naturae qualitates vel anticipare, vel posticipare possunt; quo fit, ut e. g. in rajas sic dicta mundi indole homo unus aut alter perfectam qualitatem (satva) assequi aut etiam in pessimam (tamas) delabi queat. De his qualitatibus cfr. etiam Fasc. I. p. 18., et annot. ad Sútrasth. c. XXIV. —

„ — in Bútis et Grahis aliisque magnis morbis“ etc. (p. 155.). Morbos a malignis daemonibus allatos vid. in Uttaratantra, c. XXVII. — XXXVII. Tom. III. p. 51 — 60. —

„ — tum cognitio Védáńgae“ etc. (p. 156.). De Śikshá refert Wilson in Lex. Sanscrĭt.: One of the six Védáńgas or sciences attached to the Védas etc. —

„ — tripes carmen mysticum (Gáyatri)“ (ibid.). Sublime illud et sanctum carmem, a Viśvámitra, Suśrutae patre, revelatum, cfr. Fasc. I. pag. 1. —

„Nunc vero propriae naturae morbis“ etc. (p. 157.). Qui sint morbi, a propria natura (svab'háva) orti, vid. Sútrast'hán. c. XXIV. —

„Brahma — Asclepiadem acidam (soma) decrepitudinis mortisque delendae“ etc. (ibid.). Ex hoc loco intelligi potest, priscis Indis jam nota fuisse non solum genera, verum etiam species varietasque plantarum. Quas vero herbas omnes generi Asclepiadum noster adnumerat, sane aliis plantarum generibus partim inserendae esse videntur.

„Gáyatri, Trishťub'h, Panktae, Jágatae et Śánkarae“ etc. (ibid.). Haec sunt nomina versuum, quibusdam carminibus propriorum. Quoniam vero hi versus et carmina quasdam sistunt formas ex eorum vario numero et longitudine, quaedam plantae herbaeque et earum ramuli illis non dissimiles esse dicuntur. —

Sub quibus curiosis conditionibus; et quanta cum superstitione elixiria vitae de Asclepiadis acidae varietatibus parata adhibenda sint, Suśrutas accuratissime, ut Orientalium utique est mos, describit. —

„Harum vero sesquitertiae Mushťi pro dosi dentur“ etc. (p. 159.). Mushťi est pondus pharmaceuticum, Palae aequale, et continet tantam herbarum quantitatem, quanta manu clausa potest capi. —

„— in Himavate, in Arvuda, Sahya, Mahéndra, Malaya —, in Káśmíris“ etc. (p. 159 — 160). Ex his nominibus geographicis rursus intelligi potest, Indos tempore Suśrutae septentrionalem Indiae regionem adhuc incoluisse; ex quo denuo Áyurvédae ejusque auctoris vetustatem, ut supra identidem, colligere possumus. —

„ — has herbas medicamentosas“ etc. (p. 160.), i. e. Asclepiadis acidae viginti quatuor varietates, in capite XXIX. enumeratae, et duodeviginti in hoc cap. XXX. demonstratae herbae, Asclepiadi acidae aequalem vim habentes. —

„Śvétakápotí, Krĭsńakápotí, Gonasí“ etc. (ibid.). Has plantas, adhuc quidem inexplicatas, sed ex descriptionibus paulo post subsequentibus fortasse explicabiles, rei herbariae peritis reliqui explicandas. —

„ — quae Rakshas (daemones) occidunt“ etc. (p. 161.), i. e. morbos a Rakshis adlatos (morbos daemoniacos) depellunt. —

Ceterum tantam occasionem ad antiquissimae Indiae Geographiam accuratius explicandam explanandamque hic et alibi in Áyurvéda oblatam, tacitus praeterire non possum. —

Ad Cap. XXXI.

De pinguibus oleisque parandis in hoc capite, de ponderibus pharmaceuticis, et de horum usu fusius agitur, contraindicationibus ubique datis. — Haec farrago materiarum, ex quibus pinguia sint conficienda, nihil memoratu dignum offert. — Pondera pharmaceutica vero jam antehac duabus Tabulis (vid. Tab. I. et II. in fin. Tom. II.) in claro posui conspectu. —

Ad Cap. XXXII.

Sudor (svéda) quatuor modis elicitur: aut sicco calore, ut sudor ex calefactione, e. g. per fornaces, vestes etc.; vel vaporatione, ut sudor ex calidis fomentationibus; vel inunctione calefacientium unguentorum; vel balneo de variis calefacientibus substantiis parato. — Has varias sudoris ciendi rationes, sive universo corpori, sive singulis ejus partibus adhibendas, et multiplices sudoriferas substantias earumque indicationes fusius uberiusque edisserit auctor, quippe qui sudorem maximi esse momenti suo tempore elicitum recte credat. —

„ — in sacra scriptura (śástra) indicabimus“ etc. (p. 169.), i. e. in hoc Áyurvéda, in sacrorum scriptorum canonem recepto. —

„Anthydroticam quoque omnem methodum“ etc. (p. 170.), i. e. quae profusos sudores restringere potest. Hunc sensum hoc loco vocabulum anab'hishyandi (non liquefaciens) habet. —

Ad Cap. XXXIII.

De vomitu (vamana) et alvi purgatione (viréchana) in hoc capite agitur

„Comminuti humores augendi sunt“ etc. (p. 171.). Plurimos morbos ab alienatis humoribus oriri, affatim ex Áyurvéda apparet. Idcirco maxima illorum ratio est habenda: si sunt comminuti, augendi; si irritati, placandi; si corrupti vel acuti, extrahendi sunt. Tres igitur primariae medendi rationes apud Suśrutam inveniuntur: methodus additiva, sedativa et eductiva. Aequales humores, i. e. recte se habentes, sunt servandi, id quod docet Diaetetice, sive ea medicinae pars, quae victu medetur, et prophyllaxis, sive ea pars, quae a morbis praeservat. Hoc igitur est fundamentum, sive therapiae absolutus finis (sidd'hánta), Suśruta auctore. Inprimis vero alvi ductionem et vomitum noster maxime respicit tanquam summum methodorum, materias nocivas educentium; atque omnes alvi ductionis vomitusque indicationes et contraindicationes accurate cauteque exponit. —

„ — qui dulci aqua (urina) affecti sunt“ etc. (p. 172.). Ambu (aqua) hoc loco urinam denotare, plane apparet ex suo epitheto mad'hu, dulcis. Illi igitur, qui diabeta mellito laboret, emeticum esse dandum noster admonet. —

Ad Cap. XXXIV.

Haec antecedentis capitis est continuatio, in qua Suśrutas de variis difficultatibus, ex perversa emeticorum purgativorumque adhibitione exortis, et de praecautionibus ac justis indicationibus horum remediorum subtiliter et copiose disserit. —

Ad Cap. XXXV — XXXVIII.

In his capitibus longe, lateque de clysteribus (vasti) clysmatibusque agitur. Quam vetus sit clysterum usus in medicina, facile hic cerni potest. Quum vero antiqui Indi in arte mechanica nondum ad altum eruditionis gradum pervenissent, imperfectus modo esse potuit eorum clyster (instrumentum), quippe qui omni fere notitia aëris comprimendi extendendique, i. e. antliae doctrina, privati fuisse videantur. Praeterea haec clysteris structura, quamvis imperfecta, facilis tamen est intellectu ex hac solerte ejus partium descriptione. — Indicationes porro, contraindicationes, praecautiones, applicandi viae et rationes, pariterque materiae clysmatum sive evacuantium, sive restaurantium, ita in his quatuor capitibus sunt definitae, ut medicinae systema, in Áyurvéda depositum, revera postulat; quo etiam factum est, ut nihil prorsus habeam, quod ad haec illustranda addere possim. —

„Udichya" etc. (p. 188.), i. e regio Indiae septentrionalis. —

„Protinus de clystere superiori" etc. (p. 191.). De clysteribus ad fluida per urethram in vesicam urinalem injicienda, i. e. de tubulis sive siphonibus injectionalibus hic disseritur. —

Ad Cap. XXXIX.

„Nunc vero aegroti phaenomenorum" etc. (p. 200.). Non tam de morborum phaenomenis (upadrava) in genere, quam de quibusdam symptomatibus, nimiam evacuationem et perversam vitae rationem sequentibus, et quomodo post haec restauratio per alimenta etc. sit efficienda, hoc loco non imperite tractatur. —

Ad Cap. XL.

Hoc caput omnino memoratu dignum est, quod rationes medicamentorum corpori applicandorum affert, quae reliquae antiquitati ignotae esse videntur.

Inprimis vero non modo via, per quam, sed quoque forma, in qua quaedam remedia quibusdam in morbis adhibeantur, sane est notanda. Forma enim fumi medicamentosi ore ducendi veteribus Indis saltem propria esse videtur. Etiam ratio viaque medicaminum per nares applicandorum, quae hic quidem apparet, reliquis gentibus priscis certe est inaudita. —

Si quis hanc Suśrutae Therapiam (Chikitsitast'hána) obiter tantummodo legerit, quaerere poterit, quid utilitatis sit in ea? — Si etiam medicina facienda minores ex illa percipere poterit fructus, — id quod vero adhuc minime constat, — attamen historia, nuntia vetustatis, quam plurimos maximosque ex ea certe percipiet!

Annotationes

ad

Tomum secundum.

V. Ad Kalpast'hánam (p. 209 — 248.).

Kalpast'hána, i. e. doctrina venenorum et antidotorum, sive Toxicologia, sensu latiori. — Tam copiosa, quam ambigua sunt multa venenorum genera hic enumerata. Certe enim, ut in omnibus coeli plagis australibus, sic quoque in India venenorum genera, ex tribus naturae regnis oriunda, latius, quam in nostris terrae regionibus, patent. — Alexander ille magnus jam agnovit praestantiam Indicorum medicorum in curandis passionibus a venenato morsu serpentum effectis, illosque suis medicis Graecis anteposuit (cfr. Arrian. hist. Indic. cap. XV.). —

Ad Cap. I.

„Quia hominum mens" etc. (p. 211.), i. e. quia hominum mens et animus inconstans est, hominesque jussa et vetita non sponte servant, idcirco, servandae justitiae causâ, reges semper esse debent constituti. —

„Culinarii gestatores sint Saupaudanici et Paupici“ etc. (ibid.), i. e. qui septentrionales, ut opinor, Indiae regiones inhabitavere, et animo fideli in reges fuere. —

„Gestuum gnarus sapiens medicus“ etc. (p. 212.). Maleficorum gestus hoc loco commemorati certe indicant, quam simplices adhuc fuerint illis temporibus homines, qui sua crimina tam manifestis signis proderent. Illos tamen summe versutos astutosque veneficos fuisse, pari modo hic apparet. —

„Cibo ignibus devorato“ etc. (ibid.). Verte sic: „Cibo ignibus devorato, valde dividitur (frustulum), pavonis jugulo simile difficileque fit ad perferendum; fissa flamma et acer fumus non diu cessant (mox apparent).“ —

„Perdicis rufae (chakora) oculorum vacuitas a desiderio“ etc. (ibid.), i. e mors oritur, quae vacuat ab omnibus mundanis affectibus (vairágya). —

„Ibi nasale remedium“ etc. (ibid.); quid sit, cfr. Chikits. c. XL. —

„ — cruditatis sedem ingressa“ etc. (ibid.), — coctionis sedem ingressa“ etc. (p. 213.). Quae sint hae sedes, etsi indentidem jam expositum est, nunc tamen rursus ad Sútrast'hán. c. XXI. relego. —

„ — atque exhilaratio Mágad'hanica“ etc. (p. 214.). Vocabulum Magad'ha denotat regionem Indicam, hodie Behar vocatam; Mágad'hás hujus regionis incolae sunt appellati, in quibus cantores (bardi) exstiterunt, qui res gestas regum et nomina majorum suorum carminibus celebrabant, quibus maxime gaudebant auditores; — inde Mágad'hanica exhilaratio. —

Ad Cap. II. et III.

„Duplex venenum dicitur: stabile et mobile“ etc. (p. 215.). Corporum naturalium generali divisioni (cfr. Sútrast'hán. c. I. Tom. I. p. 3—4.) convenit specialis haec venenorum (visha) partitio. Stabile (st'hávara) igitur venenum e regno vegetabilium et mineralium rerum; mobile (jangama) autem e regno animalium exoritur. Illa venena noster in singulas classes, ordines, genera et species in his duobus capitibus distribuit. — Multa vero corpora naturalia, quae venenis ibi adscribuntur, semper quidem in tenebris jacebunt, nisi quis naturae scrutator, simul Sanskrĭtae peritus, ea e caligine in lucem vocarit. — De venenorum tamen naturis effectisque, de veneficii symptomatibus stadiisque morbosis, et de antidotis eorumque usu, generatim quidem, sed ita plane fuseque auctor disserit, ut ampliorem explicationem laborem supervacuum habere possim. —

„ — in constellatione Yámyae cum patre“ etc. (p. 222.), i. e. in secunda lunari constellatione, quae suam explicationem habet in Mythologia Indica. —

Ad Cap. IV.

„ — reliqui terram sustinentes serpentum dominatores“ etc. (p. 222.). Multi serpentes (sarpa) mythologicum habent sensum, id quod hoc loco denotandum est. — Serpentes nonnullos ita noster depinxit, ut quisque non mediocris eorum aestimator fortasse illos posset recognoscere. —

„Kshatriyae appellati serpentes“ etc. (p. 224.). Kshatriyae significant homines secundi ordinis, sive regiae militarisque tribus, quibuscum hi serpentes comparantur. —

„Vaiśyae vocati sunt“ etc (ibid.). Vaiśyae sunt homines tertii ordinis, sive agricolarum et mercatorum tribus. — Súdrae sunt homines quarti ordinis, sive infimae tribus, quae servos et opifices comprehendit. Serpentes igitur cum illis hominum tribubus conferuntur. —

„ — aërem diffusum (per universum corpus) valde irritat“ etc. (p. 226.). Vyána (aër diffusus) quid sit, vid. Nidán. c. I. Tom. I. p. 170. —

Quae septem segmenta in corporalium elementorum (d'hatu) intervallis“ etc. (p. 227.). Kalá, segmenta corporis, i. e. intervalla inter chylum, sanguinem, carnem, telam cellulosam, adipem, ossa, medullam et semen virile, quae sunt corporis elementa, supra jam identidem demonstrata. — Haec vero septem segmenta duntaxat imaginaria sunt ita, ut intervalla inter illa singula corporis elementa fingantur. Sensus hujus loci est: Si venenum chylum est transgressum, sanguinem invadit; tum carmen, deinde telam cellulosam, deinceps adipem etc. —

„Quo intervallo autem segmenti actio segmentum findit“ etc. (ibid.). Pro „segmenti actio“ lege „temporis (kála) actio“. Sensus est: temporis intervallum, quo venenum ex uno corporis elemento in aliud transit, paroxysmorum intervallum appellatur. —

Ad Cap. V.

„Ab initio super morsum omnium serpentum“ etc. (p. 227.). Sapindus saponaria et Cassia fistula super omnia vulnera morsibus serpentum inflicta sunt superimponendae, tanquam specifica antidota; paulo post vero tres hae curandi rationes illis vulneribus sunt adhibendae: vulneris dissectio, exustio (cauterium actuale) et potatio antidotorum. Reliquae speciales curationes suis locis indicantur. —

„A Diis et Brahmarshis“ etc. (p. 228.). Brahmarshis est Brahmanicus sapiens sanctusque divinus, qui Deorum naturae particeps quasi est habitus. —

„ — sed corrupti quoad accentuum colores“ etc. (ibid.). Sacer hymnus (mantra) instructus fuit coloratis accentibus, quibus congruenter veteres Indi illum recitabant, vel canebant. —

„ — olei piscium“ (p. 230.), i. e. adeps piscium fluidus. —

Ad Cap. VI.

„Qui mures, seminalibus venenis instructi“ etc. (p. 233.). De vocabulo múshika mihi dubium non est, quin murem significet, propterea, quoniam id nullibi in lexicis aliud animal designet; — etsi sit difficile intellectu, mures venenatum habere semen. —

Ut in serpentum morsibus, sic quoque in murium laesionibus vulnus secandum, urendum inungendumque est, et antidota adhibenda sunt. —

„Canis aurei, canis, hyaenae“ etc. (p. 235.). Hydrophobum (jalatrása) jam priscis Indiae gentibus fuisse notum, eosque symptomata rabiei ceu delirii a morsu canis rabidi, vel aliorum similium brutorum rabidorum, oborti, penitus cognovisse, satis clare hoc ex loco intelligi potest Illis jam temporibus vulnus morsibus rabidarum bestiarum inflictum exurebatur. Nec vero curandae hydrophobiae deesse sacros hymnos (mantra) licebat. —

Ad Cap. VII.

Mirum in modum hoc loco quoddam lixivium, ex diversissimis substantiis paratum describitur, quo tympana (dundub'hi), vexilla (patáká) et portae (toraṅa) illinantur ad venenum auditu, visu et tactu depellendum. — Alia quoque remedia, quae sint veneficio aliisque morbis praesidia, hic enumerantur. —

Ad Cap. VIII.

„Nunc vero vermium antidota“ etc. (p. 239.). Vis Sanskrĭtae voci kíta subjecta latissime patet, nimirum quod non solum vermes et insecta, sed etiam omnia animalia inde a protozoois usque ad amphibia denotat. —

„Kumb'hi (elephantinus)“ etc. (p. 239.). Sequentium insectorum etc. nomina, quae quidem in lexicis non sunt obvia, Sanskrĭte exscripsi, etymologicam significationem, quantum potui, inserens. —

„ — duae Curcumae“ etc. (p. 242.). Etsi plures Curcumae species in Áyurvéda nobis occurunt, attamen duae Curcumae, alibi etiam in

hoc opere sic citatae, propter earum similitudinem, significare videntur Curcumam longam et Curcumam zerumbet. —

„Viśvámitras, regum excellentissimus“ etc. (p. 245.). Non confundendus est hic Viśvámitras cum illo in Védis obvio, Suśrutae patre. Neque enim D'hanvantaris priscam traditionem (puráńam) de Suśrutae patre potest memorare! —

„Morsus hominis, a corvi ovo morsi“ etc. (p. 247.). Pro „a corvi ovo“ lege „a Kákańḋaka.“ Sensus est: morsus in homine a Kákańḋaka (sic dicta aranea) morso etc.

„ — anulorum injectio salubris“ etc. (ibid.). Karńiká saepissimae quidem significat anulum, inaurem, quam significationem in mea interpretatione retinui, quia anuli insertio in tale vulnus salubris esse potest; sed hujus vocis metaphorice adhibita significatio, anulus vulnerarius (margo), i. e. anulus lividus venenata vulnera circumdans, probabilior nunc mihi apparet, propterea, quod hujus anuli deminutio et delapsus (pátana) salubris (hita) est. —

„Centum et viginti capita distribute“ etc. (p. 248.), i. e. 46. capita continet Sútrast'hána, 16. capita Śárírast'hána, 40. capita Chikitsitast'hána, et 8. capita Kalpast'hána. Kalpast'hána igitur primores Áyurvédae libros concludit. —

Annotationes

ad

Tomum tertium.

VI. Ad Uttaratantram (p. 1—170.).

Uttaratantra (ab uttara, posterior, subsequens, praestantior, superior, — et tantra, tractatus, doctrina etc.), ultimus tractatus, qui et praestantissimus designatur (cfr. Sútrast'hán. c I. in fin., Tom. I. p. 4.; Uttaratantr. c. I. Tom. III. p. 1.), additicius liber seu appendix Áyurvédae est. Nam quinque libri tantummodo, centum viginti capita (ad'hyáya) comprehentes, aliis quoque Áyurvédae locis commemorantur (cfr. Sútrast'hán. c. I. Tom. I. p. 4.; — ibid. cap. III. p. 6. — Kalpast'hán. c. VIII. Tom II. p. 248. ab init.). —

Hic ultimus Áyurvédae liber omnes morbos, in superioribus quinque libris non tractatos, complectitur, praesertim vero oculorum, aurium, narium, capitis morbos, daemoniacas passiones, febres, diarrhoeas, consumtiones, indurationes glandularum internarum, cordis morbos, icterum, verminationem, ileum, ischuriam, epilepsiam etc. —

„In centesimo vicesimo capite" etc. (p. 1.); cfr. Tom. II. p. 248. ab init. —

„ — nunc hanc tractabo doctrinam ultimam (uttara) praestantissimamque (uttamam)“ etc. (ibid.). Disserendi tractandique ordo hujus libri minime a superioribus Áyurvédae libris abhorret; qua de causa etiam hic liber eidem auctori adscribendus esse videtur, etsi ab auctore ipso ultimus (uttara) est vocatus —

„ — a Vidéhae rege memorati“ etc (ibid.). Vidéha, regio antiquae Indiae, inter septentriones et orientem sita. — Vidéhae rex est D'hanvantaris — P. 1. lin. 14. pro mantrae lege tantrae. —

„ — morbos in praestantissimo membro (oculo) exortos“ etc. (ibid.). Hic incipit Ophthalmologia Áyurvédica, quae diligentissime est tractata latiusque patet, quam in aliis antiquitatis operibus. —

„ — oculi bulbum duos pollices amplum“ etc. (ibid.). Nayanabudbuda sive nétra — budbuda bulbum oculi sine ulla dubitatione designat. Hic bulbus omnium rerum qualitates, i. e. quinque elementa naturae amplectitur. —

„Caro ejus ex terra!“ etc. (ibid.). Caro, i. e. sex musculi, bulbum quoquoversus moventes. — Albuginea (śukla, sita), scil. tunica sclerotica cum conjunctiva. — Nigror seu niger orbis, i. e. cornea (krĭshńa). — Drĭshťi non solum visum, verum etiam, ut hoc loco, pupillam significat. —

„Orbes (mańďala) quinque“ etc. (ibid.). Hi quinque orbes incipiunt a ciliis (pakshma), et desinunt in pupillam. — Haec oculorum descriptio, quamvis rudis et imperfecta, perspicua tamen, et observatione diuturna summaque veritate fundata apparet. —

„Ibi causam aggrediatur“ etc. (p. 2.). Hoc ex loco, et sexcentis ex aliis sane potest cerni, auctorem commendasse indicationem causalem, hancque symptomaticae indicationi praeposuisse. —

„Post introitum in aquam“ etc. (ibid.). Sequitur enumeratio morborum in oculis sitorum, ex aëre, bile, phlegmate, et ex his tribus humoribus simul corruptis exortorum. —

„Morbi duo extrinsecus orti“ etc. (p. 3.). Morbus extrinsecus ortus (váhyaja), causâque praeditus, i. e. causam habens (sanimitta), non exortus est ex humoribus corruptis, sed ex causis externis; — morbus vero extrinsecus ortus, sed causâ privatus (animitta), a Diis etc. incussus est (cfr. infr. p. 11. in fin.).

Ad Cap. II.

„ — morbos a compagibus oculorum profectos“ etc. (p. 4.). Compages (sand'hi), (quae et quot sint, vid. supr. c. 1. p. 2.) multis affectae esse possunt morbis. —

„Verminosum nodum“ etc. (ibid.). Dubium non est, quin ex talibus nodis exoriri possint vermiculi, praesertim in meridianis plagis. —

Ad Cap. III. — VII.

Palpebrarum (vartma), conjunctivae scleroticaeque (śukla), nigrae partis, i. e. corneae (krĭshńa), totius oculi (sarvagata) et pupillae (drĭshťi) morbi in quinque sequentibus capitibus planissime definitionibus sunt explicati, ita, ut nostris quoque temporibus magna quidem ex parte recognosci possint, siquidem temporum, regionum aliarumque circumstantiarum reddere velis rationem. —

„ — carnis hypertrophiam“ etc. (p. 6.). Ad'hika - mánsa, ad verbum: superjecta (immodica, supernata) caro. Quum vero hypertrophia plane hanc significationem reddat, eam retinui. —

„ — oculi interitum per coctionem“ etc. (p. 7.). Oculi (akshi) coctio (páka) nihil aliud est, nisi vehemens ophthalmia, quae in suppurationem exit, qua oculus interit. —

„Perdere valet visum post septem noctes“ etc. (p 8.). Assiduus fere loquendi usus in lingua Sanskrĭta est, noctes (rátra) pro dies (ahan) usurpare; — intellige hoc loco ahorátra, i. e. diem et noctem. —

„ — si in prima pupillae tunica collocatus est“ etc. (p. 9.). Quatuor tunicae (paťala) auctore nostro circumdant pupillam, id quod a veritate haud longe aberrat. —

„Śakrae (Indrae) arcum“ etc. (p. 10.). Śakra — chápa, Indrae Dei arcus horribilis est. — Pro „splendidum nervum“ lege „fulmina (taďit) et arcus nervum“. —

Porro hic intrinsecus orti duo morbi“ etc. (p. 11.). Pro intrinsecus lege extrinsecus (cfr. supra, Tom. III. p. 3., et annot. ad illum locum). —

Ad Cap. VIII.

Primis lineis solummodo noster hoc loco designat therapiam generalem morborum in oculis ortorum. —

„ — duo adventicii sic dicti“ etc. (p. 12.). Adventicii (ágantu) morbi, i. e. extrinsecus orti (váhyaja) morbi (cfr. Tom. III. p. 3., et annot. ad illum locum.). —

„sex guttae serenae, quae jam sunt demonstratae“ etc. (ibid.), i. e. quatuor in pupilla sitae, et duae extrinsecus ortae (cfr. cap. anteced.). —

Ad Cap. IX. — XIX.

Nono ab hoc capite noster singulas oculorum curationes tractare incipit, qua de operis parte ita subtiliter et copiose disserit, ut haec doctrina non minus subtilis, quam diffusa, postulat. Singulas quidem curandi rationes his in capitibus expositas persequi in mentem mihi venire non potest; difficiliores tamen quosdam locos, quam qui per se intelligi possint, enodare conabor. —

„Aggrediatur clysteribus oculos“ etc. (p. 13). Vasti vocabuli variae significationes jam identidem sunt a me explicatae; hoc loco vasti denotat clysterem. Hic oculorum morbus (ab'hishyanda) ophthalmia rheumatica esse videtur. Venaesectionem, clysteres, mites inunctiones etc. noster commendat. —

„Śálvańicis jusculis et emplastris“ etc. (ibid.), i. e. quae ex Indiae regione Śalva dicta apportantur. Cfr. Chikits. c. XXII. Tom. II. p. 133, et annot. ad illum locum; et alibi. —

Oleosus in vase coctus fumus“ etc. (ibid), i. e. oleosus (snaihika) vapor d'húma). Puta hoc loco vas operculatum quoddam significare necesse est. Alibi et pateram denotat. —

„Si morbus et aër alibi sunt“ etc. (ibid.). Morbus, ab aëre organico ortus, ab aëris sede ipsa remotus esse potest. Sin vero aër circumvagus ceu morbi causa non tollitur, morbus curari non potest. —

„In bilis destillatione biliosaque agitatione“ etc. (p. 14.). Ad'himant'ha designat agitationem, conquassationem oculi (cfr. Tom III. p. 8., ubi identidem haec commotio memorata est.) Haec quassatio oculi etiam in phlegmatica et sanguinosa ophthalmia locum habet (cfr. infr. cap. IX., et cap. X. init.). —

„ — profluviumque sanguinis delapsusque efficienda sunt“ etc. (ibid.), i. e. sanguinis missio et sanguinis destillatio (sra̦usa) per scarificationem (?) desideratur. —

„In vitio sub margarita sito“ etc. (p. 15.). Margarita (śukti) qualem oculorum morbum denotat, vid. supr. c. IV. Tom. III. p. 6.).

„Destillationis agitationisque methodum“ etc. (p. 16). Ex hoc loco colligi potest, maximam in omnibus ophthalmiis rationem destillationis (ab'-

hishyanda) et agitationis sive conquassationis (ad'himant'ha) esse habendam.

„In vasorum elatione“ etc. (p. 17.). Siráharsha vasorum elationem, editionem, erectionem, evolutionem, hoc loco significat, propterea, quod de sanguineis affectionibus, sive de inflammatoriis oculorum passionibus sermo est. —

„ — inflammationi albugineae“ etc. (p. 18.), i. e. scleroticae vel conjunctivae (cfr. sup. cap. IV. Tom. III. p. 6.). —

„ — classis medicamentorum sedativa“ etc. (p. 18). Cfr. Sútrast'hán. c. XXXIX. Tom. I. p. 97. —

„ — in morbo duas (oculi) tunicas aggresso (dvi — tvag — gata)“ etc. (ibid.). Cfr. supr. cap. VII. Tom. III. p. 9 — 10.). —

„Novem morbi sunt demonstrati“ etc. p. 20.). Cfr. c. VIII. p. 12. in med.). — Omnis oculorum morbus, excrescentias sanguine impletas sistens, scarificandus est. Quam subtiliter, quantaque praecautione haec operatio sit instituenda, auctor docet. —

„Scarificet disci mucrone“ etc. (p. 21.). Mańd́alágra, disci mucronem, instrumentum chirurgicum sic dictum, i. e ensiforme, sive scalpellum incurvatum, denotat. Cfr. Sútrast'hán. cap. VIII. Tom. I. p. 16., et alibi. —

„ — nodum; ubi hic stabilis est factus“ etc. (p. 22.). Arma hoc loco nihil aliud est nisi nodus, excrescentia, tumor cujusdam generis, in ullo oculi loco situs, quippe qui hamulo, forcipe vel filo acus capi possit —

„Dubius morbus, qui a palpebris“ etc. (p. 23.). Yapya, dubius, i. e. morbus, cujus sanatio est in dubio. Ciliorum irritatio (pakshma — prakopa) quid sit, vid. supr. c. III. Tom. III p. 6. init.). —

„Unius, videlicet fumum videntis, sanatio“ etc. (p. 24.). Vid. supr. c. X. Tom. III. p. 15 —

„A fonte natum sal“ etc. (p. 25.), i. e. aqua salsa, scaturigo salis, sal culinarius. —

„Patera sic dicta ex foliis confecta“ etc. (p. 26.). Folia vesca, sive olera, circum varias substantias volvuntur et sic ad cibum coquuntur (cfr. infr. cap. XVIII. Tom. III. p. 32.). —

„Iterum in Kalpa collyrii praeceptum“ (p. 27.). Vid. Kalpast'hán. cap. V. Tom. II. p. 229. in fin., et p. 232. in med. —

„In phlegmatica signorum destructione“ etc. (p. 28.). Linga (indicium, signum etc.) — naśa (exitium) significat interitum visus, quippe quo rerum imagines et signa nondum percipiantur et internoscantur. —

„Vitium (oculi), nisi speciem dimidiae lunae“ etc. (ibid.). Quomodo differat cataracta ab aliis oculorum morbis, breviter hic explicatur. —

„Inuncti sudabundique“ etc. (ibid.). Solers descriptio secandae extrahendaeque cataractae!

„ — deinde lancettâ“ etc. — oculum perforet“ etc. (ibid.). Hac sectione inter scleroticam et corneam confecta et scarificatione orbis (interni) pupillaris, lentis capsula aperitur, ut cataracta lenticularis exire possit. Sin vero cataracta non exit, leniter nasalis cavitas oculi constringenda est, ut haec cataracta, quam noster „phlegma a pupillae orbe profectum“ nuncupat, exire cogatur. — Quae diaeta, quaeque curatio post hanc operationem sit adhibenda, quae porro incommoda interdum subsequantur, tam apte auctor, quam clare disponit. —

„Qui homines in vasorum secandorum“ etc. (ibid.). Vid. Śárírast'hán. c. VIII. ab init., Tom. II. p. 33. —

„ — efficere potest Śakrae fuscum colorem“ etc. (p. 29.), i. e. color fulmine effectus niger, ut tristis bidentalis color, cataracta nigra. —

„Corruptus humor autem, innata vi praeditus“ etc. (ibid.). Cataracta haereditaria secanda est: aliter curari non potest. —

„Porro fusius indicabo praestantissima“ etc. (p. 30). Vid. seq. cap. XXIII. — Kalpa hoc loco non significat librum Kalpast'hánam, sed sacram curandi institutionem (kriyá — kalpa) in sequente capite notatam. —

„ — devotione sapientiaque praeditus“ etc. (ibid). Drĭshti denotat usitate visum, conspectum; rarius sapientiam; rarissime pupillam: omnes vero hae significationes fiunt obviae in Áyurvéda. —

„Káśi dominus“ etc. (ibid.). Káśi urbs antiquissima sanctaque ubi sita fuerit, cfr. annot. ad hoc vocabulum in Sútrast'hán. cap. I.

„Decoctio in foliis“ etc. (ibid.), jam supra explicata est. Cfr. et paulo post annot. ad cap. XVIII. Tom. III. p. 32. —

„Purgato corpore capiteque“ etc. (ibid). Quomodo oculorum morbi sine operatione chirurgica, sed solo fomento iis admovendo sint curandi, disponitur; praescribiturque tempus, quamdiu illud fomentum sit imponendum. —

„ — materiâ ad scarificandum apta“ etc. (p. 31.), i. e. metallicis substantiis. Neque enim scarificatio cultris solum, sed quoque asperis substantiis conficitur. —

„Porro indicabo parationem decoctionis in foliis“ (p. 32.). Persaepe hoc praeparatum pharmaceuticum memoratum est et usui medicinali in Áyurvéda commendatum. — Reliquae hujus capitis curationes, oculorum morbis adhibendae, multipliciores paene sunt, quam quas nostri constituere. —

Pro „arnam“ (p. 35. lin 31.). lege „armam“. —

„Ut mare profundum, ita therapia“ etc. (p. 37.). Magnifica vero vox! Indoctus enim millibus specialibus tractatibus instructus, nunquam tolerabilis fieri potest medicus. Omnis generalis institutio speciali est potentior! Semen

therapiae solummodo sparsum sufficit, ut doctis laetae proveniant segetes. Pauca doctis! Indoctis autem omnis instructio specialis manebit inanis; semperque medicas artes frustra atque infructuose indoctus exercebit. Sic est hujus loci sensus. Usque ad nostram aetatem etiam quidam medici adeo sunt stulti, ut inscitià sua, ne dicam ignorantià, eximie superbiant, in errorem rapti, doctrinarum vacuitatem plus medicinae faciendae, quam exquisitam doctrinam, proficere! Suśrutae tempore, ut ex multis Áyurvédae locis apparet, tales jam exstiterunt medici! Tempora igitur mutantur, sed homines omnino non mutantur in illis! —

Ad Cap. XX. et XXI.

Aurem (karńa) aggressi (gata) morbi (roga) non tam exculti, quam oculorum morbi apparent. Variae morborum in auribus sitorum formae partim ex subsequentibus a me ad verbum translatis interpretationibus, partim ex datis auctoris descriptionibus intelligi possunt: Karńa — śúla, auris dolor; prańada, sonitus; vád'hirya, perturbatio; kshvéda, tinnitus; karńa — sráva, aurium profluvium; karńa — kandú, aurium pruritus; karńa — gút'ha, aurium sordes; krimi, vermes; karńa — pratínáha, aurium compressio; vidrad'hi — dvivid'ha, phlegmone duplex; karńa — páka, auris coctio (inflammatio); púti — karńa, suppuratio aurium; arśas — chaturvid'ha, tuberculum haemorrhoidale quadruplex (in auribus); arvuda — saptavid'ha, indolens tumor septemplex; śopha — chaturvid'ha, intumescentia quadruplex. —

„Medicamina morbis aurium admovenda tam multa, tamque varia hic enumerantur, ut illa numero paene ea aequent, quibus nostri nunc utantur in his morbis. —

„ — in B'hadrae ligno" etc. (p. 39). B'hadra = Méru, mons in septentrionali Indiae regione assurgens; nisi lectionem b'hadrá praeponas; tum esset sensus: „in Gmelinae arboreae ligno"; id quod probabilius mihi nunc apparet. B'hadra etiam felix, excellens, optimus significat, quod vero hoc loco tolerabilem non habet sensum. —

„ — una ex octo urinis" etc. (p. 40.); vid. Sútrast'h. cap XLV. Tom. I. p. 130. —

„Aurium doloris praeceptum" etc. (ibid.). Vid. paulo supra. —

„Quod praeceptum de catarrho" etc. (ibid.). Vid. infr. cap. XXIV. Tom. III. p. 44.

„De aëris morbis quod traditum est" etc. (ibid.). Vid. Chikits. c. IV. Tom. II. p. 69. —

„ — remediaque specifica" etc. (pag. 41.). Medicamenta (yogya)

specifica (vaiséshika), vel curationes specificas paene innumerabiles fuisse priscis Indis notas, toto ex Áyurvéda cerni potest. —

„Reliquorum morborum (in aure sitorum) curatio antehac est emissa“ etc. (p. 42.); cfr. Sútrast'hán. c. XVI. Tom. I. p. 36. sqq. —

Ad Cap. XXII. et XXIII.

Nasum (násá) aggressi (gata) morbi (roga) ad verbum translati hi sunt: Apínasa, gravedo; pútinasya, foetor nasi; násápáka, nasi coctio (inflammatio); śońita — pitta, sanguine bileque affectus (nasus); púya — śońita, pure sanguineque affectus (nasus); kshavat'hu, sternutatio; b'hranśat'hu, destillatio; dípta, inflammatio; násánáha, nasi constrictio; parisrava, profluvium; násá — sosha, nasi siccitas. — Subsequentes nasalium morborum descriptiones et quasi definitiones probant hanc meam interpretationem ad verbum expressam. —

„Sálákyae commentationem“ etc. (p. 43.). De Śálákya, vid. Sútrast'hán., c. I. Tom. I. p. 2. —

„ — antibiliosa methodus“ etc. (p. 44.). Disperse per totum Áyurvédam haec methodus indicata est; praesertim vero huc pertinent, quae in Chikits. c. XXXVII. p. 187. indicata sunt. —

„Exponam in posterum sanguinis“ etc. (ibid.). Vid. infr. cap. XLV. Tom. III. p. 112. in med., et cap. XLIX. Tom. III. p. 124. in fin., et alibi. — Compressivum acrem fumum vid. in Chikits. c. XL. p. 206. —

„Post vomitum simul indicant“ etc. (ibid.). De fumo per nares ducendo et de nasali remedio in universum, cfr. Chikits. cap. XL. Tom II. p. 202. sqq. —

„ — de substantiis caput purgantibus per fistulam“ etc. (ibid.). De substantiis his cfr. Chikits. c. XL. Tom. II. p. 205., — et multos alios locos. — Multa inprimis per totum caput XL. Chikits Tom. II. p. 202. sqq. disseruntur de nasalibus remediis capitisque purgatoriis. —

Ad Cap. XXIV. — XXVI.

„Uxoris concubitus, capitis dolor“ etc. (p. 44.). Brevi in conspectu noster ponit catarrhorum (pratiśyáya) aetiologiam (nidána) et symptomata. — Hoc loco, ne benevolus lector inducatur in errorem, praenotandum esse videtur, vocem pratiśyáya non tam late in Áyurvéda patere, quam vocabulum catarrhus in nostris libris pathologico — therapeuticis.

Nam nostris catarrhus in qualibet mucosa sive pituitosa membrana sive tunica sedem habere potest; antiqui Indi autem in solis respiratoriis viis catarrhos ponunt. —

„Sic etiam corruptus catarrhus oriri potest“ etc. (p 45.). Ad verbum: talem malignum catarrhum (dushta — pratisyáya) cognoscat (medicus). Ex maligno catarrho etiam alia morborom genera (rogajanana) oriri posse, noster paulo post probat. —

„ — ecligmatum sumtionibus removeat“ etc. (pag. 45.). Quid sit ecligma (kavala), auctore Susruta, vid. Chikits. c. XL. Tom. II. p. 207. —

„ — ex praescripto cum quinque radicibus“ etc. (p. 46.). Salium classem cfr. Sútrast'hán. c. XLVI. Tom. I. p. 152 — 153, ubi tamen plura indicantur salia, ut jam supra est notata. —

„Prout nasale remedium id“ etc. (p. 47.). Hoc nasale remedium jam saepius indicatum atque explicatum est. Cfr. Tom. II. p. 204. etc. —

„ — ex infinito rheumatismo“ etc. (ibid.). Anta, finis, corrige in ananta, infinitus. —

„In capitis vexatione, tertium locum obtinente“ etc. (ibid.); ad verbum: trium numerum, sive trinitatem habente, i. e., si aër, bilis et phlegma simul sint corrupta. —

„Aërii morbi methodus“ etc. (p. 48.). Quae sit aërii morbi methodus, vid. Chikits. c. IV. Tom. II. p. 69. sqq. —

„In capitis morbo a phthisi orto“ etc. (p. 50.). A phthisi ortum (kshayaja) morbum vid. infr. c. XLI. Tom. III. p. 92. sqq. —

„In sacra commentatione (in sanhitá nostra, i. e. in Áyurvéda) expositi sunt“ etc. (p. 51.). Auctor hoc loco oris morbos, in Nidán. c. XVI. Tom. I. p. 202, et in Chikits. c. XXII Tom. II p. 133. jam tractatos, ideo citat, ut omnes morbos ad Śálákyam (vid. Tom. I. p. 2.) pertinentes, i. e. supra claviculam sedem habentes, nunc comprehendat et in hoc brevi conspectu ponat —

„Illi ex praestantissimo corpore“ etc. (ibid.). Uttama + anga + gata, i. e. a praestantissimo membro orti, — praestantissimam corporis partem aggressi morbi. Uttama anga, praestantissimum membrum igitur hic nihil aliud est, nisi caput (et in specie rursus oculus — cfr. Uttaratant. c. I. Tom. III. p. 1., ubi de morbis in praestantissimo membro — oculo — ortis sermo est), quia Śálákya supra claviculam sitos, i. e. capitis (et inprimis oculorum) morbos comprehendit. —

Ad Cap. XXVII. — XXXVII.

„Nunc vero novem daemonum actiones" etc. (p. 51.). Ad verbum: nunc vero caput (a d'h y á y a), ad novem daemonum species (formas — genera — á k r ĭ t i) dignoscendas pertinens expposituri sumus, i. e. actiones, sive novem morborum formas ab illis effectas. —

Ex sequentibus undecim capitibus expositis intelligi potest, daemoniacos morbos apud veteres Indos maximi momenti fuisse ac ponderis; praesertim, cum parvuli a daemonibus maxime essent vexati. (Cfr. et infr. cap. LX. Tom III. p. 152.). —

„Ob nutricis matrisque perversam vitae rationem" etc. (p. 51.). A p a c h á r a significat hic omne damnum, quod neonato facit mater aut nutrix (cfr. Ś á r í r a s t'h á n. c. X. Tom. II. p. 39 — 48 et alibi). —

„In divina omnipotentia" etc. (ibid.). A i ś v a r y a est omnipotentia sive dominatio, qua instructus est supremus Dominus (I ś v a r a), B r a h m a. —

„T u m i d i s oculis affectus" etc. (ibid.). Sequuntur symptomata morborum a daemonibus incussorum. —

„Infantibus a S k a n d a daemone captis" etc. (p. 53.). Dehinc per decem capita curationes unicuique morbo, a daemonibus malignis allato, adhibendae indicantur; inter quas vero m a n t r a e (sacri hymni, sive precandi formulae et incantationes) maximi sunt momenti et ponderis. —

„A daemonibus autem vexati parvuli" etc. (p. 60). Morbos daemoniacos vix curari posse, alibi etiam S u ś r u t a s asserit. —

Commodam idoneamque occasionem mihi ad plures adnotatiunculas his capitibus inserendas non oblatam esse puto. —

Ad Cap. XXXVIII.

„Nunc vero uteri corruptionis remediationem" etc. (p. 60). Vocabulum y o n i non secus u t e r u m, ac v u l v a m significat; designat igitur omnes partes genitales muliebres, quae ad coitum, conceptionem, graviditatem et partum pertinent.

„ — demonstratae sunt in morborum compendio" etc. (ibid), i. e. in hoc compendio; cfr. locum ibi paulo post. —

„A semine virili, menstruo etc. orti humores corrupti" etc. (p. 62.). Inde ab hoc loco usque ad hujus capitis finem auctor repetit omnes materias antea jam tractatas (cfr. S ú t r a s t'h á n. c. XXIV. Tom. I. p. 60. in fin., — N i d á n. c. VIII. Tom. I. p. 186. — Ś á r í r á s t'h á n. c. II. — V.,

p. 6. sqq. — c. X. p. 39. sqq. — Chikit. c. XV. Tom. II. p. 111. sqq.), quippe quae ad generationem, graviditatem partumque, et ad puerperarum neonatorumque sanitatem, morbos, curas et curationes spectent, et quas Kaumárah'hrĭtya (vid. Sútrast'hán. c. I. Tom. I. p. 2) comprehendat. —

Ad Cap. XXXIX.

De febribus (jvara) longe lateque auctor disserit ita, ut clare appareat, febrem illi non esse primitivum, sed solummodo alios morbos comitantem morbum (cfr. Fasc. I. p. 9.). —

„A quo ambrosia (amrĭta) ex aquarum" etc. (p. 62.). Hic mythus satis est notus, comprobatque auctoritatem D'hanvantaris et gloriam medicinae. —

„Vulneris (et ulceris) phaenomena" etc. (ibid.). Cfr. Sútrast'hán. c. XVIII. Tom. I. p. 43. — Cap. XXIII. p. 58. — Cap. XXVIII. p. 70. — Chikits. c. I. Tom. II. p. 51. — Cap. II. p. 60. etc. — Phaenomena vulnerati igitur affatim jam sunt tractata; cum vero vulnera ulceraque febribus implicentur, idcirco ea noster hoc loco commemorat. —

„Agni similis, omnium animantium vexatrix" etc. (p. 63.). Agni, ignis Deus, et ignis. Fortasse hoc loco ignis (ut πυρετὸς a πῦρ, et febris a ferveo vel fervore) ceu febris principium intelligitur. —

„ — inde haec omnium morborum (vikára) regina (rex) est vocata" etc. (ibid.). Bene notandum est vocabulum vikára, quod potius morbosam mutationem, quam ipsum morbum significat. Febris igitur non solum morborum exercituum rex (roga — aníka — raj), verum etiam omnium morbosarum mutationum rex (sarva — vikáráṅám — rájá) designatur. Nulla igitur morbosa mutatio gravior sine febre; nulla febris sine morbosa mutatione oritur, auctore Suśruta. —

„Praeter divinos homines autem" etc. (ibid.). Pro divinos homines lege Deos et homines. Deos etiam morbis febribusque et aliis laesionibus implicari posse, a mythologia veterum Indorum non est alienum —

„Humoribus singulis, totis aut duobus corruptis" etc. (ibid.). Omnis morbus et febris oriri potest: 1. ab aëre corrupto; 2. a bile corrupta; 3. a phlegmate corrupto; 4. ab aëre, bile et phlegmate simul corruptis; 5. ab aëre et bile simul corruptis; 6. ab aëre et phlegmate simul corruptis; 7. a bile et phlegmate simul corruptis; 8. a variis externis causis. Itaque octuplex omnis febris vel morbus esse potest. —

„In cute situm phlegma et aër" etc. (p. 65.). Frigidus paroxysmus a phlegmate et aëre in cute sitis oritur; subsequens autem fervidum stadium bilis generat. —

„ — et ab animo profecta febris" etc. (p. 65.), i. e. a moerore, angore, amore, irritatione, tremore etc. —

„In mediis autem corporis elementis sita etc. (p. 66.). Post paroxysmi solutionem febris in corporis elementis (d'h á t u) remanet. —

„Continuam febrem corruptus humor" etc. (ibid.). Jam priscis Indis febrium genera et species pernota fuisse, plane ex hoc loco potest colligi. —

„Si febris ex varia laesione oritur" etc. (ibid.). Laesiones irritant corrumpuntque humores; deinde ex corruptis humoribus febris exit, quae rursus ex qualibet humorum corruptione suam adipiscitur indolem. —

„Ex morborum autem ortu" etc. (ibid.). Febris igitur semper ex aliis morbis progignitur. —

„Antecedentibus febris formis" etc. (pag. 67.). Prima febris forma (p ú r v a — r ú p a) pendet a morborum, quos comitatur, indole; postea autem in pejorem transit statum. —

„Formae et prioris formae varietatem" etc. (ibid.). Forma (r ú p a) est plenus febris paroxysmus; prior forma (p r á g r ú p a) autem levis antecedens est paroxysmus. Hic fumo, ille igni similis describitur. —

„Ex corruptorum humorum naturae mutatione" etc. (p. 68.). D o s h a hoc loco, ut multis aliis locis, non c o r r u p t u m h u m o r e m, sed solummodo h u m o r e m significat. Ad verbum: Ex humorum (d o s h a) naturae (p r a - k r ĭ t i) morbosa mutatione (v a i k r ĭ t i) illorum coctionis (p a k v a) signum (l a k s h a ń a) oritur. Coctionis signum, i. e. effervescentia sive pyrexis. —

„ — cum aquae vortice complicata febre" etc (p. 69.). U d á v a r t t a significat aquae vorticem; metaph. hoc loco: profusum sudorem, vel urinam potius designat. — N i r ú h a ń a hoc loco est clyster evacuans (cfr. C h i - k i t s. c. XXXVIII. Tom. II. p. 193.), quae vero significatio nullis in lexicis est obvia. —

„Gravida femina destillandi tempore febricitans" etc. (p. 70.). Non recte hunc locum transtuli. Ad verbum: femina gravida intempestive (a k á l é) profluens (a b'h i s h y a n d í) et febricitans. —

Reliquae curationes, febribus adhibendae, tam copiose et late sunt descriptae, tamque multa medicamina sunt indicata, ut singula perlustrare non sit opus, praesertim cum sint clare expressa. —

„A conchae bivalvulae ira" etc. (p. 80.). Ś a m b'h u cum ś a m b u incuriosius confudi, quo falsa haec versio est orta. Verte: A B r a h m a e (ś a m b'h u) ira orta (febris.). Lectionem s a m b'h u (progenitor, parens) pro ś a m b'h u si quis praeferret, sensus hujus loci esset: a progenitorum ira etc —

Ad Cap. XL.

Atísára dysenteriam, nec vero diarrhoeam simplicem denotare, non modo ex ipso hujus vocabuli etymo concludi posse videtur (ati, ultra, ultra modum, valde, et sára, a srĭ, ire, profluere); sed multo magis hujus morbi causae et symptomata hoc loco descripta hanc vim illi voci subjectam comprobant. —

„Quia aquarum elementum“ etc. (p. 81.). Ad verbum: aquarum elementum, faecibus commixtum, aëre protusum et auctum, cohibendo internum ignem (digestionem), vehementer deorsum it etc. — Mechanica quidem, sed bene notanda dysenteriae definitio! —

„Ex singulatim simulque corruptis“ etc. (ibid), i. e. non solum ex ante relatis mechanicis causis, verum etiam ex humoribus corruptis etc. dysenteria exoriri potest. Nam porro tria dysenteriae genera ex tribus singulis humoribus, unum genus ex tribus humoribus simul corruptis, unum ex moerore, unumque ex crudis substantiis comesis, exoriri possunt. —

„Faecum accumulatio, inflatio et indigestio fient dysenteriae prodromi“ etc. (ibid.). Ex his symptomatibus effici cogique potest, hoc in capite atísára dysenteriam designare. Nam nostro etiam tempore hi prodromi (pura — sara) apparent. —

„ — ano calente caloris expertem“ etc. (p. 82.). Anus (guda) calens (pakva), tenesmus, adesse potest, calore vitali jam perdito —, quod instantis mortis signum est. —

„ — dysenteria corruptorum humorum signa nunquam praetergreditur“ etc. (ibid.). Omnis dysenteria, ipsis adeo externis causis orta, sine humorum corruptione exsistere nequit. —

„Cruditatis maturitatisque rationem deponendo“ etc. (ibid.). Illam theoriam de morborum cruditatis et coctionis stadio jam veteribus Indis pernotam fuisse, sexcenties ex Áyurvéda intelligi potest. —

„Porro vomere cum fecerit aegrotum“ etc. (ibid.). Non praetermittendus est hic locus, qui nos doceat, jam veteres Indos dysenteriae emetica adhibuisse. —

„Remedia autem ibi indicata“ etc. (p. 83.). Sequitur magnus numerus medicaminum antidysentericorum, cruditatem sedantium et coquentium, quae quidem et aliis morbis adhibentur. —

„Diarrhoeae ab aëre ortae dolorosae sunt“ (p. 89.). Praváhiká non dysenteriam, sed diarrhoeam significare, dubitare non debet. Etiam ex symptomatibus, diarrhoeae magis convenientibus, hic morbus recognosci potest. Ceterum curationem amborum morborum fere eandem esse noster ait. —

Ad Cap. XLI.

Quid sit consumtio (śosha, kshaya), quibus ex causis exoriatur, quibuscum symptomatibus incedat, et quae curationes huic horribili morbo sint adhibendae, paucis quidem noster, sed claris verisque verbis demonstrat. Praesertim vero primus locus: „varios morbos secuta, multos morbos praeiens, difficilis dignotu et difficilis cohibitu est consumtio, morbus magna vi praeditus“ sempiternam veritatem retinebit. —

„Quia regali lunae similis factus est hic morbus“ (p. 92.). Ad verbum: „quia hic morbus similis factus est lunae, regis, idcirco hunc (morbum) regis phthisin (rájayakshma) quidam appellant sapientes medici. Luna hoc loco etiam rex apellatur, quia est Deus, qui noctem regit. Hic vero deus, Chandras (luna) vocatus, toties nanciscitur phthisin, quoties decrescit et senescit. Sic haec comparatio phthiseos cum luna. —

„Ex functionum privatione et ex inveterata etiam origine“ etc. (ibid.). Ad verbum: ex functionum (kriyá) privatione (avib'hága, participitationis cessatione), et ex priori effectione (prág — utpadana). Haec prior effectio, sive origo, dicere vult: phthisis ex causis et morbis antecedentibus exoriri potest. —

„Succorum viis, per humores“ etc. (p. 93.). Magis mechanica est haec de phthisi sententia, quam quae notari non debeat. —

„Si quorum consumtio actionibus diruptionem nacta est“ etc. (p. 94.). Hunc difficilem locum nunc interpretor hoc modo: „si quorum consumtio per suas causas (efficientes) diversitatem adit, ibi non tota corruptorum humorum signa dilabuntur (absunt)“, i. e. causae hujus morbi quaecunque sint, semper humores corrupti adsunt. —

„ — respiciendo sacram doctrinam (śástram)“ etc. (p. 96.). Śástra est Áyurvéda, qui in sacrorum scriptorum canonem est receptus (cfr. Fasc. I. p. 2. et 3.). —

Ad Cap. XLII.

Gulma significare indurationem glandularum internarum dubitare is non potest, qui hujus morbi symptomata numerando percenseat. —

„In cordis et abdominis intervallo“ etc. (p. 96.). Cordis et abdominis intervallum comprehendit dua magna corporis cavamina (alvi scil. et thoracis), quibus insunt splanchna et intestina (antra) glandulis circumdata. —

„Cordis et ventris dolor, oris“ etc. (p. 97.). Ut fere omnibus in morbis, sic etiam in his glandularum internarum indurationibus quintuplicem noster morbi causam indicat, quatenus scil. morbus a corrupto aëre, vel bile, vel phlegmate, vel ab his humoribus simul corruptis, aut a corrupto sanguine aliisque causis ortus sit. His causis congruunt symptomata et medendi rationes. —

„ — spirituosos liquores omnes in Sútrast'hána“ etc. (p. 100.). Cfr, Tom. I. p. 127. sqq. —

„Porro illius hominis — dolor“ etc. (p. 101.). Post hominis insere symptomata. —

„ — secundum ślokarum conclusionem“ etc. (ibid.), i. e. omnia medicamenta, quae antecedentia disticha (śloka) continent. —

„Sine induratione glandularum“ etc. (ibid.), i. e. dolor in illis locis, in quibus induratio oriri solet, ubi nunc vero nulla induratio adest. Hic dolor in thoracis abdominisque cavis situs accurate describitur ita, ut cum induratione confundi nequeat. Hi dolores, uti indurationes, curandi sunt (cfr. hujus cap. finem.). —

Ad Cap. XLIII.

„Impetu, percussione, calidis asperisque cibis“ etc (p. 105.). Véga non modo impetum, paroxysmum, accessionem celerem, sed etiam omnes naturales excretiones, e. g. urinae, faecum etc. denotat. Ág'háta significat tam percussionem, vulnerationemque, quam violentam quamlibet retentionem et repressionem. Qua de re hunc locum nunc transferre sic libet: „excretionum naturalium retentione (sive repressione).“ —

„Intenditur in morbo ab aëre orto cor“ etc. (ibid.). Áyamyaté (intenditur), tudyaté (vexatur), nirmat'hyaté (agitatur), díryaté (laceratur) et sp'hoťyaté (commovetur), — haec verba sane non ad literam sunt interpretanda, sed sententiam istam continent, ut vehementem cordis affectionem significent. —

„Fumi via“ etc. (ibid.), quid sit, nescio, nisi d'húma (fumus) — ayana (via, iter) designet vehementem vaporis proventum, sive profusam transpirationem. — Tali in dubitatione ubique ad verbum transferre soleo, reliquum judicium lectori permittens. —

„In corde siti (hrĭdayast'ha) hominum vermes etiam deorsum cadunt“ etc. (p. 106.). Non tam mechanica, quam fabulosa sententia!! —

Ad Cap. XLIV.

„Icterus morbus (páńduroga, páńdvámaya) demonstratus est octuplex“ etc. (p. 197.). Ut octo icteri formas colligamus, oportet, pro yugapat (simul, eodem tempore) legamus yugavat (dupliciter, bini, duplo modo). Tres enim humores singulatim (prĭt'hak) corrupti efficiunt tres icteri formas; omnibus humoribus simul corruptis (samastais) efficitur quarta forma; tres humores bini (yugavat) corrupti constituunt quintam, sextam et septimam formam; aliae causae externae octavam (cfr. annot. ad cap. XXXIX. p. 63., ubi octuplex etiam commemorata est febris. Ibi quoque octuplices morbi causae sunt a me expositae.).

„ — Mágad'hicos ignis“ etc. (p. 108.). Mágad'hicus est incola regionis Magad'ha appallatae. — Ignis hoc loco magnum illius plagae aestum significare videtur, nisi potius terribilem illum usum asceticorum designet, solis et ignis caloribus se exponentium. —

Ad Cap. XLIV.

Permulta symptomata, in hoc morbo obvia, in Cholera morbo quoque locum habent. Jam vero hujus morbi nomen rakta — pitta, i. e. sanguinis bilis, sive sanguinosa bilis, sive sanguinosa biliosaque diarrhoea, quodammodo Choleram morbum significare videtur. Quam vero sententiam et opinionem meam non modo symptomata hic descripta, sed etiam curandi methodus comprobare possunt. Reliqua etiam, quae sequuntur, in eadem sententia sunt. Morbi causae praesertim hoc judicium quasi exquirere videntur. Sed tamen hoc nomen „Cholera morbus“ evitandum esse putavi, quia nullibi morbis in Áyurvéda occurrentibus nomina, quibus nostri utuntur, indere mihi placuit, sed ad verbum transferre malui, systematica morborum nomina lectoribus permittens. —

„ — indurationem glandularum internarum et febrem tollit“ etc. (p. 110.). Pro tollit lege adfert. —

Ad Cap. XLVI.

Lipothymia (murchch'há), animi deliquium auctori primitivus est morbus. Neque enim suspicatus est, lipothymiam duntaxat esse alterius

morbi symptoma. Praeter usitatiores causas etiam venenum et vinum ceu hujus morbi causas adfert. —

„ — ex veneno autem lipothymiâ affectis antidota“ etc. (p. 114.). De veneficio curando agitur in Kalpast'hána. —

Ad Cap. XLVII.

Pánátyaya (pána + atyaya) crapulam morbosam haud dubie significat. Pána, potio, potus, et atyaya, transgressio, immoderatio, passio est. Illud vocabulum compositum primitus igitur potionem immodicam vel modum excedentem, designat. Atyaya vero etiam passionem ex qualibet immoderatione exortam denotat; quo fit, ut illud vocabulum compositum crapulam morbum, crapulam morbosam, significet; quae significatio etiam ex sequentibus morbi causis, symptomatibus et curationibus satis apparet. —

„ — sunt proximae in vino varie adhibito“ etc. (p. 115.). Pro varie lege ex praecepto. —

„ — igni similem efficit ebrietatem“ etc. (ibid.). Ignis (agni) hoc loco denotat ardorem febris, quo ebrietas (mada) efficitur, et aegri somnia, sive vanae species, finguntur. —

„Ob ebrietatem, alienatione sensuum“ etc. (ibid.). Hunc locum nunc interpretor ad verbum hoc modo: „Sensuum naturae alienatione effectâ per ebrietatem, homo absconditam naturam suam facit manifestam invitus. —

„A potatione ortos depellit medicus septem morbos totos“ (p. 118.). Scil. antecedentibus remediis depellit illos morbos. — Septem hos morbos vid. supr. c. XLVII. p. 115. in fin. —

„Vind'hya, Himavat, Malaya (p. 119.), montes in septentrionalibus Indiae regionibus siti, quas, ut jam dictum est, Indi Suśrutae tempore incolebant. —

„Praeceptum de vulnere (et ulcere) datum“ etc. (p. 120.). Cfr. Chikits. c. I. Tom. II. p. 52. sqq. —

Ad Cap. XLVIII. — LIII.

Sex haec capita non tam primitivos, quam secundarios morbos, vel potius singulorum morborum symptomata continent. Neminem enim fugere potest, sitim (trishńá), vomitionem (ch'hardi), singultum hikká, suspirium (śvása), tussim (kása) et vocis interruptionem (k'hara — bhéda) non esse morbos primigenos. —

„Organis aquam ferentibus corruptis“ etc. (p. 121.); vid. Śárírast'hán. Tom. II. p. 39. —

„Tria sitis genera haec commemorata“ (ibid.). Haec sunt ex tribus singulis humoribus corruptis exorta; a vulnere ortum est quartum etc.; id quod paulo post apparet in hoc capite. —

„Nimis fluidis, oleosis, ingratis, salsis“ etc. (p. 123.). Verae ad vomitionem (ch'hardi) excitandam causae hic indicatae sunt, quamvis non omnibus suis numeris et partibus expletae. —

„A cruditatis sedis vexatione omnes ortae sunt vomitiones“ etc. (p. 124.). Cruditatis sedes etc. ubi sit, vid. Sútrast'hán. c. XXI. Tom. I. p. 52. sqq. —

„ — perturbatio ictibus acus (súchí — toda)“ etc. (p. 126.). De acupunctura etiam sermo est in Sútrast'hán. c. X. Tom. I. p. 19., ubi vero acupunctura viśik'ha — anupravéśa vocatur. —

„In icteris — et intumescentiis quae medicamina sunt indicata“ etc. (p. 130.). Vid. Uttaratantr. c. XLIV. Tom. III. p. 106., et Chikits. cap. XXIII. Tom. II. p. 138. —

„Sicut ignis ligni struibus incensus“ etc. (p. 131.). Suspirium et tussis sane difficiles depulsu et tardi morbi sunt, quippe qui, ut supra est demonstratum, non tam primitivi morbi, quam consecutiva aliorum morborum symptomata sint. —

„ — devio alimenti itinere“ etc. (ibid.), i. e. si quid cibi aut potus in asperam arteriam ingrediatur. —

Quam multis ex causis morbiferis tussis proveniat, in hoc capite videre licet; ex quo simul colligi potest, tussim esse, magna quidem ex parte, symptoma morbi, nec vero ipsum morbum. —

„Ambas Curcumas“ etc (p. 133.), i. e. Curcumam longam et Curcumam zerumbet, ut jam supra est demonstratum. —

„Vomitorium, corporis capitisque purgationes“ etc. (ibid.). Vomitoria et purgativa vid. Chikits. cap. XXXIII. Tom. II. pag. 171. — et cap. XXXIV. p. 175. — Sútrast'hán. c. XLIII Tom. I. p. 107. — et c. XLIV. p. 109. — Capitis purgationes, vid. nasalia remedia in cap. XL. Chikits. Tom. II. p. 202. et alibi. — Ecligmatum adhibitiones, vid. Chikits. p. 207. — Pungentia medicamenta, quid efficiant, vid. Sútrast'hán. c. XLII. Tom I p. 105. — Pungentia medicamenta quae sint, vid. in eod. cap. p. 106. —

„In oleoso sedimento“ etc. (ibid.). Oleosa sedimenta cfr. Sútrast'hán. c. XLV. Tom. I. p. 123. —

„ — cum dulcibus (medicaminum) classibus“ etc. (p. 135.). Dulces classes sunt sacchari mellisque genera, quae vid. in Sútrast'hán. c. XLV. Tom. I. p. 124 — 127., et alia (cfr. c. XLII. p. 105. in fin. — Dulcium virtutes vid. ibid. p. 104. —

„ — in soniferentibus tubulis nactus“ etc. (ibid.). Non alibi in Áyurvéda de soniferentibus tubulis (śabdaváhid'hamaní) agitur. Hi tubuli vero nihil aliud esse videntur, atque aspera arteria, et asperae arteriae rami, sive bronchi, et reliquae partes tubulatae, ad loquendi instrumenta pertinentes. — In Śárírast'hán. c. VI. Tom. II. p. 28. noster bronchos, aërem ferentes, commemorat, qui sonum ferentes aliqua ex parte esse possunt. — Huc pertínere videntur etiam canales ad respirationem spectantes, quos vid. in Śárírast'hán. Tom. II. p. 38 in fin. et p. 39 ab init. —

„Voce privatum et invisibilibus pedibus praeditum“ etc. (p. 136.). Invisibiles pedes sunt tenues, exigui, emaciati, tabescentes. —

Ad Cap. LIV.

„Helminthiasin, sive verminationem, sive vermium morbum (krĭmi — roga) frequentissime in australibus oriri regionibus, satis inter medicos constat. Idcirco jam antiquissimis temporibus, ut hoc ex Áyurvéda videre licet, magna cura in illo morbo est posita. Vermium in variis corporis locis ortorum genera hic enumerata, non satis nota apparent, vixque unquam illa ad nostra systematica nomina reduci poterunt. —

Pag. 137. lin. 7. pro perversis nunc libentius transfero retentis. —

„Cruditatis coctionisque sedem“ etc. (p. 137.), i. e. vermes in superiori abdominis regione, ubi cruditatis et partim etiam coctionis sedes, jam identidem explicata, suum habet locum. — Etiam in aliis, ut paulo post apparet, corporis regionibus vermes possunt generari. — Praetergrediendum vero hic non est, vermes duntaxat ex corrupto phlegmate et bile et sanguine, nec vero, ut alii morbi, ex corrupto etiam aëre organico exoriri. —

Pag. 137. lin. 19. post Kippa insere Chipya.

„Febris, decoloratio“ etc. (p. 138.). Ut hoc loco, sic sexcentis in aliis manifestum et apertum est, febrem non esse per se morbum quendam, sed morbi comitem et quasi asseclam. —

„Spectandi tredecim primi vermes“ etc. (ibid.), i. e. conspicui sunt, cerni possunt, veniunt sub conspectum. Alii vero spectari non possunt, quia latent ita, ut ex symptomatibus solummodo eorum exsistentia colligi debeat, ut capillos, crines, ungues dentesque etc. arrodentes, paulo supra indicati; inter quos rursus vermes capillum crinesque arrodentes incurabiles esse designantur. Partim etiam ad hos invisibiles pertinent paulo infra relati, in capite, corde etc. siti. —

„Oleo indicato cum medicus curet“ etc. (ibid.). Hoc oleum saepissime

indicatum oleum Ricini communis esse videtur, quo etiam clystere oleoso noster est usus. — Reliqua anthelminthica hic indicata dubitationem afferunt, quin multum possint adversus vermes. —

„Praeceptum de calvitie" etc (p. 139.). Cfr. Chikits. cap. XX. Tom. II. p. 129. —

„De vermibus dentes arrodentibus" etc. (ibid.). Vid. Chikits. c. XXII. Tom. II. p. 133. —

„Vermibus a sanguine ortis" etc. (ibid.). Vid. Chikits. c. IX. et X. Tom. II. p. 90 — 100. —

Ad Cap. LV.

„In posterum de substantiis exortis" etc. (p. 139.). Non recte versa haec sententia sic interpretanda est: „Motionibus naturalibus propriae indoli convenienter deorsum aut sursum progressis, evacuationes aëris reliquorumque ne retineat sapiens vivendi cupidus". — Clare auctor de retentionibus spontaneis et ita plane agit, ut sit dignus, quem et nostri hac in re imitentur! Qua de causa etiam nihil habeo, quod prorsus ad hunc locum illustrandum addam, nisi forte medicaminum, inflationibus adhibitorum, magnum numerum, ut paene in pluribus Áyurvédae locis, castigandum esse censeam. —

Ad Cap. LVI.

„Visúchiká (a súchi, acus) sine dubio ileum, sive vehementissimum intestinorum spasmum, cum excrementorum retentione complicatum, significat, — id quod ex hujus morbi symptomatibus efficitur cogiturque. —

„ — sacramque doctrinam compertam habentes" etc. (p. 143.). Ágama, sacra doctrina, i. e. Áyurvéda. —

„Animi deliquium, dysenteria" etc. (ibid.). Sub dysenteria, quae minime cum praeclusione et alvi adstrictione consentit, intelligendus est tenesmus dysentericus. —

„ — docent antiquissimi sacrae doctrinae periti" etc. (ibid.) Qui doctrinae periti (śástra — vid) sint veterrimi (puráńa), vid. in Śárírast'hán. c. III. Tom II. p. 11. in fin., et p. 12. init. —

„ — is rursus accedat ad sacram doctrinam" etc. (ibid.). Post „exilique voce" insere „et omnibus dissolutis articulis." — Sacra doctrina (ágama) etiam hoc loco designat Áyurvédam, qui sit consulendus in periculosissimis morbis. —

„ — hunc morbum supressionem“ etc. (p. 144.). Haec supressio (ánáha), sive retentio, sive restrictio excrementorum, differt solummodo in eo ab ileo, ut illa sit minus periculosa, spasmis intestinorum vehementissimis absentibus. —

Post peragat (p. 145. lin. 2.) insere „cum Convolvulo turpetho albo (trib'handi, tëori) compositum sal fossile contusum det, et purgationis negotium persequatur.“ —

„Si negotium oleo Sesami orientalis“ etc. (ibid.), i. e. oleum Sesami orientalis cum substantiis purgatoriis commixtum det, et postea suffiat. —

Ad Cap. LVII.

Arochaka, ciborum fastidium, ex quinque causis exortum esse auctor censet, ex tribus singulis scil. humoribus corruptis; ex his omnibus simul corruptis; et ex animo a cibis declinante. —

„Opibus diminutis, iterum pro salute Pauráńicis“ etc. (p. 146.). Pro „pro salute“ etc. lege „recuperationem (opum) in memoriam reducat aegroto“ etc. Pauráńicae traditiones argumento esse possunt, opes fortunasque amissas saepius reversas esse, id quod Nalae regis exemplum probet. —

Ad Cap. LVIII. et LIX.

Mútra (urina) — ág'háta (retentio) denotat ischuriam, quae allatis ex causis undecim generum esse potest. Cfr. et Chikits. cap. XI. et XII., et Nidán. c. VI. —

„ — aër in abdomine urinam cum doloribus corripit“ etc. (p. 147.). Vasti hoc loco significat potius vesicam urinariam, quam abdomen, ut alibi etiam saepius. —

„Faecum abdominisque intervallum“ etc. (ibid.). Ad verbum: aër intervallum inter faecum viam et vesicam urinariam (vasti) progressus etc. Faecum via (śakrĭt — márga) est intestinum; vasti hoc loco rursus non abdomen, sed vesicam denotare, necesse est. — Sed ut paucis absolvam: in duobus his capitibus sine ulla exceptione pro „abdomen“ lege „vesica urinaria“ quo fit, ut rectam ibi claramque habeas τοῦ vasti sententiam, quam nullis in lexicis reperias. — Mútrauka (ex mútra urina, et oka, domus, habitatio) etiam vesicam, quasi urinae domum, denotat, et interdum τοῦ vasti loco usurpatur. —

Ingentem medicaminum turbam noster et his morbis adhibet. —

„A calculis orta urinae vexatio" etc. (p. 150.). Cfr. Nidán. c. III. Tom. I. p. 176. sqq., et Chikits. c. VII. Tom. II. p. 82. sqq. —

„Phlegmate per bilem cocto et per aërem dilacerato" etc. (ibid.). Arenae vesicalis origo, tribus humoribus fabulose operantibus, memoratu sane non indigna apparet! —

„Sic in Suśruta — somatica Therapia peracta est" (p. 151.). Therapiam tam universalem, quam specialem ad corpus humanum spectantem cum hoc capite esse finitam auctor indicat, reliqua operis parte ad psychicam medicinam pertinente. —

Ad Cap. LX.

„Morbos quosdam daemoniacos denuo auctor tractat, etsi de similibus jam affatim supra (cap. XXVII. — XXXVII. p. 51 — 59.) egit. Sed daemoniaci morbi hic amánusha, i. e. ab humana natura alieni, vocantur. — Sed hanc Daemonologiam latius exsequi in animo non est, quippe quae commodiorem suum habeat locum in Mythologia Indica. —

Ad Cap. LXI.

Epilepsia (apasmára) morbis psychicis ab auctore adnumeratur, nimirum, quod somaticis morbis in Uttaratantrae capite LIX. finem constituit. —

„Memoria, rerum internotio" etc. (p. 155.). Ante „rerum" insere „animantium et." —

„ — ignorantiâ (rajas) obscuritateque (tamas") (ibid.). Quid sit rajas et tamas, jam supra saepius a me est explicatum. —

„Haec epilepsia sic dicta et visa quadruplex est" etc. (ibid.). Etsi epilepsiam noster psychicum esse credit morbum, attamen somaticis causis exortam demonstrat. — Inter alia huic morbo adhibenda medicamina etiam illis auctor utitur, quae circa daemones malignos sunt indicata. —

„Deo irrigante sicut in terra" etc. (p. 156.), i. e. Indra Deus, quasi Jupiter pluvius. —

Ad Cap. LXII.

„Etiam delirium (unmáda) noster mentis morbum (mánaso — vyad'hi) appellat. Videre licet in hoc et antecedente capite, morbis psychicis materiales causas ab auctore esse subjectas, — daemoniacis passioni-

bus exceptis. — Ut sexcentis aliis in locis, rursus et hoc loco corrupti tres humores morbi causae apparent. —

„A furibus, regis ministris, hostibus“ etc. (p. 158.). Narêndra (a nara, vir, et indra, imperator, = i. e. virorum imperator) non modo regem sacro oleo inauguratum, sed etiam praestigatorem significat. Sed priorem hujus vocabuli significationem in meam interpretationem recepi. Purusha (homo), denotat igitur regis homines, i. e. regem circumdantes, eum administrantes, regis ministros. —

Ad Cap. LXIII.

Memoratu dignas hoc caput continet saporum commistiones. Non modo in medicamentis, verum quoque in cibis potibusque (cfr. sq. cap.) maximam saporum rationem esse habendam hoc ex loco cerni colligique potest. Scrupulosius tamen saporum conjungendorum rationes, et quasi mathematicorum in modum eos numerat et computat. —

„Corruptorum humorum proventus quindecim modis“ etc. (p. 160.). Vid. Sútrast'hán. cap. XV. Tom. I. p 32., ubi de tribus humoribus et eorum qualitatibus fusius disseritur. —

„Eorum origo ex sexaginta tribus“ etc. (p. 160.). Prayojana mihi nunc non „originem“, sed „curationem“ significare videtur, etsi haec significatio non invenitur in lexicis. Nunc igitur sic interpretor: „Eorum (humorum corruptorum) curatio sexaginta tribus saporum diversitatibus indicatur.“ Negotium peragat, i. e. corruptos humores, et morbos ex his exortos curet. —

Ad Cap. LXIV.

Jam partim de diaeta sive vitae ratione (vrĭtta) in Chikits. cap. XXIV. Tom. II. p. 140. sqq. disseruit auctor; nunc vero eandem rem denuo commemorat latiusque pertractat. Inprimis vero alimentorum sapores horumque combinationes respicit, quibus futurorum morborum praecautio sive prophyllaxis (rakshańa) constituatur. —

Permagni quoque refert, quo diei annive temporibus haec illave alimenta sumantur; quaeque quibus humoribus corruptis adhibeantur; quibus in morbis haec illave, his illisve saporibus praedita, dentur etc. — quae omnia hoc in capite edisseruntur. — Tempora medicamentorum praebendorum etiam docet, ita, ut praescribat, quae medicamenta ante coenam, quae inter coenam, quae post coenam, et quae cum cibis commixta sint danda etc.; id quod etiam sit diaetae et praeservationis pars. —

Ad Cap. LXV.

Equidem non possum, quin totum hoc caput ceu additicium designem; habet enim magnam cum serioribus disserendi rationibus similitudinem, et quasi scholastica inquirendi viâ progreditur. Id vero certe constat, hanc colligendi concludendique methodum longissime abhorrere ab Aristotelica disquisitione. —

Ad Cap. LXVI.

Etiam hoc caput ultimum, non apte cohaeret cum reliquis Áyurvédae argumentis, etsi continet recapitulationem materiarum quarundam in hoc opere pertractatarum. Quae vero jam saepius his in commentariis illustrata denuo recapitulare non libet. —

Sir. Wm. Jonesii
Sanskriti alphabeti systema et pronuntiatio.

Ordo.		Pronuntiatio.	Ordo.		Pronuntiatio.	Ordo.		Pronuntiatio.
a	—	ă	g'h	—	gh	d'h	—	dh
á	—	â	ń	—	n	n	—	n
i	—	ĭ	ch	—	tsch	p	—	p
í	—	î	ch'h	—	tschh	p'h	—	ph
u	—	ŭ	j	—	dsch	b	—	b
ú	—	û	j'h	—	dschh	b'h	—	bh
rĭ	—	rĭ	ń	—	n	m	—	m
rī	—	rî	t́	—	t	y	—	j
lrĭ	—	lrî	t́'h	—	th	r	—	r
é	—	ê	d́	—	d	l	—	l
ai	—	ai	d́'h	—	dh	v	—	w
o	—	ô	ń	—	n	ś	—	s
au	—	au	t	—	t	sh	—	sch
k	—	k	t'h	—	th	s	—	s
k'h	—	kh	d	—	d	h	—	h
g	—	g						

Corrigenda.

Pag. 4 lin. 9 post pungens pone colon
„ 6 „ 11 ante verum pone colon
„ 17 „ 14 pro ex lege et
„ 18 „ 18 „ rescecandae lege resecandae
„ 20 „ 16 „ falsos lege falsi
„ 27 „ 27 „ eadem lege eaedem
„ 34 „ 1 „ Anaximines lege Anaximenes
„ 42 „ 32 „ nullos lege nullas
„ 46 „ 11 „ homiuum lege hominum
„ 48 „ 18 pone post naturata punctum, et perge: Natura naturans
„ 53 „ 9 pro aoris lege oris
„ 59 „ 30 „ mńla lege múla
„ 66 „ 26 „ Uttarantr. lege Uttaratantr.
„ 67 „ 21 „ hydocele lege hydrocele
„ 68 „ 26 „ mentagra lege mentagram et dele subsequens colon
„ 70 „ 22 „ dele τὸ „
„ 70 „ 30 pro degenratio lege degeneratio
„ 82 „ 10 „ comprehentes lege comprehendentes.

In Fasc. I. p IV. lin. 4 pro peditam lege petitam.